

69379

ਬਿਦਾਇ ਯਾਨ

ਮੁਸਲੀ ਮਦਦਲ ਰਹਿਮਤ

ਨਵਾਬ ਖਾਨ

ਇਕ ਡਾਢੀ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵੀਂ ਵਾਰਤਾ)

ਅਸਲੀ ਕਰਤਾ

ਮੁਨਸ਼ੀ ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ

ਉਰਫ

ਮੀਰਾਂ ਬਖਸ਼ ਮਿਨਹਾਸ

ਮੁਨਸ਼ੀ ਫਾਜ਼ਲ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ
ਰਾਮਦੀਵਾਲੀ, ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਇਲਪੁਰ।

ਜਿਸ ਨੂੰ

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ.

(ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ)

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ
ਸੋਧਿਆ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ।

ਮੈਸਰਜ਼ ਅਤਹ ਚੰਦ ਕਪੂਰ ਐਂਡ ਸਨਜ਼

ਅੰਬਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ

੧੯੫੦

ਨਵਾਬ ਖਾਨ

(ਇਕ ਡਾਢੀ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵੀਂ ਵਾਰਤਾ)
ਅਸਲੀ ਕਰਤਾ

ਮੁਨਸ਼ੀ ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ
ਉਰਫ

ਮੀਰਾਂ ਬਖਸ਼ ਮਿਨਹਾਸ

ਮੁਨਸ਼ੀ ਫਾਜ਼ਲ, ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ
ਰਾਮਦੀਵਾਲੀ, ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਇਲਪੁਰ

ਜਿਸ ਨੂੰ

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ.,

(ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ)

ਪੰਜੀਪਲ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ
ਸੋਧਿਆ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ।

ਜ ਅਤਰ ਚੰਦ ਕਪੂਰ ਐਂਡ ਸਨਜ਼,
ਅੰਬਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ
੧੯੫੦

ਨੰਬਰ 69376

ਪ੍ਰਿੰਟਰ:- ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ 'ਸੇਠੀ' ਅਤੇ "ਦੀ ਜਸਵੰਤ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ"
ਮਹੱਲਾ ਸੰਗ-ਤਰਾਸ਼ਾਂ ਪਹਾੜ ਗੰਜ, ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਅਤੇ
ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਆਰ. ਐਸ. ਐਲ. ਰਾਮ ਜੁਆਇਆ ਕਪੂਰ,
ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਅਤਰ ਚੰਦ ਕਪੂਰ ਐਂਡ ਸਨਜ਼, ਅੰਬਾਲਾ



ਮੁਖਬੰਧ

ਜਿਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਮ 'ਜੱਟ ਦੀ ਕਰਤੂਤ' ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਮੁਨਸ਼ੀ ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੀ। ਕਹਾਣੀ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵੀਂ ਤੇ ਬੋਲੀ ਢਾਢੀ ਠਠ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨੁਕਸ ਦਸੇ ਗਏ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਫਜ਼ਲ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨੀਂਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਧਰਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਪੁਰ ਹੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗ਼ੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਘੱਟ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਕਈ ਥਾਂ ਅਜੇਹੇ ਲਫਜ਼ ਵਰਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਅਜੇਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁੱਜ ਸਕੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਭੀ ਨਾ ਦੁਖੇ। ਇਸ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਮਾਲੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪੁਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਥਾਂ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੰਖੇਪ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ ਸਗੋਂ ਬਦਲਣਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਕਲ

(ਅ)

ਵਿਚ ਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੀ ਲਿਖਤ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਤਕ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਸਾਰੇ ਪੁਰਖ ਨਿਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੇ ਸਗੋਂ ਦੂਜੇ ਬੀ ਨਾਲ ਰਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੱਝੇ।

‘ਜੱਟ ਦੀ ਕਰਤੂਤ’ ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ। ਕਿਉਂ ਜੁ ਅਜੇ ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ੀ ਇਤਨੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੀ ਕਦਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵੇਖ ਸਕਣ ਕਿ ਠੇਠ ਬੋਲੀ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਵਾਰਤਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ }
੨੦-੭ ੨੯ }

ਜੱਧ ਸਿੰਘ

ਕਾਜ

ਸਲੀਮਾ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਲਾਹੌਰੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਲਮਗੜ੍ਹ ਪੁੱਜੀ ਸੀ। ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਖਿਲ ਕੇ ਰੋਟੀ ਟਕ ਖਾਧਾ ਤੇ ਫਿਰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਲੱਕ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਜੇ ਪਰ ਲੇਟ ਗਈ ਤੇ ਉਹਦੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ। ਅੱਚਣਚੇਤ ਉਹਨੂੰ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚੋਂ ਢੋਲਕੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੰਨੀ ਪਈ ਤੇ ਇਹ ਗੀਤ ਭੀ ਸੁਣਿਆ:—

ਤੈਨੂੰ ਮਾਈ ਤੇ ਪਾਵਣ ਆਈਆਂ,
ਬੀਬੀ ! ਤੈਨੂੰ ਮਾਈ ਤੇ ਪਾਵਣ ਆਈਆਂ ।
ਕੁਝ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਭਰਜਾਈਆਂ,
ਬੀਬੀ ! ਕੁਝ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਭਰਜਾਈਆਂ ।
ਕੁਝ ਚਾਚੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਤਾਈਆਂ,
ਬੀਬੀ ! ਕੁਝ ਚਾਚੇ ਤਾਈ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ।
ਕੁਝ ਆਂਢੇ ਗੁਵਾਂਢੇ ਆਈਆਂ,
ਬੀਬੀ ! ਕੁਝ ਵਿਹੜੇ ਦੀਆਂ ਹਮਸਾਈਆਂ ।
ਸਲੀਮਾ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਨੂਰ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ, ਮਾਸੀ ਜੀ, ਕੀ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ ਕੋਈ ਕਾਜ ਏ ?
ਨੂਰ ਬੇਗਮ—ਆਹੋ ਬੱਚੂ ! ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ

(੨)

ਵਿਆਹ ਏ । ਜਾਹ, ਭੈਣ ਫਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕੋਠੇ ਤੇ
ਤੂੰ ਵੀ ਵੇਖ ।

ਫਾਤਮਾ ਤੇ ਸਲੀਮਾ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੋਠੇ ਤੇ ਜਾ ਚੜੀਆਂ,
ਸਲੀਮਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਸੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਾਈ' ਪੈ'ਦਿਅ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਵੇਖਿਆ । ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰਸਮਾਂ
ਛੱਡ ਦਿਤੀਆਂ ਨੇ । ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਗਏ
ਨੇ । ਭਾਵੇਂ ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਦਾ ਖਰਚ ਵਧ ਗਿਆ ਏ ਪਰ
ਵਿਆਹ ਢੰਗਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਘਟ ਕਰਦੇ ਨੇ ।
ਸਲੀਮਾ ਕੀ ਵੇਖਦੀ ਏ, ਇਕ ਬੜਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਵੇਹੜਾ ਏ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਘਰ ਨੇ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੜਾਹ ਚੜ੍ਹਿਆ
ਹੋਇਆ ਏ, ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਉਬਲਦੀਆਂ ਨੇ । ਇਕ
ਪਾਸੇ ਕੁੜੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਘੋਰਾ ਏਨੂੰ ਕੇ
ਖਲੀਆਂ ਨੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਮੈਲਿਆਂ ਮੈਲਿਆਂ ਪਾਟਿਆਂ
ਕਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਖਲੋਤੀ ਏ । ਸਿਰ ਤੇ ਵਾਲ ਰੁੱਖੇ
ਤੇ ਢਿਲਕੇ ਹੋਏ ਨੇ ਝੋਲੀ ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਦੀ ਭਰੀ ਏ ਤੇ
ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਨੂੰ ਵੱਟਣਾਂ ਮਲਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ
ਗਾਵੀ' ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਕੋਲ ਹੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਦੇ
ਟੋਕਰੇ ਭਰੇ ਪਏ ਨੇ । ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਬਾਲੀਆਂ
ਵਿਚ ਦਾਣੇ ਲੈ ਲੈ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਘੁੰਘਣੀਆਂ, ਗੁੜ ਤੇ
ਚੂਰੀ ਲੈ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਡੂਮਣੀਆਂ ਢੋਲਕੀ ਵਜਾਂਦੀਆਂ
ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਈਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਤਮਾਸ਼ਾ

ਵੇਖ ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੀਆਂ ।

ਸਲੀਮਾ—ਮਾਸੀ ਜੀ ! ਜੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਇੰਨੀ ਲੁਟ ਪੈਂਦੀ ਏ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਜ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਬੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਨਾਲੇ ਇਸ ਰਸਮ ਦਾ ਲਾਭ ਕੀ ਏ ?

ਨੂਰ ਬੇਗਮ—ਪੁੜ੍ਹ ! ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਵਾਰ ਲਾਭ ਹਾਣੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ, ਪਿਓ ਦਾਦੇ ਦੀ ਲੀਹ ਮਗਰ ਤੁਟੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਨਿਰਾ ਮਾਈਆਂ ਦਾ ਖਰਚ ਪੰਜ ਛੀ ਮਣ ਕਣਕ, ਦੋ ਮਣ ਚੂਰੀ ਤੇ ਢਾਈ ਤ੍ਰੈ ਮਣ ਗੁੜ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਵਿਆਹ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਾਹਰ ਵਿਕ ਗਏ ਨੇ । ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁਦਾਰ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ । ਜੇ ਚੱਦਰ ਵੇਖ ਕੇ ਲਤਾਂ ਲਮਿਆਰਨ ਤਾਂ ਭੁਖੇ ਕਿਉਂ ਮਰਨ ? ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲਹੂ ਪਾਣੀ ਇਕ ਕਰਕੇ ਭੁੜੀ ਕਰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਰੱਜਵਾਂ ਟੁੱਕ ਬੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਸਲੀਮਾਂ—ਪਰ ਮਾਸੀ ਜੀ, ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਗੰਦੀ ਜੇਹੀ ਚੂਹੜੀਆਂ ਵਰਗੀ ਕੁੜੀ ਕਿਉਂ ਖਲੋਤੀ ਸੀ ?

ਨੂਰ ਬੇਗਮ—(ਹੱਸ ਕੇ) ਬੱਚੂ ! ਉਹੋ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਮਾਈਆਂ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸੇ ਦਾ ਕਾਜ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਨਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਉਤੇ ਕੇਹਾ ਪੜਦਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ! ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇ ਉਹਨੂੰ ਸੱਤ ਅੱਠ ਦਿਨ ਬੜਾ ਗੰਦਾ

ਤੇ ਮੈਲਾ ਰਖਦੇ ਨੇ, ਤੇ ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਈ ਜਦੋਂ
ਵਿਆਹ ਦਾ ਜੋੜਾ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਪਾਏਗੀ, ਇਹਨੂੰ ਖੁਬ ਰੰਗ
ਚੜ੍ਹੇਗਾ। ਭਲਾ ਜੇਹੜੀ ਅੱਠ ਦੱਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲੋਂ ਮੈਲੀ
ਕੱਪੜੀ ਬੰਦਿਓਂ ਕੁਬੰਦਾ ਬਣੀ ਫਿਰੇ ਉਹਨੂੰ ਰੂਪ ਘੱਟਾ
ਚੜ੍ਹਨਾ ਏ ?



ਨਵਾਂ ਤਮਾਸ਼ਾ

ਦੂਜੇ ਭਲਕ ਜਦੋਂ ਸਲੀਮਾ ਜਾਗੀ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਤੰਬੂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਵੇਖੇ। ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਮੈਲਵੀ ਸਲੀਮਉਲਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ, ਨਾਲ ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਲਾਲ ਮਦਰੱਸਿਆਂ ਦਾ ਬਾਬੂ ਬੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਲਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਢੇਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਚੌਧਰੀ, ਨੰਬਰਦਾਰ, ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਤੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਵੀ ਟੁਰੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਲੀਮਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ, ਨਾਲ ਇਕ ਸਿਨਮਾ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਲਈ ਫਿਰਵੇ ਨੇ ਤੇ ਉਹਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੇਂਡੂਆਂ ਨੂੰ ਇਲਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸਫਾ ਰੱਖਣ ਤੇ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਨੇ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਪਰਤੀ, ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭਰਾਈ ਢੋਲ ਮਾਰ ਕੇ ਹੌਕਾ ਦੇਂਦਾ ਵੇਖਿਆ, ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀ ਸਿਨਮਾ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜੁੱਮਾ (ਨਿੱਕਾ ਜੇਹਾ ਪੇਂਡੂ)—ਦਾਦਾ ! ਸਿਨਮਾ ਕੀ ?
ਭਰਾਈ—ਓਏ ਤੁਰਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ? ਬੜੀ ਮੰਜ ਬਣੇਗੀ, ਸੱਭੇ ਆਇਓ।

ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ, ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਅਸਤ ਹੋਣ ਲਗਾ, ਤਾਂ ਮਟਵ ਜਨਾਨੀਆਂ, ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ, ਰੋਟੀ ਟੁਕ ਖਾਂ, ਸਭ

ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਜਾ ਖੜੇ ਹੋਏ । ਰਾਤ ਅਨੁਰੀ ਸੀ,
 ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਵਡ ਬੁਹੇ ਅਗੇ ਇਕ ਚਿਟਾ ਪਰਦਾ
 ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਲਾ ਮੂਰਤਾਂ ਵਿਖਾਣ
 ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ । ਪਹਿਲੋਂ ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ
 ਉਠਿਆ ਤੇ ਓਨ ਕਿਹਾ, ਭਰਾਵੇ ! ਨਵੇਂ ਸੂਰਜ ਸਾਡੇ
 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਲਾ ਆ ਪੈਂਦੀ ਏ । ਕਦੀ
 ਪਲੇਗ, ਕਦੀ ਹੈਜ਼ਾ । ਮੌਸਮੀ ਬੁਖਾਰ ਤਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਆ
 ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਂਦਾ ਏ । ਇਹਨਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਤੇ ਖੁਰਾਕਾਂ
 ਘਟ ਜਾਨ ਕਾਰਨ ਉਹ ਗੱਭਰੂ ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਜਿਹੜੇ ਅਗੇ
 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਟੋਲਿਆਂ ਨਹੀਂ
 ਲਭਦੇ । ਮੈਂ ਅਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ
 ਵਿਖਾਵਾਂਗਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਮਰੇ ਹਵਾਦਾਰ ਹਨ ਤੇ ਖੁਲੀ
 ਹਵਾ ਤੇ ਧੁਪ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰੰਗ ਰਖਦੀ ਏ । ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ
 ਗਲੀਆਂ ਸਾਫ ਸੁਥਰੀਆਂ, ਟੂੜੀ ਦੇ ਢਰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ
 ਖਤਾਂ ਵਿਚ ਖਾਤੇ ਪੁਟ ਕੇ ਸਿਟੇ ਹੋਏ, ਖੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਣਾਂ
 ਪੱਕੀਆਂ ਤੇ ਆਸ ਪਾਸ ਗੰਦ ਕੋਈ ਨਾ, ਨਹਾਉਣ ਦੇ ਛਪੜ
 ਵਖਰੇ ਤੇ ਪਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੇ ਬਹਿਣ ਦ ਛਪੜ
 ਅੰਡ । ਮਕਈ ਰਲ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ
 ਬਾਨੂਣ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਰੋਗ ਵਿਥ ਤੇ ਰਹੇ ਤੇ
 ਲੋਕੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿ ਕੇ ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਰੱਬ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ
 ਬਖਸ਼ੇ ਨੇ, ਸੁਖ ਨਾਲ ਕਟਣ । ਇਚਰਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ

ਖੜਕਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪਰਦੇ ਤੇ ਮੂਰਤਾਂ ਤੁਰਣ ਫਿਰਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਸੁਹਣੇ ਘਰਾਂ, ਸਾਫ ਗਲੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਲੋਕ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ ।

ਮਗਰੋਂ ਬਾਬੂ ਰਾਮ ਲਾਲ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਬਰਕਤਾਂ ਸਭ ਇਲਮ ਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਭ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਏ, ਕਿ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹਾਉਣ ਜਾਂ ਉਹਨੂੰ ਪੀਣ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਔਗੁਣ ਨੇ ?

ਮਘਰ ਸਿੰਘ-ਬਾਬੂ ਜੀ ! ਹੋਂਦੇ ਦੀ ਗਲ ਏ, ਸਾਥੋਂ ਸਰੇ ਨਾ ਤੇ ਮੂੰਡੇ ਕਿੱਕਰ ਮਦਰਸੇ ਘੱਲੀਏ ? ਢਾਂਡ ਕੌਨ ਛੇੜੇ ?

ਸਲੀਮਉੱਲਾ-ਨੰਬਰਦਾਰਾ ! ਦੇਂਦਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਸਭ ਨੂੰ ਏ, ਪਰ ਕਈ ਮੁਰਖਤਾ ਨਾਲ ਗੁਆ ਛੁਡਦੇ ਨੇ । ਕਲ, ਦਸ ਖਾਂ, ਚੌਧਰੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਮਾਈਆਂ ਤੇ ਕਿੰਨਾਂ ਖਰਚ ਆਇਆ ਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕੌਲ ਬੈਠਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਈਂ । ਅਸੀਂ ਰਾਠਾਚਾਰੀ ਤੇ ਦਾਜ ਦਾਉਣ ਉਤੇ ਇਕੋ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਖਰਚ ਕਰ ਬਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਰੇ ਧੀਆਂ ਪੁੜ੍ਹ ਰੋਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਤੇ ਚਪਾ ਚੱਪਾ ਲੀਰ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਉਹੋ ਡੂਮ ਤੇ ਮਿਰਾਸੀ ਜਿਹੜੇ ਅਜ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਂਵਦੇ ਨਹੀਂ ਥਕਦੇ, ਮਗਰੋਂ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਵਲ ਤੱਕਦੇ ਬੀ ਨਹੀਂ

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਹਕ ਮਾਰ ਕੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਖਾਤਰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਕੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਕਿਥੋਂ ?

ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ—ਆਖਦੇ ਤਾਂ ਸਚ ਹੋ ।

ਸਲੀਮਉੱਲਾ—ਭਰਾਵੇ ! ਜ਼ਰਾ ਗਹੁ ਕਰੋ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਉਠਾ ਕੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦਾ ਫਕਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਏ, ਉਹਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਾਈਂ ਕੁਤੀਂ ਗੁਆ ਵੇਂਦੇ ਹਾਂ । ਮੂੰਡੇ ਨੂੰ ਮਦਰਸੇ ਘਲਣ ਦੀ ਤੁਫੀਕ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦਾਰੂ ਪੀਣ ਦੀ ਹੈ ! ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ ਸਿਰ ਭੰਨ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਰੁਪਈਏ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁਚਾਣ ਦੀ ਹੈ ! ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਢੀਆਂ ਦੇਕੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਪੁਚਾਣ ਦੀ ਹੈ ! ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਾਂ, ਜੋ ਜੱਟ ਅਕਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਰਤੇ, ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਫੀਕਾਂ ਉਹਨੂੰ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਲਏ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਹਥ ਨੂਠਾ ਤੇ ਦੇਸ ਮੋਕਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ।

ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਅੜੇਕੇ

ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਚਾ ਘਾੜ ਕਰੇ'ਦਾ,
 ਘੜਾ ਕਿਵੇ' ਕੋਈ ਮੰਨੇ ।
 ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇਸਾਂ ਰਸ ਪਰ,
 ਜਾਂ ਹੰਨੇ ਜਾਂ ਬੰਨੇ ।

ਜਦ ਅਫਸਰ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਚੁਕੇ, ਤਾਂ ਕੁਝ
 ਬੰਦੇ ਉਠ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ ਤੇ ਕੁਝ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ
 ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੁੜਾਣ ਲਗ ਪਏ । ਜਿਤਨੇ ਮੂੰਹ
 ਉਤਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ।

ਇਕ-ਭਾਈ ਆਖਦੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਨੇ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਗੱਲਾਂ ਪੁਰ ਤੁਰ ਪਈਏ ਤਾਂ ਦਿਨ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਕੱਟੀਏ ।

ਦੂਜਾ-ਜੇ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਛੱਡ ਬਹੀਏ, ਤਾਂ ਇਹ
 ਕੁੱਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਪਿਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ, ਭੈ'ਕ' ਭੈ'ਕ' ਕੇ ਜਾਨ
 ਨੱਕ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਏ ।

ਤੀਜਾ--ਆਹੋ ! ਭਰਾ ਠੀਕ ਏ ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ
 ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਏ ਨਾ । ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮੈਂ
 ਤੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ । ਤੂੰ ਕਰਨ ਲਗੇਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨੱਕ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ,
 ਮੈਂ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬੁੱਕਾਂ ਸਿਟਦਾ ਹੈਂ । ਜੇ ਕਦੀ ਅਸੀਂ ਆਪੋ
 ਵਿਚ ਏਕਾ ਕਰ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਸਭੋ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ
 ਗਾਠਾਚਾਰੀਆਂ ਜੋ ਵਧ ਵਧ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੇ ਨੇਕ ਕੰਮਾਂ

ਵਿਚ ਬੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਅਜੇ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਚੌਥਾ--(ਲਾਕੇ) ਗਰੀਬ ਗੁਰਬਾ ਤੇ ਅਜ ਮੰਨ ਲਏ ਪਰ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਤੇ ਉੱਚਿਆਂ ਉੱਚਿਆਂ ਨੱਕਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਪਿੱਡੋਂ ਕੱਢ ਆਉਣ ।

ਪੰਜਵਾਂ--ਅਜੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧੇ ਵਿਚ ਈ ਏ, ਵੱਡੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਗਲ ਗਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਾ ਖਲੋਏ ਨੇ ਤੇ ਮਾੜੇ ਵਿਚਾਰੇ ਉਥੇ ਅਪੱਤਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੁੱਬ ਮਰਦੇ ਨੇ ।

ਛੇਵਾਂ--ਮੋਟਿਆਂ ਢਿੱਡਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਧਰੇ ਤਲੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦੇਂਦੇ, ਇਹ ਕਿਧਰੇ ਲੱਤ ਲਾਣ, ਤਾਂ ਡਕਾ ਪਵੇ ਨਾ ।

ਜਦ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ, ਜੇ ਸ਼ਰੀਕ ਵੱਡੀਆਂ ਪੱਗਾਂ, ਉੱਚਿਆਂ ਨੱਕਾਂ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਢਿੱਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੈਣਤਾਂ, ਮੇਰੇ ਵਲ ਪਏ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਤਾਂ ਓੜਕ ਬੋਲ ਉਠਿਆ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ -ਭਾਈ ਹਰ ਕਿਸ ਦੇ ਬੋਲੀ ਆਪਣੇ ਅਮਲ ਹੋਣਗੇ, ਜੇ ਕਰੇਗਾ ਸੋ ਭਰੇਗਾ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਨਿਬੇੜੇ, ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਦੋਸ਼ ਧਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਏ ? ਸਲੀਮਉੱਲਾ-- ਆਹੋ ਜੀ ! ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ।

ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਾ ਏ, ਪਰ ਜੇ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਵਾਲੇ ਨੇਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ-ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਰੱਖਣੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਐਂਖੀ ਏ। ਰੱਬ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀਆਂ ਜਾਣਦਾ ਏ, ਜੇ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਨਿਮਾਣੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਗੁਨਾਹ ਬੀ ਬਖਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਏ ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਏ। ਉਤਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਉਂ ਹੀ ਨਾ ਲਓ, ਸਿੱਧਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੇ ਲਗਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ। ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ, ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ, ਕੋਈ ਆਜ਼ਜ਼ੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕਬੂਲਦੀ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਕਰਾ ਕੇ ਬੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਸਲੀਮਉੱਲਾ—ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਦੁਨੀਆਂ ਕੌਣ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ। ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਤਾਂ ਕੁੱਤੇ ਵਾਲੀ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਭੌਂਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਹੜਾ ਰਾਹੀ ਕੁੱਤੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਪਿਛਾਂ ਨੱਠ ਉਠੇ, ਜਾਂ ਉਹਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਏ ਤੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜੁ ਅੱਲਾ ਵਾਸਤੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਮੈਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ, ਕੁੱਤਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਭੌਂਕਦਾ ਏ ਤੇ ਦਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਵੱਢ ਬੀ ਖਾਂਦਾ ਏ, ਤੇ ਜੇਕਰ ਰਾਹੀ

ਇਸ ਦੇ ਭੁੱਕਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਰਾਹੋ ਰਾਹੋ
ਤੁਰਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕੁੱਤਾ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਭੁੱਕ ਕੇ ਆਪੇ
ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ *
ਠਿੱਲ ਕੇ ਹਥ ਪੈਰ ਮਾਰਣ ਨਾਲ ਓੜਕ ਬੰਨੇ ਲੱਗ ਹੀ
ਜਾਂਦਾ ਏ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਕੰਢੇ ਤੇ ਢੇਰੀ ਢਾਹ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਏ,
ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਏ? ਜੇ ਵਿਚ ਵੜਿਆ ਬੀ ਤਾਂ
ਭੁੱਬ ਮਰੇਗਾ।

ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ-(ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਸਕਾ) ਆਹੋ
ਜੀ! ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲੈਣੀਆਂ ਤਾਂ ਸੌਖੀਆਂ ਨੇ ਪਰ ਪਤਾ
ਉਹਨੂੰ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਏ, ਜਿਹਦੇ ਹੱਡ ਵਰਤੇ। ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ
ਕੰਮ ਬੰਦਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤੇ ਜਿਥੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਆਵੇ ਉਥੇ
ਫਾਹੇ ਲੱਗ ਕੇ ਮਰ ਜਾਏ? ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ
ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਜਾਈਏ, ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਈਏ ਤੇ ਨੱਕ
ਵਢਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਈਏ। ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭੜੋਲੋ ਪਾ ਕੇ
ਲਿੰਬ ਛੱਡੀਏ, ਤੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਰੋੜ੍ਹ ਆਵੀਏ।
ਮਿਰਾਸੀ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਪਿਓ ਦਾਦੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ
ਲੱਜ ਲਵਾ ਲਈਏ ਤੇ ਕੁਲ ਦੀ ਪੱਤ ਢੱਠ ਖੂਹ ਪਾ ਛੱਡੀਏ। *
ਮੁੜ ਇਹ ਮੁਕਾਲਾ ਧੋਣ ਜੋਗਾ ਸਬੂਣ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭੇਗਾ? ਜੇ
ਕਰ ਸੁਹਦੀ ਸ਼ਿਕਸਤੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਟੁੱਕਰ ਪਾਂਦਿਆਂ ਤੇ ਗਰੀਬ
ਗੁਰਬ ਦੀ ਤਲੀ ਧਰਦਿਆਂ ਬੰਦਾ ਡੁਬਦਾ ਏ ਤਾਂ ਭੁੱਬੇ।
ਖਾਨ ਜੀ। ਕੰਮ ਉਹ ਦੱਸੋ, ਜਿਹੜਾ ਨਿੱਭ ਸਕੇ। ਭਲੇ

ਮਾਣਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀਓਂ ਕੱਢਣਾ ਕੋਈ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ।

ਸਲੀਮਉੱਲਾ-ਚੌਧਰੀ ਜੀ । ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਲਾਭ ਏ । ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ, ਕਿ ਹਰ ਸ਼ੈ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਲਾਭ ਲਈ ਬਣਾਈ ਏ, ਪਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਹੱਦੋਂ ਵਧ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਹਰ ਸ਼ੈ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਦੁੱਧ ਘਿਉ, ਖੰਡ ਆਦਿ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਅਜਬ ਨਿਆਮਤਾਂ ਨੇ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਲੋੜੋਂ ਵਧ ਖਾਈਏ, ਉਹ ਖਰਾਬ ਕਰਦੀ ਏ । ਸੁਹਦੀ ਸ਼ਿਕਸਤੀ, ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਫੜ-ਦਿਆਂ ਆਪ ਭੁੱਬ ਮਰਣਾ ਨਹੀ ਚਾਹੀਦਾ । ਤੁਸੀਂ ਜਰਾ ਖਿਆਲ ਕਰੋ ਖਾਂ, ਭਈ ਇਹ ਭੀ ਕੋਈ ਅਕਲ ਏ, ਕਿ ਬੰਦਾ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਤੰਬਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਲਕੋਂ ਨੰਗਾ ਹੋ ਰਹੇ । ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਲਾਹੁਣੀਆਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਏ, ਪਰ ਇਕ ਧੀ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਕਾਜ ਤੇ ਸਾਰਾ ਘਰ ਬੁਹਾ ਲੁਟਾ ਦੇਈਏ ਤੇ ਆਪ ਸਣੇ ਦੂਜੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਲੈ ਲਈਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ । ਦੋ ਦਿਨ ਜਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਦਿਵਾਲਾ ਕੱਢ ਬਹਿਣਾ ਕੋਈ ਸਮਝਦਾਰ ਤਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ-ਜੀ ਅਹਿਮਦਖਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਨਰਾਜ ਨਾ ਹੋਵੋ, ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਜਾਤਕ ਏ । ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਗਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਡਾਢੀਆਂ ਦਿਲ ਲਗਦੀਆਂ ਨੇ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਗਲ ਗਲ ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਜੇਹੜਾ ਆਦਮੀ ਜਿਲੂਣ ਵਿਚ ਫਾਬਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਉਹਨੂੰ ਆਖਦੇ ਨੇ, ਹਿੰਮਤ ਕਰ, ਛਾਲ ਮਾਰਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਪਓ, ਪਰ ਪਤਾ ਫਾਬੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਹੋਂਦਾ ਏ, ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ, ਉਹਨੂੰ ਹਿਲਨਾ ਜੁਲਨਾ ਬੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਹਾਂ, ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਧਰੀਕ ਕਢੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਟ ਪਟ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਏ । ਤੁਸੀਂ ਬੜੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਏ, ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਬਚਾਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੱਸੀ ਏ । ਖੁਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ, ਪਰ ਆਪਣਾ ਹਾਲ ਅਸੀਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਫਾਹੀ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡਾ ਨਿਕਲਣਾ ਔਖਾ ਏ । (ਹੱਸ ਕੇ) ਹਾਂ, ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਕਨੁਨ ਬਣਾ ਦੇ, ਤਾਂ ਮਰੀਦੇ ਕੁਟੀਂਦੇ ਅਸੀਂ ਅਜ ਛੱਡ ਦੇਈਏ ।

ਡਾਕਟਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ—ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੋ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਜੇ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਅਗਾੜੀ ਪਿਛਾੜੀ ਪਾ ਕੇ ਵਢਾ ਪਿਲਾਈ ਜਾਵੇ । ਭਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਏ, ਸਰਕਾਰ

ਨੇ ਸਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਸਤਾ ਵਸ ਦਿਤਾ ਏ, ਹੁਣ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨਾਲੋਂ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮਨਵਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ ਕਿਉਂ ਬੰਦੂ ਕਰੇ ? ਹੱਛਾ ਭਾਈ ਜੋ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਅਸਾਂ ਨਿਬਾਹ ਦਿਤਾ ਏ, ਅੱਗੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ।

ਵਿਆਹ

ਦੱਸਣ ਕਾਰਨ ਛਾਪ ਮਿਰਾਸਣ,
ਘਰ ਨੂੰ ਤੀਲੀ ਲਾਈ ।

ਝੁੱਗਾ ਫੂਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਡਿਠਾ,
ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਵਡਿਆਈ ?

ਸਲੀਮਾ ਦੁਜੇ ਦਿਨ ਛਾਹ ਵੇਲਾ ਖਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ
ਉਹਦਾ ਭਰਾ ਲਾਹੌਰੋਂ ਉਹਨੂੰ ਲੈਣ ਆ ਗਿਆ । ਮਾਸੀ
ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਦੁਆ ਆਖ ਕੇ ਉਹਨੇ ਸਲੀਮਾ ਦੇ ਲੈ ਜਾਣ
ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ।

ਨੂਰ ਬੇਗਮ—ਪੁਤ੍ਰ ! ਜਦ ਦੇ ਬਦਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਏਥੇ
ਆਏ ਹਾਂ, ਪੰਜਾਂ ਛੀਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ
ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਏ ਅਸੀਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜਾਈਏ ਤੇ
ਖਾਕੇ ਮਿਲੀਏ । ਹੁਣ ਸਲੀਮਾ ਨੂੰ ਆਇਆਂ ਅਜੇ ਹਫਤਾ
ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਾਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਈਦ ਦਾ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ
ਗਿਆ ਸੀ । ਤੇ ਅਜੇ ਸਾਡਾ ਵਿਰਾਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਥਾ, ਜੋ
ਤੁਸੀਂ ਅੱਜੋ ਹੀ ਆ ਕੇ ਟੁਰਨ ਟੁਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋ
ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਕਿਸਮਤਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਰੋਜ਼ ਦਿਹਾੜੇ
ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਆਂਵਦਾ ਏ ? ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ
ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰਹੁ ਨਾ ।

ਮਾਸੀ ਭੁਣੇਵੀ ਇਹ ਗਲਾਂ ਪਏ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ

ਭਾਗਭਰੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਭਾਜੀ ਵੰਡਦੀ ਉਤੋਂ
ਆ ਗਈ, ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲ ਪਈ।

ਭਾਗਭਰੀ-ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ ! ਅਜੇ ਕਲ ਸਲੀਮਾਂ
ਮਾਸੀ ਪਾਸ ਆਈ ਏ ਤੇ ਅਜ ਤੋਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ
ਛਿੜ ਪਿਆ ਏ, ਇਸ ਆਉਣ ਦਾ ਕੀ ਸੁਆਦ ਹੋਇਆ ?
ਬੰਦਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹੇ ਨਾ।
ਸੱਜਣਾਂ ਕੋਲ ਬਹੇ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਫੋਲੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਏ ਤੇ
ਦੇਵੇ। ਇਹ ਆਵਣਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੋ ਰਾਤੀ ਆਇਆ,
ਸਵੇਰੇ ਥੋਪੜੇ ਮਾਰਕੇ ਉੱਠ ਵੜਿਆ ? ਅਗਲਿਆਂ ਦਾ
ਉਦਰੋਵਾਂ ਵੀ ਨਾ ਲੱਥਾ, ਹਥੋਂ ਦਿਲ ਵਧੀਕ ਉਦਾਸ ਹੋਯਾ।
ਖੈਰ, ਭੈਣ ਹੋਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇ ਵੀ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਬੀ
ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਪਰਸੋਂ ਸਾਡੀ ਬਰਕਤ ਦੀ ਜੰਵ
ਆਉਣੀ ਏ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਭਰਾ ਭਾਈ ਸੱਜਣ ਸਾਕ ਆਉਣ
ਗੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਲੀਮਾਂ ਆਈ ਹੋਈ ਨੂੰ ਟੋਰ ਬਹੀਏ, ਅਸਾਂ
ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਭਾਗਭਰੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ, ਫਾਤਮਾ ਤੇ
ਹੋਰ ਕੁੜੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਲੀਮਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ,
ਆਖਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਅਸਾਂ ਅਜੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ
ਦੇਣਾ। ਸਲੀਮਾਂ ਵੀ ਇਸ ਖਿਆਲ ਤੇ ਭਾਈ ਵਿਆਹ
ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਸਮਾਂ ਬੀ ਵੇਖ ਲਈਏ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ
ਨੂੰ ਚੱਲ ਕੇ ਦਸਾਂਗੀ, ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹੀ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਇਹ

ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਰਕਤ ਦੇ ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ ਸਲੀਮਾਂ ਤੁਰੇ ।

ਅਜੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਮਿਰਾਸਣ ਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਫਾਤਮਾ ਤੇ ਸਲੀਮਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਲਈ ਆਈਆਂ, ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀਆਂ ਅਜ ਪਕਵਾਨ ਕੱਢਣਾ ਹੈ, ਚਲੋ ਚਲ ਕੇ ਲੱਡੂ ਵੇਲੋ । ਕੁਝ ਜੱਕੇ ਤੱਕੇ ਕਰਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਈਆਂ । ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸਲੀਮਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਟੋਕਰੇ ਮੈਦੇ ਦੇ ਭਰੇ ਪਏ ਨੇ, ਪੰਜ ਛੇ ਨਾਇਣਾਂ ਤੇ ਮਿਰਾਸਣਾਂ ਪਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਮੈਦਾ ਪਈਆਂ ਮਲਦੀਆਂ ਨੇ, ਸਤਾਰਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੇੜੇ ਟੁਕਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਤੇ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਵੇਲਣਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਡੂ ਵੇਲਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੰਜੀਰੀ ਪਾ ਕੇ ਲੱਡੂ ਬਣਾਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਦੋ ਨਾਇਣਾਂ ਕੜਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਡੂ ਤਲਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨੇ । ਸਲੀਮਾਂ ਗਲਾਂ ਕੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅਟਾ-ਸਟਾ ਲਾ ਲਿਆ, ਕਿ ਦੋ ਬੋਰੀਆਂ ਮੈਦਾ, ਤਿੰਨ ਪੀਪੇ ਘਿਉ, ਤਿੰਨ ਬੋਰੀਆਂ ਪੰਜੀਰੀ, ਅਠ ਦਸ ਰੁਪਏ ਰੋਕ ਲਾਗਾਂ ਲੋਟਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਮੈਕੇ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ । ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਡੂਆਂ ਬਰਾਦਰੀ ਜਾਂ ਜੰਝ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਵਣਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਠਾਈ ਵਜੋਂ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ । ਸਲੀਮਾਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਕੇ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਜ਼ੂਲ-ਖਰਚੀ ਤੇ ਪਈ ਕੁੜਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ

ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉੱਚਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ
 ਗਾਉਣ ਛੋਹ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਗਾਉਣ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ
 ਵੱਡੇ ਦੀ ਉਸਤਤ ਸੀ, ਨਾ ਕੁਲ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਤੇ ਵਡਿਆਈ
 ਨਾ ਮੁਬਾਰਕ ਦਾ ਗੀਤ ਸੀ, ਨਾ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ।
 ਇਹ ਅਜੇਹੇ ਗੀਦੇ ਤੇ ਫੱਕੜ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਚੁਹੜੀਆਂ
 ਚੱਪੜੀਆਂ ਕਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਬੀ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਕੱਢੇ
 ਹੋਣਗੇ। ਸਲੀਮਾਂ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕਲਪ ਉੱਠੀ, ਪਰ ਆਪਣਾ
 ਗੁੱਸਾ ਪੀਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ। ਭੈਣ ਇਹ ਵੇਲਾ ਤਾਂ ਚਾ
 ਚਾਂਬਲ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਦਾ ਏ, ਤੁਸੀ ਦਾਨੀਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨੀਆਂ
 ਤੇ ਸਾਉਆਣੀਆਂ ਹੋਕੇ ਅਜੇਹੇ ਗੀਦ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ
 ਹੋ, ਜੇ ਕੋਈ ਮਰਦ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਕੀ ਆਖੇ? ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ
 ਭੈਣਾਂ ਏਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਸ਼ਰਮ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ, ਤੇ ਜੇਕਰ
 ਕੁੜਮ ਸੁਣਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖਣਗੇ ਅਸਾਂ ਵਾਹਵਾ ਰਾਠਾ
 ਨਾਲ ਮਥਾ ਲਾਇਆ ਏ। ਇਕ ਬੁੱਢੀ ਜੇਹੀ ਚੈਧਰਾਣੀ
 ਆਖਣ ਲੱਗੀ, ਧੀਏ ਖੈਰ ਮਿਹਰ ਏ! ਵਿਆਹਾ ਸ਼ਾਦੀਆਂ
 ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਸਿਠਣੀਆਂ ਦੇ'ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ,
 ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਚਾਂਬਲ ਵਿਚ ਕੁੜਮ ਬੀ ਇਸ ਤੋਂ ਨਰਾਜ ਨਹੀਂ
 ਹੁੰਦੇ, ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੀ ਮੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਇਹ ਗੱਲ
 ਸੁਣ ਕੇ ਸਲੀਮਾਂ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਵਿਚ ਸਾਂਗ ਵੱਜੀ। ਉਹ ਨਾਂ
 ਸਹਿ ਸਕੀ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ, ਭੈਣ! ਮੈਂ ਕੁਝ ਤਕੜੀ ਨਹੀਂ
 ਤੁਸਾਡੇ ਆਖਣ ਕਾਰਣ ਆ ਗਈ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਜੀ

ਪਿਆ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਮੈਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ।
 ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਣ ਲਾ ਥੱਕੀਆ ਤੇ ਕਪੜੇ ਖੁਹੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ
 ਪਰ ਇਸ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤੇ ਉਠ ਕੇ ਘਰ ਤੁਰ ਆਈ ਤੇ *
 ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ, ਜੋ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ
 ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਦੂਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੇਲੀ
 ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ । ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਸੱਠ ਬੰਦੇ ਤੇ ਪੰਜ ਛੇ
 ਘੋੜੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭੱਤੇ ਵੇਲੇ
 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਬਰਾਦਰੀ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਕਦੀ
 ਕਿਸੀ ਪਾਸਿਓਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦਾ ਤੁੰਡਾ 'ਸੱਜਣ ਭਲੇ ਸਵੇਲੜੇ
 ਆਏ' ਗਾਉਂਦਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ
 ਕਦੀ ਕੁੜੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਦੇ ਅਗੇ ਢੋਲ ਡੱਢ ਵੱਜਦੇ
 ਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਕੀ ਏ ! ਮਾਸੀ ਤੇਵਰ ਲੈ ਕੇ
 ਆਈ ਏ, ਇਹ ਛੁੱਟੀ ਆਈ ਏ ਇਹ ਚਾਚਾ ਆਇਆ ਏ,
 ਇਹ ਨਾਨਕੇ ਨਾਨਕੀ ਛੱਕ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਨੇ, ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ
 ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਗੁਜਰੀ । ਕੰਮੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੇ ਰਿੰਨੂਣ ਪਕਾਣ
 ਦੇ ਆਹਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਕਿਧਰੇ ਪੱਕਦਾ, ਕਿਧਰੇ
 ਵਰਤੀਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਢੋਲਕੀ ਵਜਾ ਵਜਾ
 ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਕਿਧਰੇ ਘੜਾ ਥਾਲ ਪਿਆ ਵਜਦਾ ਏ ।
 ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਸਮਾਨ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ
 ਏ, ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਘਪਿਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਨੇ, ਸੁਰ ਤੇ

ਤਾਲ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗ ਛੱਡੇ ਨੇ, ਗਾਉਣ ਵਜਾਉਣ, ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਚਾਲਣ ਤੇ ਅੰਜਾਣਿਆਂ ਦੇ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜੇ ਨਾਲ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਦੁਹਾਈ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਕੁਝ ਪਿਆ ਆਖੇ ਸੁਣੀਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਢੋਲਕੀਆਂ ਢਿਲੀਆਂ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਪਾਟ ਗਈਆਂ ਨੇ, ਤੇ ਕਈਆਂ ਘੜਿਆਂ ਦੇ ਬੁਥਾੜ ਲਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਉੱਡ ਗਏ ਨੇ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮ ਲਗ ਪਈ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੇਹੜਾ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਥੇ ਮੇਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘੋੜੀਆਂ ਨਾ ਬੱਧੀਆਂ ਹੋਣ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਤਿਲ ਸਿੱਟਿਆਂ ਤੇ ਥਾਲ ਮਾਰਿਆ ਭੋ' ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ।

ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਪਿਆ ਏ, ਮਸਾਲਾਂ ਬਲ ਪਈਆਂ ਨੇ ਮੇਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੌਂਕੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸੋਤਾ ਹੋ ਪਿਆ ਏ। ਤਾਹੀਂ ਏ ਜੇ ਗੋਲਾ ਚੱਲਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਗਈ। ਜੰਵ ਆ ਗਈ, ਜੰਵ ਆ ਗਈ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਮਚ ਗਈ। ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੇ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਜੰਵ ਵੇਖਣ ਤੇ ਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਨੇ। ਜੱਟ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੁੱਲੇ ਥਾਂ ਵਲ ਟੁਰ ਪਏ ਨੇ ਤੇ ਜੰਵ ਦੀ ਖਾਤਰ-ਦਾਰੀ ਦੇ ਆਹਰ ਲੱਗ ਪਏ ਨੇ। ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਦੱਖਣ ਵਲੋਂ ਜੰਵ ਦਿੱਸ ਪਈ ਏ। ਜੰਵ ਦਾ ਢੋਂ, ਵਰੀ, ਲਾਗਲੋਟ

ਸੁੱਟ, ਰਾਠਾਚਾਰੀ ਦਾ ਜੋ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਵਰਨਨ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਇਥੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬੇ-ਸੁਆਦੀ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਵਾਸਤੇ ਢੁਕਾ ਦਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਚਲਦੀ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਫਿਰ ਵਾਜਾ, ਪਿਛੇ ਮੁਜਰਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਸੈ ਕ ਜਾਂਦੀ ਪਰੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਡਾਂਗਾਂ ਫੜੀ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਸਾਂ ਦਸਾਂ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਦੇ ਅੱਠ ਜਥੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਬੋਤੇ (ਉਠ) ਖੂਬ ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ ਹੋਏ ਦੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ । ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਨੇ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਮੇਲਾਂ ਤੇ ਬੋਤਿਆਂ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂ ਛਣ ਛਣ ਪਏ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜੰਝ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਖਲੋ ਗਈ ਏ, ਤੇ ਦਾਰੂਗਰਾਂ ਗੋਲੇ, ਅਨਾਰ, ਚੱਕਰ, ਹਵਾਈਆਂ, ਮਤਾਬੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਧੰ ਹੀ ਧੰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਏ । ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਇਕੁਰ ਜ਼ਰ ਫੂਕਦੀ ਵੇਖ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਹੋ ਵਾਹ ਵਾਹ ਪਏ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਉਧਰ ਸਵਾਰ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਉਠਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਵਿਖਾਣ ਵਿਚ ਮਸਤ ਨੇ, ਐਉਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਭਈ ਕੋਈ ਫੌਜ ਕਿਲਾ ਫਤਹ ਕਰਨ ਆਈ ਏ । ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਾਰੇ ਕੋਲ ਅੱਪੜੇ, ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਮਿਲਣੀ ਕੀਤੀ । ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਬੋਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਦਾਣਾ ਪੱਠਾ ਪਾਇਆ, ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਸਰੀ ਦਾ ਸ਼ਰਬਤ ਪਿਆਇਆ, ਫਿਰ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ

ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਡੂਮਾਂ ਕਲਿਆਣ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਜੋ
 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਦਾ ਰਠਾਉ
 ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਲਾਗ ਲੋਟ ਨਿਬੇੜੇ।
 ਜਗ ਕੁ ਜੰਵ ਸਸਤਾ ਚੁਕੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਢੁਕਾ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਗਿਆ,
 ਵਾਜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਮੁਜਰੇ ਵਾਲਿਆਂ
 ਤਬਲੇ ਸਾਰੰਗੀਆਂ ਸੁਤ ਕੀਤੇ। ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਬਾਰੂਦ ਛੁੱਟਣ
 ਲੱਗ ਪਿਆ, ਪਿੱਛੇ ਵਾਜਾ, ਫਿਰ ਮੁਜਰਾ, ਫਿਰ ਜੰਵ ਉਸੇ
 ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ। ਪਿੰਡ ਤੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਬਨੇਰਿਆਂ
 ਤੇ ਖਲੋ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਜੋਰ ਲਾਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ
 ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਾਲੂ,
 ਜਮਾਨੇ ਵਾ ਕੋਈ ਗੰਦ, ਜਹਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫੱਕੜ ਨਹੀਂ,
 ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤੈਲਿਆ। ਹਰ ਇਕ ਇਹ ਜਤਨ
 ਕਰਦੀ ਏ, ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਗਾਵਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਗਾਉਣ
 ਜਾਂਵੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣੀਵੇ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ
 ਗਿਆ ਏ, ਖੰਘ ਖੰਘ ਕੇ ਸਾਹ ਉਲਟ ਗਿਆ ਏ, ਸੰਘ
 ਬਹਿ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਬੱਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ
 ਜੰਵ ਦੀ ਚੌਕੀ ਬਹਿ ਗਈ, ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ
 ਧਆਏ ਤੇ ਫਿਰ ਚਾਉਲ, ਖੰਡ ਤੇ ਘਿਉ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਭਰ ਭਰ
 ਕੇ ਜਾਂਵੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਣੇ ਅਰੰਭ ਦਿਤੇ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਖਾ
 ਸਕੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ, ਉਹ ਘਿਉ ਬੇਮਿਤਾ ਉਲੱਦੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
 ਜੰਵ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਦਾਰ ਜਾ ਬੈਠੀ ਤੇ ਮੁਜਰਾ ਸੁਣਨ ਲਗ

ਪਈ । ਉਪਰੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੋਂ ਵਿਹਲੀਆਂ ਹੋ
ਮਸਾਲਾਂ ਨਾਲ ਲਈਆਂ ਤੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ
ਦਾਰੇ ਵਿਚ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਜਾ ਘੇਰਿਆ, ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ
ਛਟੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਫਿਰਾਂਦੀਆਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ
ਘਰ ਲੈ ਆਈਆਂ ਤੇ ਬੈੜੂ ਘੋੜੀ ਕੋਲ ਲਿਆ ਬਹਾਇਆ
ਬੈੜੂ ਘੋੜੀ ਖਿਡਾਂਦੀਆਂ, ਜੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮਖੌਲ ਏ, ਲਾੜੇ
ਨਾਲ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਕਾ ਸੈਣਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ । ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਲੋ
ਲੱਗ ਪਈ, ਜਾਂਵੀ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਦਾਰੇ ਵਿਚ
ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ । ਇਧਰੋਂ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲੱਡੂਆਂ ਦੀਆਂ
ਚੰਗੇਰਾਂ ਤੇ ਪੰਜੀਰੀ ਦੀਆਂ ਪਰਾਤਾਂ ਕੰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਕਾ
ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਤੇ ਜਾਂਵੀਆਂ ਨੂੰ ਛਾਹ ਵੇਲਾ ਦਿਤਾ । ਥੋੜਾ
ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਪਿਛੋਂ ਨਿਕਾਹ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ
ਖੱਟ ਵਿਛਾ ਕੇ ਦਾਜ ਦਾ ਵਿਖਾਲਾ ਕੀਤਾ, ਮਿਰਾਸੀ ਆ ਕੇ
ਖੱਟ ਹੋਕਣ ਲੱਗਾ ।

ਦਾਜ

ਨਿੱਘ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਕਿਸੇ ਹੰਕਾਰੀ,
ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲਈ ਅੰਗਿਆਰੀ ।

ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਨ ਹੋਇਓ ਸੁ ਨਿੱਘੇ,

ਮੂੰਹ ਸੜਿਆ ਕਿਸ ਕਾਰੀ ?

ਇੱਕੀ ਸੁੱਚੇ ਤੇਵਰ, ਰਾਖਵੀਂ ਕੰਨੀ ਵਾਲਿਆਂ
ਲਾਚਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕੀ ਰੁਪਯੇ ਬੀੜਿਆਂ ਦੇ । ਇੱਕੀ
ਸੁੱਚੇ ਬੇਬਰ ਤੇ ਇੱਕੀ ਰੁਪਯੇ ਬੀੜਿਆਂ ਦੇ । ਇੱਕੀ ਸਿਰੇਪਾ ।
ਲਾੜੇ ਦਾ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਸੁੱਚਾ ਰੇਸ਼ਮੀ ਜੋੜਾ, ਸੋਨੇ
ਦਾ ਕੰਠਾ, ਨਾਮਾ ਤੇ ਛਾਪ ਲਾੜੇ ਦੀ । ਬੀਬੀ ਦੀ ਨੱਥ
ਬੁਲਾਕ, ਲੈਂਕ ਜੜਾਉ, ਬੁਤਕੀਆਂ ਦਾ ਹਾਰ, ਨਾਮਾ, ਫੁੱਲ
ਆਰਸੀ, ਪਹੁੰਚੀਆਂ, ਛਾਪਾਂ, ਨੌਂ ਟੁੰਬਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ, ਬੁਹੱਟੇ
ਬਾਂਕਾਂ, ਤੋੜੇ । ਤਿੰਨ ਟੁੰਬਾਂ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ । ਯਾਰਾਂ ਟੋਕਰੀਆਂ
ਪਕਵਾਨ, ਦੋ ਪਲੰਘ, ਦੋ ਪੀੜੇ, ਦੋ ਰਜਾਈਆਂ, ਦੋ
ਤੁਲਾਈਆਂ, ਦੋ ਸਿਰਹਾਲੇ, ਦੋ ਦਰੀਆਂ, ਦੋ ਖੇਸ, ਇਕ
ਚਰਖਾ । ਇਕੋੱਤਰ ਸੌ ਭਾਂਡੇ, ਇਸ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ:—ਦੇਗ
ਸਮੇਤ ਸੱਤ ਦੇਗਚੇ, ਦੇਗਚੀਆਂ ਸਣੇ ਢਕਨਾਂ ਤੇ ਕੜਛੀਆਂ,
ਸੱਤ ਪਰਾਤਾਂ, ਯਾਰਾਂ ਥਾਲੀਆਂ, ਯਾਰਾਂ ਖਾਲ, ਯਾਰਾਂ
ਕਟੋਰੇ, ਯਾਰਾਂ ਗਲਾਸ, ਪੰਜ ਕੜਾਹੀਆਂ, ਸੱਤ ਲੈਟੇ, ਪੰਜ
ਤਵੇ ਤੇ ਲੋਹਾ, ਪੰਜ ਗਾਗਰਾਂ ਤਿੰਨ ਤਸ਼ਤਰੀਆਂ, ਪੰਜ

ਗੜਵੇ ਵਲਟੋਹੀਆਂ, ਦੋ ਸੰਦੂਕ, ਸੱਤ ਮੱਝੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ
ਟਿਕੇ, ਯਾਰਾਂ ਗਾਈਂ, ਸੱਤ ਘੋੜੀਆਂ, ਸਣੇ ਹਮੇਲਾਂ, ਤਿੰਨ
ਡਾਚੀਆਂ, ਦੋ ਜੋਗਾਂ ਦਾਂਦ, ਸਣੇ ਹਲਾਂ ਪੰਜਾਲੀਆਂ, ਤਿੰਨ
ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਰੋਕ ।

ਦਾਜ ਹੋਕਣ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਲਾੜਾ ਜੋੜਾ ਪਹਿਨ
ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਸਲਾਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਤੇ
ਕੁੜੀਆਂ ਹੋਰ ਠੱਠੇ ਮਝੇਲ ਵਾਸਤੇ ਉਂਝੇ ਹੀ ਘੋਰ ਲਿਆ
ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਦਾਰੇ ਵਿਚ ਮੁੜੇ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਵਰੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤਲ
ਹੋਈ । ਇਚਰਾਂ ਨੂੰ ਭੱਤੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਪਿਆ, ਮੇਲੀਆਂ,
ਜਾਂਝੀਆਂ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ । ਫਿਰ ਦਾਰੇ ਵਿਚ ਮੁਜਰਾ ਹੋਣ ਲਗ
ਪਿਆ । ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਨੇਜਾ-ਬਾਜ਼ੀ ਹੋਈ । ਇਸੇ ਤਰਾਂ
ਧਮ ਧਮ ਨਾਲ ਜੰਝ ਦੂਜੀ ਰਾਤ ਬੀ ਰਹੀ । ਤੀਜੀ ਭਲਕ
ਰੋਟੀ ਖਾਧਾ ਕੇ ਡੋਲੀ ਵਿਦਾ ਕੀਤੀ । ਦਾਦਕੇ ਨਾਨਕੇ ਰੋ ਰੋ
ਕੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰੁਪਏ ਧਰ ਕੇ ਡੋਲੀ ਪਾ
ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ । ਘਰ ਆਕੇ ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ
ਨੇ ਉਂਦਰਾ ਲੀਤਾ ਅਤੇ ਮਿਠਿਆਈ, ਭਾਜੀਆਂ ਵੇਕੇ ਮੇਲ ਨੂੰ
ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ॥

ਸ਼ਾਹਾਂ ਨਾਲ ਲੇਖਾ

ਅੰਨੇ, ਸੱਪ ਨੂੰ ਸਮਝ ਡੰਗੋਰੀ,
ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਹਥ ਪਾਇਆ ।

ਡੰਗ ਮਾਰ ਕੇ ਸੱਪ ਨੇ ਅੱਗੋਂ,
ਸਣ-ਜਿੰਦੂ ਰੋਗ ਵੰਜਾਇਆ ।

ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਕਈ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀ
ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਅਰਾਮ ਕਰਨ, ਬਹਿਣ ਖਲੋਣ
ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਖੁਰਕਣ ਦੀ ਬੀ
ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕਈ ਰਾਤਾਂ ਉਨੀਂਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਜਾ-
ਰੀਆਂ ਸਨ, ਤੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆਂ ਬੀ ਕਈ
ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਥੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਚੂਰ ਹੋਏ ੨ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਾਂ ਸਸਤਾਣ ਵਿਚ ਲੰਘਾਏ । ਕੁਝ ਸੁਰਤ
ਸੰਭਲੀ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰਨ
ਲੱਗ ਪਏ, ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਬੀ ਵਹੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ।
ਲੇਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੰ ਜੋ ਕੁਝ ਵਿਆਹ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਇਆ
ਸੀ, ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸੁਣਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਇਕ ਕਾਗਤ
ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਆਹੋ
ਆਹੋ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਜਦ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਾਮ
ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ, ਤੌਲ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਲਿਖ ਬੈਠੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਭਰਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰੀ ਭਾ

ਭੁੱਤਾ ਜਰਾ ਕੱਸ ਕੇ ਲਾਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ
 ਵਿਚਾਰਾ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵਟਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੰਦਾ
 ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕੁਝ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਸ਼ਰੀਕ
 ਸੁਣ ਕੇ ਮਿਹਣੇ ਦੇਣਗੇ, ਕਹਿਣਗੇ ਜਦ ਲੋੜ ਸੀ ਚੁਪ
 ਕਰਕੇ ਹਰ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਜਦ ਵਖਤ ਕਜੀਏ ਕਰਕੇ
 ਉਸ ਸਾਰਾ ਅਡੰਬਰ ਤੋੜ ਚਾੜ੍ਹ ਬੈਠੋ ਨੇ, ਹੁਣ ਦੇਣ ਦੀ ਵਾਰੀ
 ਰੱਫੜ ਪਾ ਬੈਠਾ ਏ । ਦੂਜਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ, ਕਿ ਸਾਡੇ
 ਹੱਥ ਕੰਨੀਂ ਤਾਂ ਹੈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ
 ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣਾ ਹੋਯਾ, ਲਿਆ ਸਾਡਾ ਰੁਪਿਆ ਸੁੱਟ
 ਤੇ ਲੇਖਾ ਪਾਕ ਕਰ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਟੱਕਰ ਮਾਰਾਂਗਾ ? ਇਸ
 ਲਈ ਵਿਚੋਂ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਦੇ ਘੁੱਟ ਪੀਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਭਾ-
 ਸਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਭਾਗਭਰੀ ਵਿਚਾਰੀ ਦੀ ਭੀ ਜਾਨ
 ਸੁੱਕਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਦੋ ਵੇਰ ਰਹਿ ਨਾ ਸੱਕੀ ਤੇ
 ਆਖਿਆ, ਹਾਏ ਹਾਏ ਸ਼ਾਹ ! ਤੂੰ ਕਿੱਡਾ ਹਨੇਰ ਮਾਰਦਾ ਏਂ ?
 ਭਾ ਕੁਝ ਤੇ ਤੂੰ ਲਾਂਦਾ ਕੁਝ ਏਂ ? ਪਰ ਨਾਲੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ
 ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸ਼ਾਹ ਜਰਾ ਕਰੜਾ ਹੋ
 ਕੇ ਬੋਲਿਆ । ਬੀਬੀ ? ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਜੂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ,
 ਹੁਣ ਤੁਸਾਂ ਇਵੇਂ ਆਖਣਾ ਏਂ ਨਾ । ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਮੁੱਲ ਵੱਧ
 ਲਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੀ ਮੈਨੂੰ
 ਲੈ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਅਗਾਂਹ ਭੁਗਤਾ ਛੱਡਾਂਗਾ, ਨਾਲੇ ਸਾਨੂੰ
 ਰੁਪਈਏ ਕਿਹੜੇ ਨਕਦ ਮਿਲ ਜਾਣੇ ਹਨ ? ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ

ਕੇ ਭਾਗਭਰੀ ਦੜ ਵੱਟ ਛੱਡੀ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਬੀ ਇਕ ਅੱਧ ਵੇਰ ਟੋਕਿਆ, ਪਰ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਛਹਿ ਗਿਆ ।

ਜਦ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰੀ ਲੇਖਾ ਜੋੜ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨਾਵਾਂ ਲਿਖਾਣਾ ਬਾਕੀ ਸੀ । ਸੋ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਹੁਣ ਵਡਿਆਈਆਂ ਕਰਕੇ ਜੱਟ ਨੂੰ ਫੁਲਾਣਾ ਅਰੰਭਿਆ । ਆਣ ਉਤਲੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਤੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਉਤਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ! ਚੌਧਰੀ ਹੋਰਾਂ ਬੜਾ ਪੁੱਜ ਕੇ ਵਿਅਹ ਕੀਤਾ ਏ । ਜਗਾ ੨ ਵਿਚ ਧੁੰਮਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਨੇ, ਏਡਾ ਦਲੇਰ ਪੁੱਤਰ ਕਿਸ ਮਾਂ ਨੇ ਘੱਟ ਈ ਜੰਮਣਾ ਏ । ਇਸ ਵਿਅਹ ਨੇ ਵੜਾਇਚਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਤੱਪੇ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਗਾਂਦਲ, ਚੀਮੇ, ਚੱਠੇ ਤੇ ਸਿਆਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਰਲੇ ਪਰਲੇ ਭਾਵੇਂ ਬੜਾ ਕੁਝ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਵੜਾਇਚਾਂ ਨਾਲ ਮੰਜੀ ਤੇ ਬਹਿਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ । ਬੱਸ ਅੱਜ ਤੋਂ ਕਰਤੂਤ ਨੂੰ ਜੰਦਰਾ ਵਜ ਗਿਆ ਏ, ਕੋਈ ਜੰਮੇਗਾ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਗਾ, ਸੱਚ ਮੁਚ ਜੱਟ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਧੰਨ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਹੋਂ ਸਲਾ, ਸਵਾ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਲਈਦਾ ਏ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਤਨਾਂ ਰੁਪਈਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਧਰਤੀ ਨਿਕਲ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁਛੇ ਨਾ, ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਖਤਾਂ ਕਜੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵੇਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ

ਚੁੰਮਣੇ ਪਏ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਦੌੜ ਦੌੜ
ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਲੈ ਉੱਡ ਗਏ ਨੇ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬਰਕਤ
ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਹੋਂਦਾ ਰਿਹਾ ਏ । ਬਰਕਤ ਬੜੀ ਕਿਸਮਤ
ਵਾਲੀ ਧੀ ਏ, ਇਸ ਦਾ ਘਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕੁਝ ਰਲਿਆ
ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਜੱਟ ਫੁੱਲੇ ਫੁਕਾਂ ਨਾਲ, ਆਪਣੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ
ਸੁਣ ਕੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਭਿੜਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:—

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਆਹੋ ਜੀ ! ਧੀਆਂ ਪੁਤਾਂ ਆਪੋ
ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਲੈਣੀ ਹੋਂਦੀ ਏ । ਇਸ ਦਾ ਰਲਿਆ
ਸੀ, ਇਸ ਨਿਖੇੜ ਲਿਆ । ਰੱਬ ਦੀ ਬੀ ਬੜੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਏ
ਜੋ ਇਹ ਵੇਲਾ ਚੰਗਾ ਭਗਤ ਰਿਹਾ ਏ, ਪਰ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ
ਜੋ ਅੱਗੇ ਇਹ ਉਂਲੇ ਪਰਲੇ ਕਦੀ ਸੜੀ ਗੁੱਲੀ ਉੱਤੋਂ
ਸ਼ਾਹ ਭੀ ਲਾਹ ਬਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਥੋਰੂ ਘੱਤਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ
ਸਨ ਤੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੋਂ ਥੁੱਕਾਂ ਸੁਟਦੇ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਸਨ
ਕਰਦੇ । ਅੱਜ ਅੱਲਾ ਦੇ ਫਜ਼ਲ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਲੱਤ ਹੇਠੋਂ
ਲੰਘ ਗਏ ਨੇ, ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਸਵਾ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ
ਰੁਪਈਆਂ ਆਖ ਛੱਡਿਆ ਏ, ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਭੁਲਦੇ ਹੋ ਪਏ ਇਹ ਤੇ
ਖਰਚ, ਹੋਇਆ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਾਡਾ
ਸਤਵੰਜਾ ਬੋਰੀਆਂ ਆਟਾ, ਨੌਂ ਬੋਰੀਆਂ ਮੈਦਾ, ਪੰਜਾਹ ਮਣ
ਪੱਕਾ ਗੁੜ, ਮਾਣੀ ਛੋਲੇ, ਤਿੰਨ ਘੁਮਾਂ ਪੱਠੇ, ਤਿੰਨਾਂ ਮਾਣੀਆਂ
ਦੀ ਤੂੜੀ, ਚਾਰ ਸੌ ਦਾ ਅਗਲਾ ਜ਼ੇਵਰ, ਸੱਤ ਮੱਝੀਂ, ਯਾਰਾਂ

ਗਾਈਂ, ਸੱਤ ਘੋੜੀਆਂ, ਤਿੰਨ ਡਾਚੀਆਂ, ਚਾਰ ਬਲਦ, ਚਾਰ
ਸੌ ਰੁਪਯਾ ਰੋਕ ਨੇਉਂਦੇ ਵਾਲਾ, ਹੋਰ ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਤੇ ਪਿੰਨੀਆਂ
ਪੰਜੀਚੀਆਂ ਤੇ ਢਾਲਣ ਚਾਲਣ, ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ
ਵੇਸ਼ਮਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਨ, ਖਰਚ
ਹੋਈਆਂ ਨੇ । ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੀ ਲੇਖਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪੰਜ ਛੇ
ਹਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਭੀ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ !

ਸ਼ਾਹ-ਓਹੋ ! ਵੇਖੋ ਜੀ ਬੰਦਾ ਕਿਡਾ ਭੁੱਲਣ ਹਾਰ ਏ ।
ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਭੁੱਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਤਾਂ ਕੋਈ ਯਾਰਾਂ
ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਏ । ਬੱਲੇ ! ਬੱਲੇ !
ਲੌ ਖਾਂ, ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਛੰਡੀ ਟੁੱਚੀ ਉਰੇ ਪਰੇ ਟੱਪਦੀ
ਫਿਰਦੀ ਸੀ, ਭਲਾ ਇਤਨਾ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਦਾ
ਪੇਟਾ ਹੈ, ਯਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਗਸ਼ ਪੈ ਜਾਏ ।
ਧੰਨ ਜੰਮਣ ਵਾਲੀਏ ! ਵੇਖੋ ਜੀ ਚਹੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀ ਭਜ ਭੱਜ ਕੇ ਸਾਡੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ
ਘੱਤੀ ਏ ਤੇ ਜੇਕਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਸਾਡੇ ਸਿਰ
ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਮਲੇ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਨਿਕਲ
ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਰੱਬਾ ! ਧੰਨ ਏ' ਤੂੰ, ਤੂੰ ਕੇਡਿਆਂ ਕੇਡਿਆਂ
ਜਿਗਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਬਣਾਏ ਨੇ ।

ਮੈਂ ਹੋ ਜਹੀਆਂ ਫੁਲਾਹੁਣੀਆਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੋਰ
ਜੱਟ ਦੀ ਚੋਟੀ ਆਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿਤੀ । ਓਨ ਸਮਝਿਆ
ਜੇ ਅੱਜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਤਖਤੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਰਾਠ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ

ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਾਉ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਨੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਵਾਬ
 ਖਾਨ ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹਾਂ
 ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਮੁਸਕੜੀ ਕਢ ਕੇ ਪੌਲੇ ਜਿਹੇ ਮੂੰਹ
 ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਲੋ ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾ ਵਜੋਂ ਜੋ
 ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਜੇ ਦਸੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜੋੜ ਕਰਕੇ ਨਾਵਾਂ ਲਿਖ
 ਲਈਏ। ਫਰ ਤੁਸਾਂ ਬੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਲੱਗਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।
 ਖੁਹ ਵਲ ਫੇਰਾ ਪਾਇਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਹੀਨਾ ਸਵਾ ਮਹੀਨਾ ਹੋ
 ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਂ ਕੰਮ ਏ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸ਼ਾਹ
 ਹੋਏ, ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ “ਗੁਰ ਬਿਨ ਗਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹ
 ਬਿਨ ਪੱਤ ਨਹੀਂ,” ਅਸਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਜੀ ਰਖਣਾ ਏ ਸਵਾ
 ਸੌ ਰੁਪਯਾ ਲਿਖ ਲਵੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਰਾਜੀ ਰਹੋ।

ਸ਼ਾਹ—ਵਾਹ ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੌਕਰ
 ਹੋਏ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਹਥ ਬੱਧੀ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ,
 ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਆਸਰੇ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਕੁਝ ਆਖੋ
 ਸਾਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਏ, ਪਰ ਐਵੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਵਿਆਹ
 ਵਿਚੋਂ ਸਿਰੋਪਾ ਦਾ ਸਵਾ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਕੀ ਲੈਣਾ ? ਇਹ
 ਧੀ ਦਾ ਕਾਜ ਸੀ, ਜੇਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਤੇਹੀ ਸਾਡੀ ਧੀ, ਜਾਤਾ
 ਧੀ ਦੇ ਕਾਜ ਦਾ ਸਿਰੋਪਾ ਨਾ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾ ਲਿਆ ਸਹੀ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਤੁਸਾਂ ਵਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਏ
 ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਉਠਾਈ ਏ, ਤੁਹਾਡਾ

ਸਿਰੋਪਾ ਨਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਵਾ ਸੌ ਰੁਪਯਾ ਥੋੜਾ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਸਮਝਿਆ ਜੇ, ਅਸਾਂ ਬਰਕਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਮੁਫਤ ਕੀਤਾ ਏ ।

ਸ਼ਾਹ-ਆਹੋ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤੇ ਆਖਿਆ ਏ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ । ਇਕ ਤੇ ਧੀ ਦਾ ਕਾਜ ਹੋਇਆ, ਦੂਜਾ ਸਵਾ ਮੈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਅਸਾਂ ਕੀ ਮੁਕਾਲਕ ਖੱਟਣੀ ਏ ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਏ, ਅਸੀਂ ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਤੋਂ ਵਧ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੁਪਈਆ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ, ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਆਨਾ ਰੁਪਈਆ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਬੀ ਸਾਡੇ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸੌ ਰੁਪਯੇ ਬਣਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਅਸਾਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਲੇਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਕਰਨਾ । ਕੁਝ ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ ਦੇ ਦਿਓ ਤਾਂ ਵਾਹ ਭਲਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰੀ ਇੱਛਿਆ ।

ਸ਼ਾਹ ਸਾਰੇ ਵਤਰ ਵਾਹ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗੱਲੀਂ ਕੱਥੀਂ ਲਾਕੇ ਲੇਟ ਲੂਟ ਕੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਢਾਈ ਸੌ ਤੇ ਲੈ ਅਪੜਿਆ । ਫੇਰ ਰੋਪਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਏ ਅਗਲਾ ਪਿਛਲਾ ਨਾਵਾਂ ਸਾਰਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਛੱਡੀਏ, ਤਾਂ ਜੇ ਅੱਗੋਂ ਲੇਖਾ ਸਿਧਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਬੇ ਸਮਝ ਜੱਟ ਇਸ ਹੇਰ ਫੇਰ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਿਆ । ਚੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਗਿਣ ਕੇ ਅਜੇ ਵਿਆਜ ਲਾਕੇ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੰਜਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਫਿਰ ਵਿਆਜ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਿਆ । ਪਿਛਲਾ ਅਗਲਾ ਚਲਾ ਕੇ ਕੁਲ ਨਾਵਾਂ ਪੰਜ

ਹਜ਼ਾਰ ਬਣਿਆ, ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਟਿਕਟ ਲਾ ਕੇ ਵਹੀ ਤੇ ਲੇਖਾ
ਲਿਖ ਲੀਤਾ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਲਵਾ, ਵਹੀ
ਠੰਪ, ਕੱਛੇ ਮਾਰ, ਸੱਤ ਰੋੜੀਆਂ ਗੁੜ ਝੋਲੀ ਪਾ ਕੇ 'ਸਾਹਿਬ
ਸਲਾਮਤ' ਆਖ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਹੱਸਦਾ ਘਰ ਵਲ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਹੁਣ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕੁਤਕੁਤਾੜੀਆਂ
ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਦੰਦੀਆਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਵੜਨ ਦਾ ਨਾਂ
ਨਹਾਂ ਸਨ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਰਕਮ ਖਰੀ
ਸੀ ਤੇ ਭਾ ਬੀ ਮਹਿੰਗਾ ਲਾ ਕੇ ਕੁਝ ਖੱਟਿਆ ਸੀ, ਦਿਲ
ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਅੱਜ ਮਹੂਰਤ ਬੀ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਤੇ ਸ਼ਗਨ
ਬੀ ਬੜਾ ਸੁਭ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਮਹਿਰੀ
ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਾਗਰ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਲਾਲੇ ਚੂਹੜੀ
ਟੱਕਰੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਕਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ
ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਘਰ ਪੁੱਜਾ, ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ
ਬੀ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਵਿਹਾੜੀ

ਮਿੱਤ੍ਰ ਨਾ ਮਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲੋਭੀ,
ਭਾਵੈ ਢਿਡ ਦਾ ਜਾਇਆ
ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਾਵਾਂ ਤੇ ਖੇਡੇ,
ਕੰਮ ਕਦੀ ਨ ਆਇਆ ।
ਇਕ ਦਾਣਾ ਬੀ ਜਦੋਂ ਕੁਸੱਤੀਆਂ,
ਵਾਤ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਾਇਆ ।
ਧੌਣੋਂ ਫੜ ਸੰਘ ਉਂਗਲ ਪਾ ਕੇ,
ਕਢਿਆ ਦੂਣ ਸਵਾਇਆ ।
ਅਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੱਜਣ ਬਣ ਬਣ,
ਵਾਰੇ ਸਦਕੇ ਜਾਵਣ ।
ਗੋਲਾ ਠੰਡਾ ਕਰਕੇ ਅਪਣਾ,
ਉਤ ਵਲ ਝਾਤ ਨ ਪਾਵਣ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੇ ਹਾੜੇ ਲਗ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਹਰ
ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੁਜ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ
ਖਿਆਲ ਸੀ । ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਰੁੱਝ ਗਏ ਕਿ ਹਲ
ਫਾਲ ਗੋਡਣ ਬੀਜਣ ਦਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਅਵਸਰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ
ਕੁਝ ਚੇਤਾ ਨਾ ਆਇਆ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਵਣੀ ਉੱਕੀ ਹੀ
ਥੌੜੀ ਜੇਹੀ ਬੀਜੀ, ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਗੋਡੀ ਵੀ ਉਹਦੀ ਵੀ ਕਦੀ
ਸੁਰਤ ਨਾ ਲਈ । ਕੁਝ ਡੰਗਰ ਉਜਾੜ ਗਏ, ਕੁਝ ਸੋਕੜੇ

ਮਾਰ ਲਈ, ਕੁਝ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਪੱਠੇ ਦੱਬੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਗਈ,
 ਜਿਹੜੀ ਵਧੀ, ਉਹ ਨਾ ਗੋਡੀ ਨਾ ਸੇਲੀ। ਟਾਂਡਾ ਟਾਂਡਾ ਤੇ
 ਮਾੜੀ ਮਾੜੀ ਰਹੀ, ਉਸ ਦੇ ਬੀ ਸਿਟੇ ਚਿੜੀਆਂ ਕਾਵਾਂ
 ਚੁੰਡ ਸੁਟੇ। ਪਿਛੇ ਖੈਰ ਸਲਾ ਰਹਿ ਗਈ, ਨੌਕਰ ਕਾਮੇ ਕੁਝ
 ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕੰਮ ਰਝੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਕੁਝ ਆਖਣ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ
 ਹੋਸੀ ਕੋਈ ਨਾ, ਮਾਲ ਦਾ ਕੁਝ ਧਿਆਨ ਨਾ ਕੀਤਾ।
 ਡੰਗਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਭੁਖੇ ਤਿਹਾਏ ਖੜੋਤੇ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ
 ਪੁਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਧੁੱਪੇ ਸੜਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਛਾਵੇਂ
 ਨਹੀਂ ਬੱਧੇ, ਓੜਕ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਢਾਈਆਂ ਸੈਆਂ
 ਦੇ ਬਲਦ ਬਹਿਕ ਗਏ ਤੇ ਘੜਾ ਘੜਾ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ
 ਮੱਝਾਂ, ਕੁਝ ਤਾ ਲੱਪਾਂ ਤੇ ਚੁਲਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤੇ ਕੁਝ
 ਉੱਕਾ ਨਸ ਗਈਆਂ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਜਾਏ ਮਰ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਜਿਹੜੇ ਪਸੂ ਕੁਝ ਵਲ ਸਨ, ਉਹ ਦਾਜ ਵਿਚ ਦੇ
 ਛੱਡੇ, ਪਿਛੇ ਰਗਲਾਂ ਜੇਹੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਆਉਂਦੀ
 ਹਾੜੀ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਵਤਰ ਨਾ ਦੱ ਬਿਆ ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਹਾੜੀ
 ਦੇ ਦਾਣੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਲਗ ਲਗਾ ਗਏ, ਅਗੋਂ ਖਾਣ ਪੀਣ
 ਤੇ ਬੀ ਭਤੇ ਵਾਸਤੇ ਦਾਣਾ ਕੋਈ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਤਾਂ
 ਵਿਆਹ ਦੇ ਵਧੇ ਆਟੇ ਕੋਟੇ ਨਾਲ ਬੀਤੇ, ਫਿਰ ਵਿਹਾੜੀ
 ਲੱਗ ਪਏ। ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਜੀ ਘਰ ਦੇ, ਹੋਰ ਆਇਆ ਗਿਆ
 ਖਰਚ ਸੀ ਬੜਾ ਤਕੜਾ, ਨਿੱਤ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ
 ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣ, ਤਾਂ ਡੰਗ ਟਪੇ। ਅਗੋਂ

ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬੰਸ ਵਡੀ ਸਿਆਣੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਅਵਲ ਤਾਂ
 ਬਿਨਾਂ ਬੰਧ ਰਖੇ ਹੁਦਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਬੀ ਸੌ ਦਾ
 ਗਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਹ ਦੇਣਗੇ, ਤੇ ਜੇ ਬਿਨਾਂ ਬੰਧੋਂ ਕਰਜ
 ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਦੇਣਗੇ ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਸੂਲ
 ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੈਦ ਹੋਵੇ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਘਰ, ਨਾ
 ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਜੇਵਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਦਲੇ ਸੌ
 ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਈਏ ਲੈਕੇ ਚਾਰ ਡੰਗ ਲੰਘਾਏ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਗਿਰਵੀ
 ਸ਼ਾਹੁਕਾਰ ਰਖਦੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਬਹੁਤੇ ਉਹ ਗੈਰ-ਜ਼ਰਾਇਤ
 ਪੇਸ਼ਾ ਹਨ ਤੇ ਜਟਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ।
 ਬਿਨਾਂ ਬੰਧੋਂ ਕਰਜ ਦੇਣ ਤੇ ਕੀਕੁਰ ਦੇਣ ? ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ
 ਚੀਜ ਦਿਸਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਭੇ ਹੁਦਾਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਦਾ ਵਾਲ
 ਵਾਲ ਨੂੜਿਆਂ ਹੋਇਆ ਏ, ਇਹਦ ਲੱਥਣ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ
 ਤੀਕ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ। ਸੌ ਘੁਮਾ ਸਾਰੀ ਭੋਂ ਏ ਇਸਦੇ
 ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਅਧੀ ਬੰਜਰ ਏ, ਬਾਕੀ ਦੀ ਤਿੰਨ ਹਿਸੇ ਬਰਾਨੀ
 ਤੇ ਇਕ ਹਿਸਾ ਖੂਹ ਨਾਲ ਸਿੰਜਦੀ ਏ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਉਣੀ
 ਦਾ ਕਿਤੇ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਤਰੋਂ ਹਾੜੀ ਦੀ
 ਲਈ ਆਸ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਕੁਝ ਦਿਹਾੜੇ ਆਲੇ
 ਵੇਲੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਕੋਰਾ ਜਬਾਬ ਦਿੱਤੇ ਨੇ, ਇਕ ਕੋਲੋਂ
 ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਤੇ ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਤੀਜੇ ਕੋਲ, ਏਸੇ
 ਤਰਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਹੁਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਠਕੋਰੇ ਪਰ ਕਿਧਰੋਂ ਜਵਾਂ
 ਦੀ ਪੜੋਪੀ ਬੀ ਮੁਅੱਸਰ ਨਾ ਹੋਈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਲੋੜਾ ਛੱਡ

ਵੀ ਸਕਦੀਆਂ ਨੇ ਪਰ ਢਿੱਡ ਸੱਖਣਾ ਰੱਖਣਾ ਐਖਾ । ਡਾਢੀ
 ਤੰਗੀ ਆਣ ਹੋਈ । ਜਿਹੜਾ ਅਗੇ ਕੋਈ ਛਲਾ ਮੁਰਕੀ ਹੈ
 ਸੀ, ਉਹ ਅਗੇ ਹੀ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਪਾਸ ਸੀ, ਓੜਕ ਡੰਗਰ
 ਵਛੇ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕੀ । ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਵੀ ਭੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ
 ਮੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੀ ਗਾਹਕ ਕੋਈ ਨਾ ਬਣੇ, ਪਰ
 ਭੁੱਖ ਜਰਨੀ ਐਖੀ, ਸੌ ਦਾ ਦੱਸੀ' ਤੇ ਪੰਜਾਹ ਦਾ ਪੰਜੀ' ਸੁੱਟ
 ਕੇ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਕੱਟੇ ਤੇ ਫਿਰ ਹਥਲ ਹੋ ਬੈਠੇ । ਓੜਕ
 ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਏ, ਪਰ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ:—

ਕੁੱਕੜ, ਕਾਂ, ਕੰਬੋ, ਕਬੀਲਾ ਪਾਲਦੇ ।

ਜੱਟ, ਮੈਂਹਾਂ, ਸੰਸਾਰ ਕਬੀਲਾ ਗਾਲਦੇ ।

ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਰਲ ਕੇ ਮਤਾ ਪਕਾ ਲਿਆ, ਕਿ ਇਹ ਬੀ
 ਆਕੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੋਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ
 ਸੀ ਧਰਦਾ ਤੇ ਬੰਦਾ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਕੀੜੀ ਸੀ, ਹੁਣ
 ਵਾਹਵਾ ਕਾਬ ਆਇਆ ਏ । ਅੱਵਲ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ
 ਕੋਲੋਂ ਲਏ ਕੋਈ ਨਾ, ਜੇ ਲਏ ਤਾਂ ਭੋਂਹ ਦੇ ਭਾੜੇ ਲਏ ।
 ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਤਿੰਨਾਂ ਚੌਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਪਾਸ ਭੁੱਜਾ ਥਕਾ ਤੇ ਜਣੇ
 ਖਣੇ ਦੇ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ, ਕਿ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜੀ ਜਾਂ ਸਾਰੀ
 ਰਹਿਨ, ਜਾਂ ਬੈ ਲੈ ਲਵੋ ਪਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਕੰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹਥ
 ਧਰੇ, ਓੜਕ ਬੜਿਆਂ ਭਾਰਾਂ ਤੋਲਾਂ ਨਾਲ ਬਹਾਵਲ ਜ਼ਮੀਨ
 ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ।
 ਇਕ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਰੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹਿਨ ਕਰ, ਖੂਹ ਦੀ

ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਈਏ ਘੁਮਾਂ, ਬਰਾਨੀ ਤ੍ਰੀਹ ਰੁਪਈਏ ਘੁਮਾਂ
ਤੇ ਬੰਜਰ ਦਸ ਰੁਪਈਏ ਘੁਮਾਂ । ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਦਸਾਂ
ਵਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਛੁਡਾ ਨਾ ਸਕੇਗਾ । ਤੀਜਾ ਇਹ, ਕਿ
ਜੇ ਤੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੀਕ ਨਾ ਛੁਡਾਏ, ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ
ਏਸੇ ਰੁਪਈਏ ਵਿਚ ਬੈ ਸਮਝੀ ਜਾਏ । ਚੌਥਾ ਇਹ ਕਿ ਜੇ
ਸੁਫੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੋਈ
ਬਗੜਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਤੇ ਮੇਰਾ
ਹਰਜਾਨਾ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਫੁੱਲ ਬਦਲੇ ਕੰਡਾ,

ਭੁੱਖਾ ਰਾਹੀਂ ਠੱਗਾਂ ਅਗੇ ਆਣ ਸਵਾਲੀ ਹੋਯਾ ।
ਜ਼ਹਿਰ ਦਿੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਬੁਰਕੀ ਖਾਂਦਾ ਮੋਯਾ ।

ਮਰਦਾ ਕੀਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ? ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੇ ਕੰਡਾ
ਘੁਟ ਭਰ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਤੇ
ਰਹਿਨ ਨਾਮਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਿਆ । ਇਸ
ਜੱਟ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਕਿ ਤੇਰਾ ਫਾਇਦਾ ਏਸੇ ਵਿਚ ਏ
ਕਿ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਅਗੇ ਧੰ ਨਾ ਕੱਢੀਂ । ਆਹ ਲੈ !
ਰੁਪਈਏ ਸਾਈ ਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਰਸੀਦ ਲਿਖ ਦੇਹ, ਜੋ ਸੌਦਾ ਪਕਾ
ਹੋਇਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮਹਲਤ ਦੇਹ, ਜੋ ਮੈਂ
ਰੁਪਈਏ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਫਿਰ ਤੈਥੋਂ ਅਸ਼ਟਮ ਲਿਖਾ
ਲਾਂਗਾ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੇ ਵਸ ਰੁਪਈਏ ਲੈ ਕੇ ਰਸੀਦ
ਲਿਖ ਦਿਤੀ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇ ਇਕਰਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਤਮਸਕ ਲਿਖਾ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਵਾਹ ਭਲਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ
ਥੇ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਆਹ ਏ । ਉੱਥੋਂ ਉੱਠਦਾ ਹੀ ਇਹ
ਜੱਟ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਕੋਲੋਂ—ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਸੀ—ਗਿਆ
ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਖਰੇ ਕਰਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ।

ਬਹਾਵਲ—ਸ਼ਾਹ ! ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ
ਗਈ ਏ, ਹੋਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਐਡਾ ਪੋਟੇ ਵਾਲਾ ਕੋਈ
ਨਜ਼ਰੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸਵਾਰੇ । ਤੂੰ

ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਵੇਲਾ ਢੱਕ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਬਹਾਵਲਾ ! ਅਜ ਕਲ ਰੁਪਈਆਂ ਵਲੋਂ
ਕੁਝ ਹੱਥ ਤੰਗ ਜਿਹਾ ਈ ਏ, ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਏ ?

ਬਹਾਵਲ—ਮੈਂ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣੀ ਏ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਕਿਤਨੇ ਦੀ ।

ਬਹਾਵਲ—ਕੋਈ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਰਾਮ ਰਾਮ ! ਇਤਨਾ ਰੁਪਈਆ ਮੇਰੇ
ਕੋਲ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ?

ਬਹਾਵਲ—ਸ਼ਾਹ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਸੱਟੇ ਹੀ ਥੱਲੇ
ਲੱਗ ਗਿਆ ਏ । ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਤੇ ਨਹੀਂ
ਹੋਂਦਾ, ਮਰਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਰੁਪਈਏ ਬਣਾ ਵੇਹ । ਮੈਂ ਕੋਈ
ਮੰਦੀ ਸਾਮੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਅੱਲਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਝਬਦੇ ਹੀ ਲਾਹ
ਫਤਾਂਗਾ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਨਹੀਂ ਚੌਧਰੀ ! ਐਵੇਂ ਝੂਠਾ ਲਾਰਾ ਲਾ
ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਖਰਾਬ ਪਿਆ ਕਰਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਰੁਪਈਆ
ਨਹੀਂ । ਮੇਰੀ ਹੀਖੀ ਨਾ ਰੱਖੀਂ, ਜਿਥੋਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ
ਨਿਕਲਦਾ ਏ ਕੱਢ ਲੈ । 'ਸਖੀ ਨਾਲੋਂ ਸ਼ੁਮ ਭਲਾ, ਜਿਹੜਾ
ਤੁਰਤ ਦੇ ਜਵਾਬ' ।

ਬਹਾਵਲ ਜਵਾਬ ਲੈ ਟੁਰ ਗਿਆ, ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਮਿੱਠੂ
ਰਾਮ ਹੱਟੀ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤੇਕੜੇ
ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਜੱਟ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਇਕੋ ਵੇਰ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ

ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਲਗਾ ਏ, ਐਡਾ ਲੋੜਵੰਦਾ ਏਸ ਮਾਲ-
ਗੁਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਓੜਕ ਕੀਵੋੜ ਕਰਦਿਆਂ
ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਸ ਪਿਆ, ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਖਾਨ
ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਲਗਾ ਹੋਵੇ ! ਜੇਕਰ ਏਸ ਭੂਈਂ ਭਾਂਡਾ
ਵੇਚ ਛਡਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਥੋਂ ਲਾਂਗਾ ? ਤਦ
ਇਹ ਸੋਚਦਿਆਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਇਹਨੂੰ ਪੱਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ ਹੋਰ
ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੱਟਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ।
ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਇਹ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲਊ ਏ, ਤਾਂ
ਭਾਢਾ ਯਰਕਿਆ, ਝਟ ਪਟ ਹੱਟੀ ਨੂੰ ਜੰਦਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਾ-
ਵਲ ਦੇ ਖੂਹ ਉਤੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਖਰਾ ਕਰਕੇ
ਆਖਣ ਲਗਾ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ--ਬਹਾਵਲ ! ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਟੁਰ ਆਯਾ
ਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਧਿਆਨ ਆਇਆ ਏ, ਕਿ ਬਹਾਵਲ
ਬੜੀ ਆਸ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਸੁਕਾ
ਜਵਾਬ ਦੇ ਛਡਿਆ। ਭਾਈ ! ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਲਗਾ
ਤੇ ਮੈਂ ਉਚੇਚੇ ਹੱਟੀ ਮਾਰ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਵੇਖੋ ਨਾਂ,
ਨਰਾਜ ਨਾ ਹੋਵੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ, ਕਿ ਵਿਆਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ
ਐਤਕੀ ਰੁਪਈਏ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਧੁਰ ਧਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ।
ਲੋਕ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਨੇ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਬੜਾ ਸ਼ਾਹ ਏ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ
ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਹਾਲ ਮਲੂਮ ਏ ਨਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ
ਮੇਰਾ ਹਥ ਡਾਢਾ ਤੰਗ ਏ, ਜਿਤਨਾ ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਏ ਉਤਨਾ

ਰੁਪਈਆ ਬਣਨਾ ਤੇ ਬੜਾ ਔਖਾ ਏ ਪਰ ਰੁਪਈਆ ਪੰਜ ਕੁ ਸੌ ਮਰ ਜੀ ਕੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵਿਕਣਾ ਪਏ। ਹਾਲੀ ਇਤਨੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕਰਾਰ ਮਦਾਰ ਕਰਕੇ ਲਮਕਾ ਛੱਡ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਥ ਪਵੇਗਾ, ਹੋਰ ਬੀ ਤੈਨੂੰ ਦਿਆਂਗਾ, ਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਰਜ਼ ਦੇਣਾ ਏ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਰੁਪਈਆ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੇਟੇ ਪਾਕੇ ਲਿਖ ਦਿਆਂਗਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਜਾਣੇ ਤੇ ਮੈਂ ਜਾਣਾ, ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਾਣ ਵਾਲਾ ਬਣ। ਮੈਂ ਅਗੇ ਤੈਥੋਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ, ਤੂੰ ਕਿਥੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣੀ ਏ ਤੇ ਕਿਸ ਕੋਲੋਂ ਲੈਣੀ ਏ ? ਪਰ ਤੂੰ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰ ਛੱਡੀ ਸੀ। ਜੇ ਤੂੰ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰੁਪਈਆ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੀ ਕਰ ਦਿਆਂ।

ਬਹਾਵਲ-ਸ਼ਾਹ ! ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਇਹ ਉਮੈਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਛੱਡੇਂਗਾ ਪਰ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ ਕੇ ਰਾਧ ਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਚੱਲਿਆ ਸਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੱਕੀ ਉਮੈਦ ਸੀ ਉਹ ਤੇਰੇ ਹਾਰ ਭੈੜਾ ਪੈਕੇ ਅਜੇਹਾ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਇਆ ਏ, ਤਾਂ ਖੱਚਕਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਾ ਕਰ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀ ਤਰਾਂ ਸਿਰ ਡਾਹ ਕੇ ਭਾਰ ਚੁੱਕ ਲੈ ਖਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਦੇ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਏ।

ਮਿਠੂ ਰਾਮ-ਭੈੜਿਆ ! ਕੀ ਰੁੱਠ ਉਲਾਹਮੇ ਦੇਣ

ਲੱਗ ਪਿਆ ਏ ? ਜਿਹੜਾ ਟੁਰ ਕੇ ਆ ਜਾਏ, ਉਸ ਨਾਲ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਮਰੁੱਠ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਏ, ਮੈਂ ਜਿਤਨੇ ਜੋਗਾ ਹਾਂ, ਉਤਨਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਵਲੋਂ ਬੀ ਵੇਖਨਾਂ, ਨਿਰੀ ਧੱਕਾ ਸ਼ਾਹੀ ਹੀ ਨਾ ਕਰਦਾ ਜਾਹ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਤੀਕ ਬੀ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਰੁਪਈਏ ਦੇਣੇ ਨੇ, ਉਸ ਦਾ ਕਰਜ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਵਾਣ ਵਾਲਾ ਬਣ, ਦਸ ਏਸਤੋਂ ਵਧ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੀ ਆਖਾਂ ?

ਬਹਾਵਲ—ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ! ਭਾਈ, ਗੱਲ ਖਰੀ ਖਰੀ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਏ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ ਰੁਪਈਏ ਰੰਕ, ਰੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ । ਜੇ ਦੇਣੇ ਨੀ, ਤਾਂ ਸਿਧੀ ਤਰਾਂ ਦੇਹ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਵੇ ਟੱਕਰ ਮਾਰਣ ਵਾਲਾ ਬਣਾਂ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਬੜੀਆਂ ਡਾਢੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਏਂ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਉਹ ਅਜੇਹਾ ਕਿਹੜਾ ਜਣਾ ਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਝੋਲੀ ਪਵਾਏ ਬਿਨਾ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਪਚਦੀ । ਤੂੰ ਦੱਸਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਏ ਐਡਾ ਸ਼ਕੀਨ ?

ਬਹਾਵਲ—ਤੂੰ ਪੁਛ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏਂ, ਭਾਵੇਂ ਕਾਲਾ ਚੋਰ ਹੋਵੇ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ?

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਵੇਖਾਂ ਮੈਥੋਂ ਵਲੂੰਜੇ ਕਰਦਾ ਏਂ, ਭਲਾ

ਦਾਈਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪੇਟ ਗੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ । ਤੂੰ ਜਾਤਾ ਏ, ਮੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣੀ ਏ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਹੱਥੋਂ ਲੈਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ।

ਬਹਾਵਲ—ਓ ! ਜਾ ਓ ਜਾ ! ਆ ਗਿਆ ਏ ਵੱਡਾ ਲਾਲ ਬੁਝੱਕੜ, ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਵਸਦਾ ਏ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਜੁੱਤੀ ਨਾਲ ਭੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋਲੋਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਦੇਂਦਾ ਏਂ । ਇੰਝ ਆਖ ਖਾਂ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣੀ ਆ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਥੋਂ ਨਾ ਲੈ ਨਵਾਬ ਕੋਲੋਂ ਲੈ, ਤੂੰ ਬੜਾ ਢੰਗੀ ਏਂ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਢਿਡ ਤੇ ਹਥ ਫੇਰਦਾ ਏਂ । ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਇਹ ਮਤਲਬ ਏ ਮੇਰਾ ਲਹਿਣਾ ਆ ਜਾਏ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਭਾਵੇਂ ਢੱਠੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਪਵੇ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਜੇ ਮੇਰਾ ਲਹਿਣਾ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਏ ?

ਬਹਾਵਲ—ਤੋਬਾ ! ਮੈਂਨੂੰ ਦੁਖ ਕਾਸ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਏ ? ਤੂੰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਨਾਹੱਕ ਤਾਂ ਲੈਣਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਨਾ, ਆਪਣਾ ਦਿਤਾ ਜਮ ਜਮ ਲੈ, ਸਾਨੂੰ ਠੰਢ ਏ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਏ, ਜੇ ਤੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋਲੋਂ ਲੈਣੀ ਏ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਰਾਹੀਂ ਲਈਂ ਫਿਕ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਲਹਿਣਾ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਦੂਜਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਫਰਿਆਇਤ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ, ਤੀਜਾ ਰੁਪਈਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੀ

ਮਿੰਨਤ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਨਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੜਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਬਹਾਵਲ—ਭੁਲਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰ ਖਾਂ, ਫੇਰ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਲਾਂਗੇ।

ਮਿੰਨੂ ਰਾਮ—ਬਹਾਵਲਾ ! ਉਰਲੀਆਂ ਪਰਲੀਆਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਜਾਣ ਦੇ ਖਾਂ। ਜਮੀਨ ਤਾਂ ਤੂੰ ਲੈਣੀ ਏ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋਲੋਂ ਤੇ ਲੈਣ ਲੱਗਾ ਏ, ਫਿਰ ਸਿਧੀ ਨੀਯਤ ਨਾਲ ਲੈ, ਮੈਥੋਂ ਚੋਰੀ ਕਿਉਂ ਲੈਂਦਾ ਏ ? ਅੱਲਾ ਅੱਲਾ ਤੇ ਖੈਰ ਸੱਲਾ।

ਬਹਾਵਲ—ਤੂੰ ਬੜਾ ਦਾਈ ਏਂ ਤੂੰ ਧਿਕਾਣੇ ਨਵਾਬ ਵਾਲੀ ਜਮੀਨ ਮੇਰੇ ਗਲ ਮੜ੍ਹਦਾ ਏਂ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਭੁੱ ਮਰੇੜੀ ਏ, ਦੂਜਾ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੱਢ ਲੈਣਾ ਏਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਵਹੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਏਂ ! ਇਸ ਜਮੀਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਕੇ ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਵਿਆਜ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ, ਤੇ ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਖਬਰ ਬੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵੇਤਰਾਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਏਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਜਮੀਨ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਉਹ ਜਣੇ ਖਣੇ ਨੂੰ ਆਖ ਬੈਠਾ ਏ, ਕਿਸੇ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਹੋਰੀ ਤਿੱਤਰ ਹੋਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਮੀਨ ਅਜੇਹੀ ਚੁੱਪ ਚੁਪਾਤਿਆਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਏਂ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਬੀ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਰੁਪਏ ਕੰਨੀ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਨੇ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਏ। ਫਜ਼ਰੀ ਵੇਲੇ

ਜਦੋਂ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਇਸ ਇਕੋ ਹਾਉਕਾ ਲੈ ਕੇ ਲੰਮਿਆਂ ਪੈ ਜਾਣਾ ਏ ਅਤੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਹਰਾ ਸਿਆਪਾ ਪੈ ਜਾਣਾ ਏ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਭੁੱਸ ਤਾਂ ਅਗੇ ਵੀ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ:—

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ—ਹੈ! ਭਾਈ ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਸਹੂੰ, ਸੱਚ ਦੱਸੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਏ?

ਬਹਾਵਲ—ਖੁਦਾ ਦਾ ਨਾਮ ਈ! ਮੇਰੇ ਗਲ ਕੋਈ ਭੰਡੀ ਨਾ ਪੁਆਈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਹੱਸਦਾ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ, ਸਾਡੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬੋਲ ਚਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਉਸਦਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਨਾਂ ਮੈਂ ਉਂਵ ਆਖਿਆ ਏ, ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਨੇ ਕਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ। ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਭੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲ ਗਲ ਆਈ ਹੋਈ ਏ, ਤੇ ਪਾਸਾ ਕੋਈ ਝੱਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਚੌਹਾਂ ਕੰਟਾਂ ਵਿਚ ਭੁਜ ਥੱਕਾ ਏ, ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਨਾ ਨਹੀਂ ਧਰਦਾ। ਓੜਕ ਇਸ ਆਪਣੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਟੱਕਰ ਮਾਰਨੀ ਹੀ ਏ ਨਾ। ਜਦੋਂ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਾਹਕ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਜਿਥੇ ਮਿਲਿਆ, ਇਸ ਚੁਪ ਚੁਪਾਤਿਆਂ ਭੈਂ ਦੇ ਛੁਡਣੀ ਏ। ਆ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਹੈ ਨਾ ਤੂੰ ਹੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਝ

ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਠੂਠਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ - (ਡਾਢਾ ਘਾਬਰ ਕੇ) ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਠੀਕ
ਈ ਤੇ ਮਲੂਮ ਹੋਂਦਾ ਏ ਇਸ ਰੱਚਤ ਨੇ ਕਰਨਾ ਬੀ ਇੰਵ
ਹੀ ਏ । ਜੇ ਇਹ ਗਲ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉੱਜੜ ਜਾਂਗਾ ।
ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਮੰਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਥੇ ਲੈਣ ਲਗਾ ਏ, ਉਥੋਂ
ਨਾ ਲੈ, ਏਸੇ ਘੰਡ ਕੋਲੋਂ ਲੈ, ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਰਿਆਇਤ
ਮੈਨੂੰ ਆਖੇਂਗਾ, ਮੈਂ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ । ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਮੇਰਾ
ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਜਾਮਨ ।

ਬਹਾਵਲ - (ਹਸ ਕੇ) ਅੜਿਆ ! ਮੇਰੇ ਗਲ ਇਸ
ਰਿਸਕ-ਫਾਹੀ ਨੂੰ ਨਾ ਪਾ । ਮੈਂ ਜਿਥੋਂ ਲੈਣ ਲਗਾ ਹਾਂ ਲੈਣ
ਵੇਹ । ਤੂੰ ਰੁਪਈਏ ਮੈਨੂੰ ਦੇ, ਆਨਾ ਰੁਪਈਆ ਮਲਤਾਨਾ
ਬੀ ਲੈ ਤੇ ਦੋ ਰੁਪਏ ਸੈਂਕੜਾ ਵਿਆਜ ਬੀ ਲਿਖਾ ਲੈ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ - ਭਾਈ ! ਚੰਗਾ ਬਣ ਤੇ ਮੇਰੇ ਆਖੇ
ਲੱਗ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਸਵੱਲੀ ਲੈ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ
ਵਿਆਜ ਵਟੇ ਦੀ ਬੀ ਰਿਆਇਤ ਕਰਾਂਗਾ । ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ
ਗਾਹੀਂ ਕੁਝ ਲੱਭ ਜਾਏ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕੀ ਹਰਜ ਏ ?

ਬਹਾਵਲ - ਯਾਰ ! ਇਕ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਨੂੰ
ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਾਮਾ ਚਾਚਾ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਏ, ਆਪਣਾ ਵੇਲਾ
ਟਪਾ ਕੇ ਫੇਰ ਨੂੰ ਛੇਜੇ ਕੱਢ ਬਹਿਣਾ ਏ । ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ
ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦਿਆਂ ਵੇਚਣੀ ਏ । ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੂੰ
ਕਰਜ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਾ ਨਿਕਲੀ, ਤਾਂ

ਉਹ ਕਦੋਂ ਦੇਣ ਲਗਾ ਏ ? ਹਾਂ ਇਕ ਗਲ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨਾਲ ਚਾਲ ਖੇਡੀਏ, ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਲਹਿਣਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਮਿਠੂ ਰਾਮ-ਭਾਈ ! ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਰੇ ਲਹਿਣੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ਲੈ ਦੇਵੇਂ, ਤਾਂ ਲਾਲੇ ਦੀ ਸਹੁੰ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜੋ ਰਿਆਇਤ ਆਖੇਂਗਾ, ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਬਹਾਵਲ-(ਹਸਕੇ) ਹੱਛਾ, ਗਲ ਕਰ । ਕੀ ਰਿਆਇਤ ਕਰੇਂਗਾ ?

ਮਿਠੂ ਰਾਮ--ਤੈਨੂੰ ਵਿਆਜ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਬਹਾਵਲ-ਬੱਲੇ ! ਬੱਲੇ ! ਬੜੀ ਰਿਆਇਤ ਕੀਤੀ ਆ । ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਜਦੋਂ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਹੋਰਾਂ ਕੰਡ ਵਿਖਾਈ ਤਾਂ ਨਾਲੇ ਤੁਸਾਂ ਤਰਲੇ ਕਢਣੇ ਨੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਖਣਾ ਏ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਯਾ ਹੀ ਲੈ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਕੀਤੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਹ ਸਕਾਂਗਾ । ਆਖਦੇ ਹੋਏ ਨੇ “ਗਿਆ ਮਾਲ ਜੇ ਖਾਧਾ ਨੰਗਾਂ” । ਹੁਣ ਉਹ ਹੈ ਨੰਗ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਸੌ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਣਾ । ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਨੇ “ਸਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਦੇਈਏ ਵੰਡ” । ਤੂੰ ਤਾਂ ਨੇਫੇ ਵਿਚੋਂ ਜੂੰ ਕਢ ਮਾਰੀ ਏ । ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਛੋਟ, ਉਹ ਭੀ ਬਿਆਜ ਵਿਚੋਂ । ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਕਦੀ ਥੁਕੀਂ ਭੀ ਵੜੇ ਭਲੀਂਦੇ ਨੇ ?

ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਇਹ ਗਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਡਾਢਾ ਚਲਿਆ,
ਤੇ ਬਹਾਵਲ ਜੋ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਹੈ ਸੀ ਭੀ ਠੀਕ ।
ਓੜਕ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ, ਜੇ ਤੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਵੇਂ ਤੇ
ਇਹ ਰੁਪਈਆ ਆਪਣੇ ਨਾ ਪਾ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਮਲਤਾਨਾ ਭੀ
ਕੋਈ ਨਾ ਲੈਣਾ ਤੇ ਸਾਲ ਦੀ ਵਿਆਜ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ।
ਬਹਾਵਲ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨ ਲਈ, ਤੇ ਦੁਵੱਲੀ ਸੌਹਾਂ
ਸੁਰੰਧਾਂ ਹੋ ਹਵਾ ਗਈਆਂ, ਫਿਰ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਆਖਣ
ਲਗਾ:--

ਮਿਠੂ ਰਾਮ--ਹੁਣ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਓਂਤ ਕਰੀਏ,
ਜਿਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤੇ ਰੁਪਈਏ ਮੈਨੂੰ ।

ਬਹਾਵਲ--ਕਿਵੇਂ ?

ਮਿਠੂ ਰਾਮ--ਤੂੰ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਲੈ
ਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਈ ਵਜੋਂ ਇਹ
ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਰਸੀਦ ਲਿਖਵਾ ਲੈ । ਰੁਪਈਏ ਤਿਆਰ
ਕਰਕੇ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਵਾਣ ਦੀ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ
ਮੁਹਲਤ ਮੰਗ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖ ਛੱਡ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਨਾ
ਦੇਵੇ । ਤੂੰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਗਲ ਨਾ ਕਰੀਂ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ
ਜਤਾਈਂ । ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦਿਆਂਗਾ, ਕਿ ਇਤਨੇ
ਚਿਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਲੇਖਾ ਮੁਕਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਾਵਾ ਕਰ
ਦਿਆਂਗਾ । ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸਲੀ ਦੇ ਰਖੀਂ, ਆਪਣੇ
ਇਕਰਾਰ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਰੁਪਈਏ ਲੈ ਕੇ ਚੌਰੀ ਚੌਰੀ

ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹਨੂੰ ਤਹਿਸੀਲੇ ਲੈ ਜਾਈਂ,
ਉਚਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਸ ਉਤੇ ਦਾਵਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ ਸਾਈ
ਵਾਲੀ ਰਸੀਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ
ਕਿ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕਰਜ਼ ਦੇਣਾ ਏ, ਮੈਂ ਉਸ ਉਤੇ
ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ
ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਚਣ
ਲਗਾ ਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਹ ਰਸੀਦ ਏ। ਮਿਹਰਬਾਨੀ
ਕਰਕੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕੁਰਕੀ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਮੈਨੂੰ ਦਿਤੇ
ਜਾਣ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਰੁਪਈਆ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਜਦ
ਰਜਿਸਟਰੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਾਕੇ ਰੁਪਈਏ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ
ਪਵੇਂਗਾ, ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਵਾਰੰਟ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰਾ ਲਾਂਗਾ,
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਬਣ ਜਾਏਗਾ। ਮੇਰਾ ਕੁਝ
ਰੁਪਈਆ ਵਸੂਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹੋ
ਜਾਏਗੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜਰਨ ਦਾ ਭੀ ਕੋਈ ਡਰ
ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਬਹਾਵਲ-ਚੰਗਾ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਬਣ ਜਾਏਗਾ।

ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ

ਫਾਹੀ ਫਾਬਾ ਸ਼ੇਰ ਜੋ ਡਿਠਾ, ਗਿੱਦੜ ਹੋਇ ਦੁਆਲੇ ।
ਖਿੱਲੀ ਪਾਵਨ, ਟੱਪਣ, ਮਾਰਣ ਛਾਪੇ ਸੂਲਾਂ ਵਾਲੇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਹੱਥ ਡਾਢਾ ਤੰਗ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਕਰਜ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਛਡਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਇਹ ਹਾਰ ਕੇ ਡੰਗਰ ਵਛਾ ਤੇ ਟੂੰਮ ਟੱਲੀ ਵੇਚਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਇਸ ਦਿਅਾਂ ਕੁੜਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਘਲ ਦਿਤਾ, ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਡਾਢਾ ਤੰਗ ਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ ਕਿਧਰੋਂ ਲਭਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਸ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵੇਚਣ ਧਰੀ ਹੋਈ ਏ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਵਾਹ ਭਲਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟੁੰਬਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਛੱਡੇਗਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਤਲੀਆਂ ਮਲਦੇ ਰਹਿ ਜਾਓਗੇ । ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਬਰਕਤ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਖੈਰ ਦੀਨ ਬਗ਼ੈਰ ਦਸਣ ਪੁਛਣ ਦੇ, ਉਸਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਘੋੜੀ ਲੈ ਕੇ ਅੱਚਣ ਚੇਤੀ ਆ ਨਿਕਲਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੇ ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆ ਢੁਕਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ? ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ, ਇਕ ਭੁਖ ਦਾ ਦੁਖ, ਦੂਜੀ ਇਹ ਮੁਸੀਬਤ ਸਿਰ ਤੇ ਆਣ ਸਵਾਰ ਹੋਈ, ਹਥ ਕਿਧਰੋਂ ਪਵੇ ਨਾ, ਵਿਚਾਰੇ ਡਾਢੇ ਨੱਕ ਆਏ । ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਆਲੇ ਟੋਲੇ ਕੀਤੀਓ ਨੇ, ਅਸਾਂ ਅਜੇ ਕਲ ਵਿਆਹ

ਕੀਤਾ ਏ, ਹੁਣ ਕੀ ਕਾਹਲ ਹੈ, ਆਪੇ ਹਾੜ ਨੂੰ ਟੋਰਾਂਗੇ ।
ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਛੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਲਗਾ, ਭੱਜਣ
ਠੱਠਣ ਲਗ ਪਏ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਕਪੜਾ ਲਤਾ, ਪਿੰਨੀ
ਪੰਜੀਰੀ ਬਣ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਟੋਰੀਏ, ਓੜਕ ਬੜੇ
ਔਖੇ ਹੋ ਕੇ ਕੁੜੀ ਟੋਰੀਓ ਨੇ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਕੁਝ ਹਾਲ ਤਾਂ ਬਰਕਤ ਦੇ ਸਹੁਰੇ
ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਸਰੀਕਾਂ ਇਕ ਇਕ ਦੀਆਂ ਚਾਰ
ਚਾਰ ਕਰ ਸੁਣਾਈਆਂ । ਇਕ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਵਾਬ
ਖਾਨ ਦੀ ਆਕੜ ਭੱਜ ਗਈ ਏ ਤੇ ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਤੇ ਬੀ
ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਨਵਾਬ ਖਾਨ
ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਕੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਹੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਏ । ਕੋਈ
ਆਖਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਕਾਮਾਂ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦਾ
ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੁ ਰਖਦੇ । ਸਰੀਕਣੀਆਂ ਸੁਣਾ
ਸੁਣਾ ਕੇ ਕੰਨਾਂ ਉਤੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਸਨ ।

ਬੇਗਮ—ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਹ ਭੌਰੀ ਵਾਲੀ ਜੰਮੀ ਏ,
ਮਾਪਿਆਂ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੈਰ ਪਿਛਾਂਹ
ਹੀ ਪਿਛਾਂਹ ਰਿਹਾ ਏ, ਹੁਣ ਇਸ ਖੁਰ ਤੱਤੀ ਦੇ ਗਿਆਂ
ਸਾਹੁਰਿਆਂ ਕਿਥੋਂ ਸੁਖ ਵੇਖਣਾ ਏ ?

ਤਾਲਿਆਂ—ਹਾਏ ਨੀ ! ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਈ ਚਾਰੇ
ਮਠੀ ਖੋਹ । ਨੀ ਇਸ ਦਾ ਤੇ ਇਕ ਹਥ ਆਟੇ ਤੇ ਇਕ ਝਾਟੇ
ਹੁੰਦਾ ਏ ਤੇ ਫੇਰ ਓਨ੍ਹੀ ਹਥੀਂ ਆਟਾ ਗੁੰਨੁਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਘਿਚਲੀ ਹੋਈ ਚੌਲ ਅਗਲੇ ਘਰ ਕਿਥੋ ਸਮਿੱਜਣੀ ਏਂ ।

ਭਾਗਣ—(ਹੱਸ ਕੇ) ਹਾਏ ਹਾਏ ਨੀ ਭੈੜੀਏ ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਗਲ ਸੁਣਾਵਾਂ, ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਖੀਰ, ਇਸ ਦੀ ਮਾਂ ਹਟੀ ਗਈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਗਈ । ਕੁਚੱਜੀ ਫੜੀ ਚੱਜਾਂ ਨੂੰ, ਇਹ ਕੀ ਕਰੇ ? ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਹੋਵੇ ਡੋਈ ਵਿਚ ਫੇਰ ਕੇ ਕੱਢ ਲਵੇ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਉਂਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਚੱਟਣ ਲਗ ਪਵੇ, ਤੇ ਫੇਰ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਵਿਚ ਫੇਰਨ ਲਗ ਪਵੇ । ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਤਰ ਗਏ ਤੇਰੇ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ, ਜਿਥੇ ਜਾਵੇਂਗੀ ਪੁਰੀਆਂ ਹੀ ਪਾਏਂਗੀ ।

ਹਸੈਨ ਬੀਬੀ—ਹਾਏ ਹਾਏ ! ਇਹ ਤਾਂ ਗਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣ ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਦਾਲ ਤੇ ਅਜੇ ਲੂਣ ਵਸਾਰ ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਸਾਨੇ । ਹਾਂਡੀ ਲਗ ਪਈ ਉਭਰਣ ਤੇ ਏਹ ਬਰਕਤ ਬੀਬੀ ਕੋਲ ਪਈ ਬਹਾਰੀ ਫੇਰਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਹਾਂਡੀ ਉਭਰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਖੈਰ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀਤਾ, ਛੁਣੀ ਚੁਕ ਕੇ ਝਗ ਬਹਾਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚਾ ਪੁੰਝੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉੱਤੇ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਹਾਰੀ ਫੇਰਣ ਲਗ ਪਈ । ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਵਾਹ ਨੀ ਬਰਕਤੇ ! ਅਗਲੇ ਘਰ ਜਾ ਕ ਤੂੰ ਬੜਾ ਨਾਮਣਾ ਕੱਢੇਂਗੀ ।

ਸਰਦਾਰਾਂ—ਨੀ ਇਸ ਨੂਰ ਨਿਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋ ? ਇਹ ਤਾਂ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਭਰੀ ਕਚਹਿਰੀ ਕੋਲ

ਲੱਕ ਦੀ ਥੋਲੂ ਕੇ ਜੁਆਂ ਕੱਢਣ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਏ ਲੱਕ ਦੀ ਪਾਟੇ ਸੂ, ਤਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਮਥੇ ਮਾਰਦੀ ਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸੁਈ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪਾਸਾ ਕਿਹੜਾ ਏ ਤੇ ਪੁੱਠਾ ਕਿਹੜਾ ? ਨਾ ਕੁਝ ਹੱਥੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੂ ਨਾ ਕੰਨੀਂ, ਸਿਰੋਂ ਪੈਰੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਮਾਹੀ ਮੁੰਡਾ ਬਣ ਕੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਦਗੜ ਦਗੜ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਏ ।

ਗਲਾਬ--ਭੈਣਾਂ ! ਤੁਸੀ ਤੇ ਚਿਬਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਪੁਛਦੀਆਂ, ਜਿਹੜੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਕਰਦੀ ਥੱਕਦੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਬਰਕਤ, ਮੇਰੀ ਬਰਕਤ ਕਰਦੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁੱਕਦਾ ਏ ।

ਜੈਨਾਂ--ਵਾਹਵਾ ! ਬਰਕਤ ਦੀਆਂ ਕੀ ਗਲਾਂ ਨੇ ? ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਤਾਂ ਅਜ ਕਲ ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਉਛਲਦਾ ਏ ਤੇ ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਰੰਗ ਲਾਏਗੀ 'ਅਖੀਓਂ ਅੰਨ੍ਹੀ ਤੇ ਨਾਂ ਨੂਰ ਭਰੀ' ।

ਸ਼ਾਲਾ ਤੰਗ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੁਖ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਦੁਖ ਬੁਰਾ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਿਜ਼ਕ ਦੀ ਤੰਗੀ ਸਾਰੀਆਂ ਉਜਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਏ । ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਅਖਾਣ ਏ, 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਘਰ ਦਾਣੇ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਮਲੇ ਬੀ ਸਿਆਣੇ' । ਬੰਦਾ ਕੇਡਾ ਹੀ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਹੋਵੇ, ਟਕਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ । ਬਿਗਾਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੋ, ਸਕੇ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾ ਤੇ ਮਾਪੇ ਤੀਕ ਇਸ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਂਦੇ ।

ਰਿਜ਼ਕ ਭਾਗ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸੌ ਭਾ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਦੌਲਤ ਦੇ ਪਿੱਛਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਬੜੇ ਗੌਰੇ ਕਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੌਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਰੱਬਾ ! ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਈ ਦੀ ਕੰਡ ਹੌਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਸੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਸਾਕ ਸੈਨ ਇਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਜ ਉਸੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਥੱਕਦੇ ਨੇ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਖੈਰ ਦੀਨ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਬਰਕਤ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਡਾਢਾ ਖੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਅਜੇਹਾ ਫਿਕਾ ਹੋਇਆ, ਜੁ ਉਸਨੂੰ ਨੂੰਹ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ ਰਹੀ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਹੋਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਸਰਿਆ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸਾਹੁਰੇ ਟੋਰਿਆ ਤੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ, ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਜ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪੁੱਜ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਵੇਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਬਣਾ ਕੇ ਅਜ ਇਹਨੂੰ ਲੱਦ ਪੱਥ ਕੇ ਟੋਰਦੇ । ਡਾਢੇ ਦਰਦਾਂ ਨਾਲ ਰੋ ਰੋ ਵਿੱਛੜੇ, ਤੇ ਜਿਕੁਰ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਸਤੂਰ ਏ, ਖੈਰ ਦੀਨ ਅਗੇ ਹੋ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਰਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਧੀ ਨੂੰਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ, ਅਗੇ ਬਰਕਤ ਸਾਡੀ ਧੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦੇ ਮਾਪੇ ਹੋ, ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਜੇ, ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕੱਜ ਕੇ ਰਖਿਆ

ਜੇ । ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੇਸਮਝੀਆਂ ਮਗਰ ਪੈਕੇ
 ਇਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਰ ਪਏ ਕਰੋ ਤੇ ਉਹ ਗਲ ਪਈ ਬਣੇ “ਵਿਗੁੱਚੀ
 ਪਰਾਈ ਧੀਵੜੀ ਤੇ ਹੱਸਣ ਹਾਰਾ ਲੋਕ” । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ
 ਮਿੰਨਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਖੈਰ ਦੀਨ ਡਡੋਲਿਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਨੂੰ ਹਰ ਤਰਾਂ ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ ।

ਖੈਰ ਦੀਨ ਘਰ ਅੱਪੜਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚੁਪ ਕੀਤਾ ਤੇ
 ਸੁਸਤ ਜੇਹਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਰਿਹਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਰਿਜਕ ਭਾਗ
 ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਅਬਰੋ ਵਾਲੇ ਸਾਕ ਕੋਲੋਂ ਜੋ ਉਮੈਦਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ
 ਅਜ ਇਸਨੂੰ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸ,
 ਰਹੀ, ਤੇ ਦੂਜਾ ਬਰਕਤ ਦੇ ਚੱਜ ਚਾਲੇ ਅਜੇਹੇ ਨਹੀਂ ਸਨੀ
 ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਨਾਮਣੇ ਤੇ ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਉਮੈਦ ਹੁੰਦੀ ,
 ਰਾਤੀ ਜਦ ਚੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਰਲ ਬੈਠੇ ਤੇ ਕਰਮ ਭਰੀ (ਖੈਰ
 ਦੀਨ ਦੀ ਵਹੁਟੀ) ਨੇ ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ । ਖੈਰ
 ਦੀਨ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੀਕ
 ਸਭ ਨਿੱਕੀ ਨੰਨੀ ਗਲ ਸੁਣਾ ਦਿਤੀ ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਬੁਰੀ ਵਾ ਵੱਗੀ ਹੋਈ ਏ, ਕਿ
 ਸਸ ਨਿਨਾਣਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਤਾਣਾ
 ਤੇ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਕੋਈ
 ਅਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਵਡਮਾਢੇ ਆਖ ਆਖ ਨੱਕ
 ਚੜ੍ਹਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਜੇ ਬੇ ਅਕਲੀ ਕਰ ਬਹੇ ਤਾਂ ਉਂਵ ਖਾਣ
 ਨੂੰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਔਖੇ ਤੋਂ ਔਖੇ ਤੇ ਵਿਤੋਂ ਬਾਹਲਾ ਕੰਮ

ਲੈਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਪਰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦੇਂਦਿਆਂ ਹਥ ਟੁੱਟਦੇ ਨੇ ।
 ਇਤਨੀ ਸਖਤੀ ਕਮਿਆਰ ਖੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
 ਜਿਤਨੀ ਬਾਜੀ ਵੇਰ ਨੂੰਹ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਫੇਰ ਇਥ ਹੀ
 ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ, ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਮਿਹਣੇ ਤੇ ਉਲਾਂਭੇ ।
 ਜਰਾ ਜਰਾ ਪਿਛੇ ਨੌਕਾਂ ਟੋਕਾਂ ਤੇ ਟਣਕੇ, ਪੁੱਠੀਆਂ ਪੁੱਠੀਆਂ
 ਤੁਹਮਤਾਂ ਅਤੇ ਉਲਟੀਆਂ ਉਲਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਖਾਵੰਦ
 ਦਾ ਦਿਲ ਖੱਟਾ ਕਰਕੇ ਰੋਜ ਵੀ ਮਾਰ ਕਟਾਈ ਤੇ ਭੈੜੇ
 ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੀ ਦੀ ਨਕ ਜਿੰਦ ਲੈ ਆਉਂਦੀਆਂ
 ਨੇ ਕਿਸੇ ਡਲੇ ਵੰਝਾਏ ਬਿਨਾਂ ਧਿਕਾਣੇ ਉਛਾਹ ਉਛਾਹ ਕੇ
 ਉਸਨੂੰ ਅਗੋਂ ਬੁਲਾ ਕੇ ਛੱਡਦੀਆਂ ਨੇ । ਰੋਜ ਦੀ ਭੰਡੀ ਤੇ
 ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕਢਾ
 ਦੇਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ
 ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਿਤਰੀਂ ਦਾਲ ਵੰਡ ਕੇ ਬੜੇ ਭੰਡ
 ਖਰਾਬੇ ਨਾਲ ਵਖ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਹੋ
 ਸਕੇ ਨੂੰਹ ਦਾ ਦਾਜ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਆਪਣੇ ਘਰ
 ਵਿਚੋਂ ਪੁੜ੍ਹ ਦਾ ਹਿਸਾ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ ਪੀੜ ਪੈਂਦੀ ਨੇ, ਤੇ
 ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੂੰਹ ਭਨਾ ਕੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ
 ਪੁਰਾਣੇ ਖੋਰੇ ਭਾਂਡੇ ਤੇ ਕਿਰ ਕਿਰ ਕਰਦੀਆਂ ਲੀਰਾਂ
 ਲਮਕਦੀਆਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਅੱਧਾ ਪੁਰਾਣਾ ਜੁੱਲਾ ਤੇ ਇਕ
 ਅੱਧ ਮੰਜੀ ਦਾ ਧੰਗਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕੁਝ ਵਿਚ ਵਾੜ ਦੇਂਦੀਆਂ
 ਨੇ । ਬੇਅਕਲਾਂ ਇਤਨਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀਆਂ, ਕਿ ਸਸ

ਨਿਨਾਣਾਂ ਦੇ ਸਤਾਣ ਨਾਲ ਜੇਹਾ ਸਾਨੂੰ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤੇਹਾ ਇਸ ਨੂੰ ਭੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬੁਰੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਛੱਡੀਏ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰੀ ਬੇ ਗੁਨਾਹ ਬੇ ਤਕਸੀਰੀ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਸਹੇੜੀ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸਤਾਈਏ।

ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਣਾ, ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਅਕਲ ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਇਤਨਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਪਤ ਦੋ ਨਹੀਂ। ਰੱਬ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਮੂਰਖਤਾ ਦੂਰ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਮੰਦੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਈਏ ਤੇ ਇਹ ਘਰ ਭੰਡਨ ਤੇ ਉਜਾੜਨ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਤੇ ਸਦਾ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਘਿਉ ਖਿਚੜੀ ਹੋਕੇ ਰਹੀਏ। ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਮਾਪੇ ਬਣ ਕੇ ਨੂੰਹ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਹਥ ਰਖਣ ਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰ ਸਿਰ ਰਖਣਾ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਜਾਨਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਕਦੀ ਸਿਰ ਨਾ ਚੁਕਣ। ਇਸ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਇਕ ਇਲਾਜ ਇਹ ਭੀ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਓਦੋਂ ਕਰੀਏ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਵਾਨ ਤੇ ਘਰ ਵਸਾਣ ਦੇ ਜੋਗ ਹੋਣ, ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਘਰ ਬਣਾ ਦੇਵੀਏ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਟੱਬਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਦੀ ਕੁੜ ਕੁੜ ਤੇ ਦੁਫੇੜ, ਜੋ ਅਜ ਕਲ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੀਕ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਮਾਪੇ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਧੀਆਂ, ਭੈਣਾਂ, ਭਰਾ, ਇਕ

ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਚੰਨ ਤ ਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਵੇਖਣਗੇ ।

ਕਰਮ ਭਰੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ, ਜਦ ਖੈਰ ਦੀਨ
ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਸਤਾਨ ਵਾਸਤੇ
ਬਾਹੀਂ ਕੁੰਜ ਲਈਆਂ । ਇਕ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਜੱਟੀਆਂ, ਦੂਜਾ
ਸੱਸ ਨਿਨਾਣਾਂ, ਤੀਜਾ ਨੂੰਹ ਦੀ ਕੰਡ ਹੌਲੀ, ਚੌਥਾ ਘਰ ਦੇ
ਮਾਲਕ ਦਾ ਜੀ ਖੱਟਾ ਵੇਖਿਆ । ਬੱਸ ਫੇਰ ਤਾਂ ਉਹੋ ਹੀ
ਆਖਣ ਆ ਵਾਪਰਿਆ, 'ਇਕ ਕਰੇਲਾ, ਦੂਜਾ ਨਿੰਮ ਤੇ
ਚੜ੍ਹਿਆ । ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲੋਕ ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ
ਵਹੁਟੀਏ ਵਹੁਟੀਏ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਫੇਰ ਆਪਣਾ
ਰੰਗ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰੱਛਾਂ ਤੇ ਆ ਗਈਆਂ ਤੇ ਤੋਤੇ
ਵਾਂਗ ਬੱਟ ਅਖਾਂ ਬਦਲ ਲੀਤੀਆਂ । ਕੱਲ ਤੂੰ ਕੌਣ ਤੇ ਮੈਂ
ਕੌਣ ? ਜੇ ਬਰਕਤ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਸੁਚੁਜੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਖਬਰੇ
ਕੁਝ ਦਿਹਾੜੇ ਸੌਖੇ ਨਿਕਲਦੇ ਪਰ ਉਹ ਨਿਰਾ ਡੰਗਰ ਦਾ
ਡੰਗਰ, ਅਨਘੜਿਆ ਡੰਡਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਦੱਸਣ
ਲੱਗੀ ।

(੬੧)

ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਧੱਕਾ

ਸਵੇਂ ਤਾਂ ਅਜੇਹੀ, ਕਿ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਝੁਣ ਝੁਣ ਕੇ
ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਜਗਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਹ
ਉਠਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਪੈਰੋਂ ਵਾਹਣੀ, ਨਾ ਘੁੰਡ, ਨਾ ਪੜਦਾ,
ਦੁਪੱਟਾ ਧਰੀਕਦੀ, ਅੱਖਾਂ ਮਲਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ਾਬ
ਕਰਨ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਉਥੋਂ ਉੱਠਕੇ ਕਟੋਰੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ
ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਲੱਪਾਂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਹਥ ਮੂੰਹ ਧੋ ਚੁਲੀ
ਕਰ, ਕਟੋਰਾ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਘੜੇ ਉਤੇ ਮੂਧਾ ਮਾਰ ਛਡਦੀ
ਸੀ । ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਬਹਿੰਦੀ, ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਦੇ ਚਾਰ ਬੁਰਕ ਬਣਾ
ਕੇ ਦੋ ਗਲੀ ਖਾਂਦੀ ਤੇ ਚੁਟਕੀ ਵਿਚ ਭਾਂਡਾ ਪੁੰਝ ਕੇ ਹਥ
ਫੜਾਂਦੀ ਸੀ । ਬੁਰਕੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੰਨਾ
ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਇਕ ਸਾਹੀ ਘੜਪ ਘੜਪ ਕਰਕੇ
ਪੰਜਾਂ ਛੀਆਂ ਘੁਟਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਛਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।
ਕਟੋਰੇ ਵਿਚ ਟੁਕ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਭੋਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਰਹਿ
ਜਾਣ, ਲੱਸੀ ਪਾਣੀ ਸਾਰਾ ਚੜ੍ਹਕ ਛਡਦੀ ਸੀ, ਭਾੜੇ ਧੋਣ
ਬਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਗਲਮੇ ਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ਵਲ ਕੇ ਥਲੇ ਵਾਲਾ ਹਥ
ਵਿਚ ਝੁੰਝਾਲ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਡੋਲੂ ਕੇ ਭਾਂਡਾ ਰਖ ਛਡਦੀ
ਸੀ । ਹਾਂਡੀ ਚੁਲੇ ਤੇ ਰਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ
ਵਿਚ ਹੀ ਦਾਲ ਘਿਓ ਮਿਰਚ ਮਸਾਲਾ ਪਾ ਛਡਦੀ ਸੀ ।
ਹੱਸਦੀ ਬੋਲਦੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਸੁਣੀ ਦੀ

ਸੀ। ਚਰਖੇ ਅਗੇ ਬਹਿੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਕਤਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਤਨਾ ਖੋਹ ਕੇ ਢੇਰ ਲਾ ਦੇਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਕੱਤਿਆ ਸੂਤ ਰੱਸੇ ਵੱਟਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਵੇ ਤਾਂ ਆਵੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਗੱਲ ਕੀ, ਕੋਈ ਚੱਜ ਤੀਵੀਆਂ ਵਾਲਾ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜੰਗਲ ਦਾ ਮਿਰਓਂ ਸੀ।

ਕਰਮ ਭਰੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਅਗੋਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਲੜਾਕੀਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸੱਸ ਨਨਾਣਾਂ ਤੇ ਉਹ ਬੀ ਬਰਕਤ ਜੋਹੀ ਝੱਲ ਵਲੱਲੀ ਦੀਆਂ, ਇਕ ਸੱਪ ਤੇ ਨਾਲੇ ਉਡਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਧਰ ਚਲਾਇਆ। ਚੱਕਾਂ, ਚੋਂਭੜਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਲਾਂਭੇ, ਮਿਹਣੇ, ਤਹਨੇ, ਗਾਲ ਮੰਦਾ, ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਸਭ ਮਜਲਾਂ ਲੰਘ ਗਈਆਂ ਤੇ ਥੋੜਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਛੱਜ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਛਟਿਆ ਕਿ ਖਾਂਵਦ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਵੀ ਲਾਹ ਛੱਡ, ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਬੇਜ਼ਾਰ ਹੋਇਆ! ਉਸ ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਖਵਾਇਆ, ਜੁ ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਦੇਖਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਬਲਾ ਜਿਥੋਂ ਆਂਦੀ ਜੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਆਓ। ਜਦ ਮਾਪਿਆਂ ਆਪਣੀ ਪਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਭਾਈ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਸਵਾਣੀਆਂ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਮਝ ਜਾਂਦੀਆਂ

ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਇਹ ਬੀ ਆਪੇ ਸਿਆਣੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, 'ਜਿਉਂ
ਜਿਉਂ ਭਿੱਜੇ ਕੰਬਲੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਭਾਰੀ ਹੋ'। ਇਹ
ਸੁਣਦਿਆਂ ਉਸ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਕੇ ਆਖ ਦਿਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਸਨੂੰ
ਰਖੋ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ, ਜੋ ਇਹ ਇਥੇ ਰਹੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਧਰੇ ਮੂੰਹ
ਕਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਰਾਤੀ ਖੂਹ ਉਤੇ ਹੀ
ਰਿਹਾ ਤੇ ਰੋਹ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਬੀ ਮੋੜ ਘਲੀ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ
ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਹਰ ਮਾਸੀ ਦੇ ਘਰ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਖੈਰ ਦੀਨ ਨੂੰ
ਜਦ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਜਰਦਾ, ਇਕ ਕੰਮੀ ਨੂੰ
ਘੱਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਵਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਬਰਕਤ ਦੀਆਂ ਟੁੰਬਾਂ ਟਲੀਆਂ ਲਾਹ ਲਈਆਂ ਤੇ ਰੋਂਦੀ
ਧੌਂਦੀ ਨੂੰ ਮਰਾਸੀ ਨਾਲ ਦੇ ਕੇ ਪੇਕੇ ਘੱਲ ਦਿਤਾ। ਨਾਲ
ਹੀ ਆਖ ਤੋਰਿਆ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ
ਜਾਣੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ।

ਸਿਰ ਦੀ ਸੱਟ

ਪਾਣੀ ਲਈ ਪਿਆਲੀ ਜੱਟ ਨੂੰ,
ਦੇ ਵੈਠੀ ਘੁਮਿਆਰੀ ।

ਠੱਕ ਵਜਾਇਆ ਪਿੱਲੀ ਨਿਕਲੀ,
ਸੜ ਬਲ ਗਿਆ ਹੰਕਾਰੀ ।

ਮੂੰਹ ਨ ਲਾਈ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾਸਾਂ,
ਪਰਤ ਕੇ ਮੱਥੇ ਮਾਰੀ ।

ਹੋ ਬੋਹੜ ਢੱਠੀ ਵੇਚਾਰੀ,
ਅੱਦ ਸਿਰਿੱਤੇ ਮਾਰੀ ।

ਅਜ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਗਿਆਂ ਛੱਬੀ ਿਨ ਹੋ
ਗਏ ਨੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਭਾਗ ਭਰੀ
ਰੋਜ਼ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨਾਲ ਲੜਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਧੀਆਂ ਪਹਿਲੇ
ਪੈਰ ਪੰਜ ਸੱਤ, ਹਦ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਰਹਿਣ,
ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਕ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਕੁੜੀ
ਵਿਚਾਰੀ ਡਾਢੀ ਉਦਾਸ ਹੋਵੇਗੀ, ਤੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਫਾਵੀ ਹੋਂਦੀ
ਹੋਵੇਗੀ । ਸਾਹੁਰੇ ਕੀ ਆਖਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀ
ਭਾਰੂ ਸੀ, ਟੌਰ ਕੇ ਵਾਤ ਬੀ ਨਹੀਂ ਨੇ ਪੁਛੀ ? ਸੁਕਰ ਕੀਤੀ
ਨੇ, ਮਗਰੋਂ ਲੱੀ ਏ । ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਣ ਜੋਗੇ
ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਖੁਦਾ ਕਰਾਈ ! ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ
ਕੇ ਲੈ ਆ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—(ਰੋਣ ਹਾਕਾ ਹੋ ਕੇ) ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ
ਰੋਜ਼ ਲੜਦੀ ਏਂ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਅਨਜਾਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਭੱਜ ਬੱਕਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਕੁਝ ਹੱਥ ਆਵੇ, ਪਰ ਕੋਲ ਕੁਝ
ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਘਰ ਦਾ ਹਾਲ ਕੁਝ ਤੈਥੋਂ ਗੁੱਝਾ ਤਾਂ
ਨਹੀਂ ਨਾ, ਕੁਝ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਾਵਾਂ, ਸੱਖਣੇ ਹੱਥ
ਕੀਕਰ ਉੱਧਰ ਮੂੰਹ ਕਰਾਂ ?

ਭਾਗਭਰੀ—ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਾਂਬੜ ਬਲਦੇ ਨੇ, ਕੀ
ਕਰਾਂ ਕੁਝ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ ? ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਵੇਲੇ
ਬੀ ਆਉਣੇ ਸਨ ਜੋ ਅਸਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨੱਕ-ਲੱਥਾ ਹੋ
ਜਾਣਾ ਸੀ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਰੱਬ ਦੇ ਵੱਸ ਏ, ਸਾਡੇ ਕੀ ਅਖਤਿ-
ਆਰ ਏ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਸੋ ਕਰੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕੀ ਜੋਰ ? ਖੈਰ ਜੋ
ਹੋਇਆ ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਅਲਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਭਲਕੇ ਨਹੀਂ
ਤਾਂ ਪਰਸੋਂ ਤਹਿਸੀਲੇ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਾਣ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ
ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਹਰ ਸ਼ੈ ਲਈ ਆਵਾਂਗਾ, ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਤਿਆਰੀ
ਕਰਕੇ ਚੌਥ ਸਵੇਰੇ ਉਧਰ ਟੁਰ ਜਾਂ ਗਾ ।

ਭਾਗਭਰੀ—ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਉੱਥੇ ਬੀ ਲੱਗ
ਜਾਣਗੀਆਂ, ਪਿੱਛੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਟਾ ਕੋਟਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ
ਕੜੀ ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਪਿਛੇ ਆਵਣਾ ਏ, ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ
ਰੱਖੀ ਗੁਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ । ਕੁਝ ਘਿਉ ਗੁੜ ਦੀ
ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਪਹਿਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਜਾਏਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਏ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਹਾਂ ਸੱਚ, ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ
ਗਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਂ। ਸ਼ਰੀਕ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਡਾਢੇ
ਮੱਛਰੇ ਹੋਏ ਨੇ,। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਏ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਕਿਰਾੜਾਂ ਨੂੰ
ਚਾਇਆ ਚੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਦੜ ਵੱਟ
ਛੱਡੋ, ਜਦ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਧ ਪਾਏ, ਜਾਂ
ਵੇਚੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਬੂਹੇ ਆ ਬੈਠਣਾ, ਅਸੀਂ ਭੀ ਕੋਲੋਂ ਆਖ
ਵੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੁਪਈਏ ਲੈ ਦਿਆਂਗੇ। ਉਹ ਭੀ ਰੱਫੜ ਪਾਲ
ਤੇ ਕੁਪੱਤ ਕਰਾਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਮੈਂ ਬਹਾਵਲ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ
ਪਾਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ
ਏ, ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ
ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ। ਸ਼ਾਹ ਕਨਸੋਆਂ ਲੈਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਪਰ
ਬਹਾਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਤ ਵੇਣ ਨਹੀਂ ਲਗਾ। ਮੇਰੀ ਇਹ
ਸਲਾਹ ਏ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਥੋਂ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੇ ਪਾਸੇ
ਨਿਕਲ ਚਲੀਏ, ਜਿਥੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨ ਲੱਗੇ। ਢਾਈ
ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੀਆ ਕੋਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਧਰੋਂ ਚਾਰ ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ
ਲੈ ਲਾਂਗੇ, ਕੁਝ ਡੰਗ ਤਾਂ ਟਪਣਗੇ। ਇਥੇ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਸਭ
ਕੁਝ ਖੁਹਾ ਕੇ ਹੱਥਲ ਹੋ ਬਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਕ ਵਾਰੀ
ਇਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਵਾਲ
ਨਹੀਂ। ਜੇ ਆਖੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਲਕੇ ਨੂਰ ਪੁਰ ਜਾਵਾਂ। ਤੈਨੂੰ
ਯਾਦ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਕਿ ਉੱਥੇ ਫੂਲਾਂ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਮੇਰਾ ਪੱਗ

ਵੱਟ ਦੋਸਤ ਏ, ਉਹ ਪਰਸੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਹਿਸੀਲੇ ਚਲੇ,
ਉੱਥੋਂ ਰੁਪਯੇ ਲੈਕੇ ਮੈਂ ਰਾਤੀ ਨੂਰ ਪੁਰ ਆ ਜਾਂ ਤੇ ਤੂੰ
ਸਾਰਾ ਅਸਬਾਬ ਤਿਆਰ ਕਰ ਛੱਡੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ
ਰਾਤੀ ਗੱਡੀ ਲੈ ਆਵੇ ਤੇ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਕੱਪੜਾ ਲਤਾ, ਮੰਜੀ
ਜੁੱਲਾ ਤੇ ਮਿਸੇ ਭਾਂਡੇ ਲੱਦ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਉੱਥੇ ਆ ਜਾਓ,
ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਰਾਤ ਉੱਥੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੈਂ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਲੈ ਆਵਾਂ
ਫਿਰ ਉੱਥੋਂ ਜਿਧਰ ਮੂੰਹ ਆਵੇ ਨਿਕਲ ਚੱਲੀਏ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ
ਨੂਰ ਪੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਭੇਦ ਨ ਭੁੰਨੀ, ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਛੇ, ਤਾਂ ਆਖ
ਛੱਡੀ, ਫਤਹਪੁਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਏ।

ਭਾਗਭਰੀ—(ਰੋ ਕੇ ਤੇ ਪੱਟਾਂ ਉੱਤੇ ਹਥ ਮਾਰਕੇ)
ਹਾਏ ਹਾਏ ! ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ, ਅਜ ਅਸੀਂ ਅਜੇਹੇ ਭਗੌੜੇ ਹੋ
ਗਏ ਹਾਂ, ਕਿ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਨੱਸਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ
ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਭੁੱਜ ਚੱਲੀ ਹਾਂ, ਕਿਧਰ ਜਾਵਾਂ ? ਮੈਂ ਆਖਦੀ
ਸਾਂ, ਇਸ ਘਰ ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਆਈ ਸੀ, ਇਥੋਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਮੰਜੀ
ਨਿਕਲੇਗੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਮਰਾਂਗੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮੰਜੀ
ਬਿਗਾਨੇ ਚੁੱਕਣਗੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਕਬਰ ਬਗਾਨੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ
ਹੋਵੇਗੀ ! (ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਡਾਢੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ
ਤੇ ਹਟਕੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਲਦਾ)।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—(ਰੋ ਕੇ ਅੱਲਾ ਦੇ ਰੰਗ ਨੇ, ਕਦੀ ਇਹ
ਗਲ ਸੀ, ਕਿ ਕੋਈ ਰਾਣੀ ਖਾਨ ਦਾ ਬਚਾ ਭੀ ਅੱਖ ਨਾਲ
ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਲਾ ਸਕਦਾ, ਅਜ ਇਹ ਹਾਲ

ਏ, ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਬਹਿਣ ਦਾ ਬੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ
ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਤੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਸਾਡੇ ਭਾ ਦਾ ਦੋਜ਼ਖ ਬਣ
ਗਿਆ ਏ। ਕਮਲੀਏ ! ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਇਥੇ ਚਾ ਨਾਲ ਚੱਲੇ
ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਵੇਖਦੀ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ
ਕੇਡੇ ਭਾਂਬੜ.....

ਇਸ ਦੇ ਅਗੇ ਗਰ ਨਾਲ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹ
ਗੱਲ ਨਾ ਨਿਕਲੀ, ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੀ ਨਦੀ ਵਗਦੀ
ਏ ਤੇ ਡਸਕੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਹ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਹ ਹੁੰਦਾ ਏ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਰੋਂਦਿਆਂ ਕਲਪਦਿਆਂ
ਤੇ ਗੱਟੀਆਂ ਗਿਣਦਿਆਂ ਗੁਜਰੀ। ਓੜਕ ਇਹੋ ਸਲਾਹ
ਪੱਕੀ ਕਰ ਕੇ ਫਜਰੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂਰ ਪੁਰ ਟੋਰਿਆ
ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਬਹਾਵਲ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ
ਫਤਹਪੁਰ ਚਲਿਆ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ
ਏ, ਮਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਤੀ ਨਾ ਆ ਸਕਾ, ਤੂੰ ਸਵੇਰੇ ਤਹਿਸੀਲੇ ਆ
ਜਾਈਂ, ਮੈਂ ਅੱਲਾ ਚਾਹੇ ਸਿਧਾ ਉੱਥੇ ਦਿਨ ਆ ਚੜ੍ਹਾਂਗਾ।

ਬਹਾਵਲ—ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਅਸਾਂ ਘਰੋਂ ਪੈਰ
ਨਹੀਂ ਕਢਣਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਕਦੀ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਧਰੇ
ਤੁਤ ਚੁਗਦਾ ਫਿਰੇਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਹਿਸੀਲੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਤੇ
ਬੈਰਿਆਂ ਵਾਕੁਰ ਅੱਡੀਆਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਤੇਰਾ ਰਾਹ ਵਖਦੇ
ਫਿਰੀਏ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਅੱਠ ਕੋਹ ਪੈਂਡਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਖਿਆ

ਮਤਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋ ਨਾ ਆਉਣ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਤੇਰਾ
ਕੋਈ ਹਰਜ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਖੈਰ, ਜੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਉਹ
★ ਜਾਣੇ, ਮੈਂ ਮਰ ਪਿਟ ਕੇ ਜਿਵੇ ਅਪੜ ਸਕਿਆ, ਆ ਜਾਂ ਗਾ
ਭਾਵੇਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਆਵਾਂ।

ਉਹ ਤਾਂ ਨੂਰ ਪੁਰ ਟੁਰਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਆਪਣੇ
ਮਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ। ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗਲੇਤੂ
ਭਰ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਰਕਤ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ
ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੇ ਚਦਰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੱਤਾ ਲਿਮਆਰ, ਪਰ
ਹੱਛਾ ਹੁਣ ਬਿਪਤਾ ਵੇਲੇ ਮਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕੋਸਣਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ,
ਜੇ ਗੁਰੂ ਕਰੇ ਮੈਥੋਂ ਜੋ ਮਦਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਏ, ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

ਓਧਰੋਂ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਤਹਿਸੀਲੇ ਜਾ ਵੜਿਆ ਅਤੇ
ਅਰਜੀ ਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਮੁਨਸਿਫ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ
ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਵਾਲੀ ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੀ ਰਸੀਦ
ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜੋ ਨਵਾਬ ਖਾਨ
ਸਾਰੀ ਭੋਂ ਵੇਚਣ ਲਗਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਨਸ ਜਾਣ ਦਾ
ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸਦੀ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਰੁਪਈਆ ਵਸੂਲ ਹੋ
ਸਕੇ। ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕੁਰਕੀ ਦਾ
ਵਾਰੰਟ ਮੈਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜੇ ਮੇਰੀ ਜਿਤਨੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲ
ਹੋ ਸਕਦੀ ਏ, ਹੋ ਜਾਏ।

ਮੁਨਸਿਫ ਸਾਹਿਬ—ਜੇ ਕਰ ਤੇਰਾ ਬਿਆਨ ਸਚ ਭੀ

ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਹੁਕਮ ਇਮਤਨਾਹੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਏ, ਕੁਰਕੀ ਦਾ ਵਰੰਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਮਿਠੂ ਰਾਮ--ਸਰਕਾਰ ! ਹੁਕਮ ਇਮਤਨੀ ਨਾਲ ਜਮੀਨ ਭਾਂ ਗਹਿਣੇ ਜਾਂ ਬੈ ਹੋਣ ਤੋਂ ਡੱਕੀ ਜਾਏਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਡਾਢਾ ਤੰਗ ਏ, ਤੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਇਸ ਨੇ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਠੇਕਾ ਜਾਂ ਹਿਸਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰਕੇ ਜਮੀਨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗਲ ਪਾ ਕੇ ਨੱਸਣ ਦੀ ਕਰਨੀ ਏ । ਪਰ ਉਮੈਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਆਪ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਮੀਨ, ਹਿੱਸੇ ਜਾਂ ਠੇਕੇ ਤੇ ਲੈਣ ਦੇਣ । ਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਲੈ ਬੀ ਲਈ, ਤਾਂ ਹਰ ਫਸਲ ਮੈਨੂੰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਕੁਰਕੀ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਖਰਚ ਤੇ ਤਕਲੀਫ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਣਗੇ । ਇਸ ਤਰਾਂ ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਹਲੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗਲ ਜਾਏਗੀ । ਹਜ਼ਰ ! ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਧਰੋਂ ਕਰਜ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੁਪਈਆ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਜੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਵਸੂਲ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਮੇਰੀ ਕੁਰਕੀ ਕਰਾ ਲੈਣਗੇ, ਤੇ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਸਾਖ ਮਾਰੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ ।

ਗਲ ਕੀ ? ਇਸ ਨੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਪੇਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹਥ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕੱਚੀ ਕੁਰਕੀ ਦਾ ਵਾਰੰਟ ਲੈ ਲੀਤਾ, ਤੇ ਰਾਤ ਉਥੇ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਪਿਛੋਂ ਭਾਗ ਭਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਦੀ ਰਹੀ, ਕਿ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਫਤਹ ਪੁਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮਲੇਰ ਫਫੇਰ ਦੀ ਜਮਾਨਤ ਉੱਪਰ ਕੁਝ ਕਰਜ਼ ਸੈ ਆਵੇ। ਪਿਛਲੇ ਸੋਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂਰ ਪੁਰੋਂ ਆਇਆ ਤੇ ਬਹਾਵਲ ਨੂੰ ਆਖਿਓ ਸੂ, ਫਜ਼ਰੀ ਹਨੇਰੇ ਹਨੇਰੇ ਪਿੰਡੋਂ ਨਿਕਲ ਚਲੀਏ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹ ਸ਼ਾਹਦ ਤੇ ਰੁਪਯਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਛੱਡੀਂ।

ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ, ਬਹਾਵਲ ਤੇ ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਹੋਰ, ਪਿੰਡੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਤਹਿਸੀਲ ਨੂੰ ਟੁਰੇ, ਛਾਹ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਜਾ ਅਪੜੇ, ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਦ ਇਸ ਵੇਖਿਆ ਸਾਡੇ ਬਲੀ ਅਰਜੀ ਨਵੀਸਾਂ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਉਸ ਚਪੜਾਸੀ ਹਥ ਰਸੀਦ ਬਹਾਵਲ ਨੂੰ ਘਲ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਵਖਰਾ ਕਰਕੇ ਬਹਾਵਲ ਨੂੰ ਦੇ ਗਿਆ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਤੇ ਬਹਾਵਲ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਖਜਾਨਚੀ ਕੋਲੋਂ ਰਜਿਸਟਰੀ ਦਾ ਕਾਰਗਜ਼ ਖਰੀਦਿਆ ਤੇ ਅਰਜੀ ਨਵੀਸ ਕੋਲੋਂ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਜਾ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਉਹ

ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੜੇ, ਤਾਂ ਉੱਧਰ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਵਾਰੰਟ ਵਾਲੇ ਪਿਆਦੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਬੈਠਾ । ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਜਿਟਰੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਕੇ ਰੁਪਈਏ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਏ ਤੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਬਹਾਵਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ, ਜਦ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗਾ ।

ਸਿਪਾਹੀ-ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਸਲਾਮ ਅਲੈਕਮ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ-ਆਓ ਮਿਰਜ਼ਾ ਜੀ ! ਵਾ ਅਲੈਕਮ ਅਸਲਾਮ ।

ਸਿਪਾਹੀ-ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਜੇ ਮੈਂ ਭੁਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਲਮ ਗੜ ਦੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਵੜਾਇਚ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਵਾਰੰਟ ਏ ।

ਇਚਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਭੀ ਅੱਪੜ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਫੁਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅੰਗੋਂ ਟੁਟ ਗਈ ਅਤੇ ਬਿਤੌਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਬਿਟ ਬਿਟ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਿਆ ।

ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ-(ਹਸ ਕੇ) ਅਗੋਂ ਸਾਹਿਬ ਸਲਾਮਤ ਤਾਂ ਆਖ ਛੱਡ, ਅਜੇਹਾ ਬਿਡਰ ਕਿਉਂ ਗਿਆ ਏਂ ? ਖੈਰ ਮਿਹਰ ਏ ਤਕੜਾ ਹੋ ।

ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ਪੁਰੀਆ ਬੀ ਬਾਹਰ ਖਲਾ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਪਿਆ ਉਡੀਕਦਾ ਸੀ, ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ

ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਭੀ ਅਗਾਂਹ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਹਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਵਿਚ ਸਾਂਗ ਵਜੀ। ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗਾ।

ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ— ਹੁਣ ਤਕੜਾ ਇਸ ਸਿਰ ਜਣਦਿਆਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਏ, ਜੇ ਤੁਸੀ ਪੁਜ ਆਉਂਦੇ ਸਾਓ ! ਕਰ ਛਡਿਆ ਜੇ।

ਸਿਪਾਹੀ— ਝੋਲੇ ਵਿਚੋਂ ਵਾਰੰਟ ਕੱਢ ਕੇ) ਚੌਧਰੀ ਜੀ ! ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਦਾ ਕੁਰਕੀ ਦਾ ਵਾਰੰਟ ਏ, ਇਸ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰਨੀ ਏ। ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਏ, ਦਿਓ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਸੀਦ ਦੇਈਏ।

ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ—(ਰੋਹ ਨਾਲ) ਵਾਰੰਟ ਕੇਹਾ ?

ਸਿਪਾਹੀ—ਮਿਠੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਏ ਤੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕੁਰਕੀ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਕਢਾ ਲਏ ਨੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਨਸਿਫ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਘੱਲਿਆ ਏ।

ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ—ਮਿਠੂ, ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਨੇ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਬਿਆਨ ਦਿਆਂਗੇ। ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ ਅਸੀਂ ਸਿਰ ਮਥੇ ਤੇ ਮੰਨਾਂਗੇ। ਹੁਣੇ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਇਹ ਨੂੰ ਵਲ ਖਲੋਣ ਦਾ ਕੀ ਲਗਦਾ ਏ ?

ਸਿਪਾਹੀ—ਸਰਦਾਰ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ

ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਏ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਏ ਤਾਂ ਮੁਨਸਿਫ ਸਾਹਿਬ ਔਹ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਉੱਥੇ ਲਗੇ ਚਲੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਉਜ਼ਰ ਕਰ ਲਵੋ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਵਿਚਾਰਾ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬਿਟ ਬਿਟ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲੋਂ ਵੇਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਉਸਰ ਮਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ, ਡਾਢਿਆਂ ਦਾ ਸੱਤੀ ਵੀਹੀਂ ਸੈਂ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਪਰਾਇਆਂ ਪੁੜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਾ ਲਿਆ, ਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਲ ਲੈ ਟੁਰੇ। ਗਰੀਬ ਭਜੀਂ ਪ੍ਰਾਣੀਂ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਯਾ ਅਲਾ! ਇਹ ਅਫਾਤ ਕਿਥੋਂ ਆ ਪਈ? ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਜੇ ਬਚਾਏਂ। ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਨਸਿਫ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਅਰਜ ਕੀਤੀ।

ਸਿਪਾਹੀ—ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ! ਇਸ ਵਾਰੰਟ ਵਾਲਾ ਮਦਯੂਨ ਹਾਜ਼ਰ ਏ ਤੇ ਇਹ ਉਸਦੀ ਤਾਮੀਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ-ਦਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏ।

ਹਾਕਿਮ ਜਦੋਂ ਇਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਕਸਰ ਸ਼ਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਆਖਿਆ:—

ਮੁਨਸਿਫ ਸਾਹਿਬ—ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਵਾਰੰਟ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ।

ਫਿਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਜੇ ਉਜਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੁਣਿਆ ਜਾਏਗਾ ।

ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਮੁਨਸਿਫ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਮੁਨਸਿਫ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੁਪਈਆ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਰਸੀਦ ਤਸਦੀਕ ਕਰਕੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਹਥ ਫੜਾਈ । ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਭਰਿਆ ਪੀਤਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਫਿੱਸ ਪਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਢਾਈ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ।

“ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਸੀ ਫੁੱਲਾਂ ਕਾਰਣ, ਕੰਡਾ ਹੱਥੀਂ ਆਇਆ ।”
ਖਲਕਤ ਆ ਉਦਾਲੇ ਹੋਈ, ਓੜਕ ਲੋਕ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਰਬ ਦਿਆ ਬੰਦਿਆ ! ਜੇ ਹੁਣਾ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਰੁੰਨਿਆਂ ਕੀ ਬਣਦਾ ਏ ? ਹੁਣ ਸਬਰ ਕਰ ਤੇ ਜਾਹ ਆਪਣੇ ਘਰ । ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਬੰਮ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਕਪਟੀ ਬਹਾਵਲ ਬੀ ਰੋਣ ਹਾਕਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਰਲ ਪਿਆ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗਾ, ਬਹਿੰਦੇ ਉਠਦੇ ਬੜੇ ਐਖ ਨਾਲ ਦਿਨ ਅਸਤ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਘਰ ਅੱਪੜੇ ।

ਪਈ ਤੇ ਪਈ

ਕਿਸੇ ਮੁਸਾਫਰ ਭੁੱਸੇ ਤਾਪਲ,
ਡਿੱਗ ਢਹਿ ਰੋਟੀ ਪਿੰਨੀ ।

ਇਧਰ ਇੱਲ ਝੁਟਾ ਲਈ ਰੋਟੀ,
ਕੁਤੇ ਵਢ ਲਈ ਪਿੰਨੀ ।

ਇਧਰ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨਾਲ ਇਹ ਵਰਤੀ, ਉਧਰ
ਭਾਗ ਭਾਰੀ ਸਵੇਲੇ ਸਵੇਲੇ ਹੀ ਅੰਵਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਟੁਕ
ਖਵਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖੇਡਣ ਟੇਰ ਛਡਿਆ ਤੇ ਆਪ ਅੰਦਰੋਂ
ਅੰਦਰ ਵਲੇਵਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਂਭਣ ਲਗ ਪਈ, ਉਹ
ਆਪਣੇ ਆਹਰ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਲੋਡੇ ਪਹਿਰ ਅਚਣ-
ਚੇਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਹੂਗਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਦੀ ਅਵਾਜ
ਆਈ, ਇਸ ਦਾ ਤ੍ਰਾਹ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਭੁੱਜ ਕੇ ਬਾਹਰੇ
ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੀ ਏ ? ਨਿਕੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕੜੀਆਂ
ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਤੇ ਬਰਕਤ
ਨਿਕੇ ਭਰਾ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਪਈ ਰੋਂਦੀ ਏ । ਇਸ ਦੇ
ਕੱਪੜੇ ਡਾਢੇ ਮੈਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜਹੇ ਨੇ, ਜੁਤੀ ਠਿੱਬੀ ਹੋਈ ੨
ਏ । ਰਾਹ ਦਾ ਘੱਟਾ ਉਡ ਉਡ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਤੋੜੀ
ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਰੋ ਰੋ ਇਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੁਜੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਨੇ । ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੁਰਦੇ-ਵੰਨੀ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਏ । ਦਵਾਲੇ
ਕੱਚ ਦਾ ਛੱਲਾ ਬੀ ਨਹੀਂ । ਨਾਲ ਨਾ ਸਹੁਰਾ ਏ ਨਾ ਜੇਠ

ਨਾ ਦੇਵਰ, ਇਕ ਬੁਢੜਾ ਜੋਹਾ ਕਮੀਨ ਏ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ
 ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਲੱਕ ਟੁਟ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾਨ ਜੁੱਸਾ ਛੱਡ ਗਈ।
 ਬੇਤੌਰ ਹੋ ਕੇ ਅੱਭੜਵਾਹ ਉੱਠ ਭੰਨੀ। ਦੋ ਕਦਮ ਅੱਗੇ
 ਹੋਈ ਸੀ, ਕਿ ਅੱਡੋਖੋੜਾ ਖਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਪਰਨੇ ਡਿੰਗੀ। ਫਿਰ
 ਉੱਠ ਕੇ ਅਗੇਰੇ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕਿੱਲੇ ਦਾ ਠੇਡਾ ਲੱਗਿਓ ਸੂ।
 ਮੁੜ ਅਗਾਂਹ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਮੋਹਲੀ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ
 ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਡਿੰਗੀ। ਇਚਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਤ ਬੀ ਨੇੜੇ ਅੱਪੜ
 ਪਈ ਸੀ, ਉੱਠ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਲਗੀ! ਢਿੱਢੇ ਕੱਢੀ ਧੀ
 ਸੱਤਾਂ ਪੁੜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰੀ, ਸਾਡਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲੀ, ਕਦੀ
 ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਪਹਿਲੇ ਫੇਰੇ
 ਟੇਰ ਕੇ ਅਜ ਅਠਾਈ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਿਆ
 ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਲਾ ਕਿਸੇ ਹੱਡ
 ਕਪ ਵੈਰੀ ਦੀ ਵੀ ਜਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਦੁੱਖਾਂ ਮਾਰੀ, ਘਰ ਦੀ
 ਖਰਾਬੀ, ਗੁਜਾਰੇ ਦੀ ਤੰਗੀ, ਧੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਬੋਝਿਆਂ
 ਨਾਲ ਉਜਾੜੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਸੀਨੇ ਨਾਲ
 ਲਾਕੇ ਅਜੇਹੀ ਦਰਦਾਂ ਨਾਲ ਰੁੰਨੀ ਤੇ ਐਸੇ ਦਰਦਾਂ
 ਦੇ ਵੈਣ ਕੀਤੇ, ਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੁਲਿਆਂ
 ਹੇਠੋਂ ਧਰਤੀ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ, ਪੱਥਰ ਸੌਮ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ
 ਉਡਦੇ ਪੰਖੇਰੂ ਡਿਗ ਗਿਡ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸ਼ਰੀਕਣੀਆਂ
 ਜਿਹੜੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਥੱਕਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਰੋ
 ਰੋ ਫਾਵੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਡਾਢਾ ਵਾਕਲੱਪਾ ਪਿਆ

੦੧੩੭੬

ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇੰਝ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਕੰਧਾਂ ਕੋਠੇ, ਰੁੱਖ
 ਪਹਾੜ, ਜ਼ਮੀਨ, ਅਸਮਾਨ ਹਰ ਸ਼ੈ ਪਈ ਰੋਂਦੀ ਏ, ਤੇ
 ਇਹੋ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜੇ
 ਭਾਂਬੜ ਬਲਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਲੰਬੇ ਚਾਰ ਕੂਟ ਨੂੰ ਫੂਕ
 ਛਡਣਗੇ। ਤੋਬਾ ! ਤੋਬਾ ! ਰੱਬਾ ਉਹ ਵੇਲਾ ਨਾ ਵਿਖਾਵੇ,
 ਰੱਬਾ ਕੁਲ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ਠੰਢੀਆਂ, ਧੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ
 ਸ਼ਾਲਾ ਕਿਸੇ ਨੇਕ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੈਰ ਦੀ
 ਖਬਰ ਪਈ ਆਵੇ ਕਿਸੇ ਸੱਤ ਬਿਗਾਨੇ ਦੀ ਧੀ ਵੀ ਉੱਚੜ
 ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੁਹੇ ਆ ਕੇ ਨਾ ਬਹੇ। ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਜਿਉਂ
 ਰੋਣ ਲਗੀਆਂ ਵਿਚੇ ਸੰਝ ਹੋ ਗਈ, ਭਲਾ ਅੱਗ ਬੁਝੇ ਤਾਂ
 ਬੱਸ ਕਰਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਸਾੜ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਚਾਰ
 ਹੰਝ ਕੇਰਿਆਂ ਬੁਝ ਜਾਏ ? ਓੜਕ ਆਂਢਣਾ ਗਵਾਂਢਣਾ ਰਲ
 ਮਿਲ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਨੀ ਭੈੜੀਏ ! ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ
 ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਪੈਣੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਤਾਂ ਗਈਆਂ ਨੇ ਪੈ, ਹੁਣ
 ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਹੋ ਤੇ ਸਬਰ ਕਰੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋ ਰੋ
 ਕੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਮਰ ਜਾਓ ਗੀਆਂ। ਅੱਲਾ ਵਲ ਧਿਆਨ
 ਕਰੋ, ਰੋਂਦਿਆਂ ਕੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਏ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੀ
 ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬਰਕਤ
 ਕੋਲੋਂ ਹਾਲ ਹਕੀਕਤ ਪੁਛਣ ਲਗ ਪਈਆਂ। ਇਹ ਕਰਮਾਂ
 ਮਾਰੀ ਗਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਰੋਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ
 ਨੂੰ ਵੀ ਰੁਆ ਰੁਆ ਮਾਰਦੀ ਸੀ। ਝੱਟ ਇਕ ਪਿਛੋਂ ਮਿਰਾਸੀ

ਜਿਹੜਾ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਆਇਆ ਸੀ ਆਖਣ ਲੱਗਾ:—

ਮਿਰਾਸੀ—ਅੱਲਾ ਦੀ ਅਮਾਨ, ਅਮੀਰ ਪ੍ਰਭਾਣੀਆਂ
ਠੰਢੀਆਂ ਠਰੀਆਂ, ਪੱਗਾਂ ਬਰਾਬਰ ਚੁੰਡੇ, ਰਾਜ ਭਾਗ
ਕਾਇਮ ਭਾਈਆਂ ਭਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਖੈਰ, ਜੜ੍ਹ ਹਰੀ ਅੱਲਾ
ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੇ ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਏ, ਤੂੰ ਓਥੇ ਚਿਰ
ਨਹੀਂ ਲਾਣਾ, ਪਿਛਲੇ ਪੈਰ ਪਟਤ ਆਵੀਂ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ
ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਚਲਦਾ ਹਾਂ ।

ਗੁਲਾਬ ਦਾਦਾ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੁਥੜਿਆਂ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡੇ
ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਏ, ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਮੁਕਾਲਾ
ਮਲਣਾ ਸੀ ਮਲ ਲਿਆ ਨੇ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਅਜੇਹੇ ਨਕ ਵੱਢੇ
ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ, ਜੇ ਛੇਵੇਂ ਪਿੰਡੋਂ ਆਏ ਕੰਮੀ ਨੂੰ ਨਮਾਸ਼ਾਂ
ਵੇਲੇ ਘਰੋਂ ਕਢੀਏ । ਫਜਰੀ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਟੁਰ ਜਾਈਂ,
ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੋਇਓ ਨਾ ਕੰਮੀ, ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ,
ਹੁਣ ਸਾਡੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ।

ਮਿਰਾਸੀ—ਦੁਧ ਬੂਟਾ ਹਟਿਆ, ਕੌੜੀ ਵੇਲ ਹਾਰ
ਵਧੇਂ ਫਲੇਂ, ਕਦੀ ਏੜ ਨਾ ਆਵੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹਥ ਬਧੀ
ਗੋਲਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਵੇਖੋ ਨਾ, ਜੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ
ਮੰਨਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਏ ? ਤੁਸੀਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ
ਕਰੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਛੁਟੀ ਬਖਸ਼ੋ ।

ਰਾਣੀ--ਦਾਦਾ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਖੋਹ ਲੈਣਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਜੇ
ਨਾਲ ਟੋਚਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਨਿਰਾ ਇਹੋ ਹੀ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਕਿ

ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਟੁਰ ਆਵੀਂ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ
ਆਖੀ ਸਾ ਨੇ ।

ਮਿਰਾਸੀ—ਜਾਈਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਹੋਣ ਨੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਈਹੋ
ਆਖਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿਛਲੀ ਪੈਰੀਂ ਪਰਤ
ਆਵੀਂ ਤੇ ਉਥੋਂ ਲਿਆਵੀਂ ਕੁਝ ਨਾ, ਨਾਲੇ ਚੌਧਰੀ ਨਾਵਬ
ਖਾਨ ਨੂੰ ਆਖੀਂ, ਸਾਡਾ ਤੇ ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਰ ਨਹੀਂ
ਮਿਚਦਾ ।

ਭਾਗ ਭਰੀ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤੀ ਪੀੜੀਂ.....ਬਚਾ
ਖਾਣੀਆਂ ! ਮੇਰੀ ਬੇਦੋਸੀ ਧੀ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਛੱਡਿਆ ਏ ।
ਸ਼ਾਲਾ ! ਜਾਈਆਂ ਪੇਸ਼ ਆਵੇ ਨੇ, 'ਕਰ ਪਰਾਇਆਂ ਤੇ
ਆਵਨੀਂ ਜਾਈਆਂ' । ਬੱਚੇ ਮਰਣ ਨੇ ਤੇ ਮੂਲੀ ਪੁੱਟਿਆ
ਟੋਆ ਹੋਵੇ ਨੇ !

ਭਾਗ ਭਰੀ ਰੋ ਕੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਲਾਂ ਕਢਦੀ ਤੇ
ਬਦ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਂਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਮਿਰਾਸੀ ਕੰਨ ਵਲ੍ਹੇਟ ਕੇ ਟੁਰ
ਗਿਆ । ਉੱਤੇ ਰੋਟੀ ਟੁਕ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕੁਝ
ਸਵਾਣੀਆਂ ਟੁਰ ਗਈਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਬੈਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ
ਸੁਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ।

ਉਧਰੋਂ ਬਹਾਵਲ ਦਾ ਇਕ ਸਾਥੀ, ਪੱਠਾ ਦਬਾ
ਕਰਨ ਤੇ ਡੰਗਰ ਵਛਾ ਸਾਭਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲੋਂ ਆ ਗਿਆ
ਸੀ ! ਉਸ ਸਾਰੀ ਵਾਰਦਾਤ ਜੋ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨਾਲ ਵਰਤੀ
ਸੀ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਆ ਸੁਣਾਈ । ਇਹ ਗਲ ਪਲੇ ਪਲੀ

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਖਿਲਰ ਗਈ । ਇਕ ਤ੍ਰੀਮਤ ਇਹ ਗੱਲ ਨੁਰ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਸੁਣਾਨ ਵਾਸਤੇ ਅਜੇ ਆਕੇ ਬੈਠੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਚਰਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਪਿੰਡ ਆ ਵੜਿਆ । ਗਲੀ ਗਲੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਰਕਤ ਦੇ ਆਵਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ । ਅੱਗੇ ਹੀ ਉਹ ਵਖਤਾਂ ਮਾਰਿਆ ਲੱਤਾਂ ਧਰਹ ਕੇ ਪਿੰਡ ਅਪੜਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹਦੀ ਖਾਨਿਓਂ ਗਈ । ਉਸ ਦੇ ਭਾ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨੇਰ ਪੈ ਗਿਆ । ਵਿਚਾਰਾ ਰੋਂਦਾ ਧੌਂਦਾ ਤੇ ਕੰਧੀ ਬੰਮਦਾ ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਓਂ ਵੜਿਆ ਹੀ ਸੀ, ਕਿ ਭਾਗਭਰੀ ਤੇ ਬਰਕਤ ਉਹਦੀ ਵਰਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਪਿੱਟਦੀ ਤੇ ਮੰਦੇ ਹਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਗਸ਼ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਧੌਣ ਪਰਨੇ ਡਿੱਗਾ । ਭਾਗ ਭਰੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਡਿਗਦਿਆਂ ਵੇਖ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਬੇਸੁਰਤ ਹੋ ਕੇ ਚੌਤ੍ਰਿਓਂ ਹੇਠਾਂ ਆ ਪਈ । ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਧੀਆਂ ਪੁਤ੍ਰ ਬਾਹਾਂ ਖਲੀਆਂ ਕਰ ਕਰ ਰੋਂਦੇ ਸਨ ਕਦੀ ਹਾਇ ਚਾਚਾ ਕਰਦੇ, ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਤੇ ਕਦੀ ਹਾਇ ਅੰਮਾਂ ਕਰਦੇ ਭਾਗ ਭਰੀ ਵਲ ਭੱਜੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਮਾਸੂਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਫੁੱਲ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਈ, ਕੰਜ ਵਾਂਗ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਟੱਲੇ ਨਾਲ ਏਨੂੰ ਵਾਂਗ ਕਦੀ ਇਧਰ ਰਿੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਕਦੀ ਉਧਰ, ਪਰ ਕਿਧਰੇ ਅਰਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਬੁਹੇ ਖੁਲ੍ਹੇ, ਅਵਾਣੇ ਰੋਂਦੇ ਤੇ ਦੇਗਚੇ
 ਸੜਦੇ ਸੁਟ ਕੇ ਆ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਬੀ
 ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੁਣਿਆ ਕੰਮ ਛੱਡ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਠੇ ਆਏ
 ਜਣੇ ਜਨਾਨਿਆ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਅੰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ
 ਉਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਤੇ ਦਿਲਬਰੀਆਂ ਤੇ
 ਤਸੱਲੀਆਂ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਮਾਂ ਪਿਉ ਬਿਨਾ ਕਿਸ
 ਤਰਾਂ ਧੀਰਜ ਕਰਨ। ਬਾਲ ਆਪ ਭੀ ਰੋਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਲਾਗ
 ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਰੁਆ ਰੁਆ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਗ ਭਰੀ ਤੇ
 ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ, ਗਸ਼ਾਂ ਤੇ ਗਸ਼ਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ
 ਸਨ, ਤੇ ਇਕ ਦੰਦਣ ਪੁੱਟਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੁਸੇ ਆਕੜ ਕੇ ਤਖਤਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ
 ਨੂੰ ਇਹੋ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣੇ ਮੌਏ ਕਿ ਮੌਏ। ਬੜੇ
 ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਪੱਠ ਘੁਟ ਘੁਟ ਕੇ ਦੰਦਣਾਂ ਪੁਟ ਪੁਟ ਕੇ,
 ਚਲੀਆਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਪੱਖੋ ਝੱਲ ਝੱਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ
 ਨੂੰ ਥੱਮ ਕੇ ਘਰ ਵਲ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬਰਕਤ
 ਤੇ ਪਈ ਤੇ ਚੀਕ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਲਗਾ, ਤਾਂ ਫਿਰ
 ਗਸ਼ ਖਾ ਕੇ ਪੈ ਡਿਗਾ। ਪਿਛਲੇ ਸੌਤੇ ਤੀਕ ਈਹ ਹਾਲ
 ਰਿਹਾ, ਕਦੀ ਇਕ ਨੂੰ ਗਸ਼ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਦੀ ਦੂਜੇ ਨੂੰ,
 ਕਦੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ। ਅੰਵਾਣੇ ਵਿਚਾਰੇ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਘੱਗੇ ਹੋ ਗਏ।
 ਰੱਬ ਉਹ ਵੇਲਾ ਨਾ ਦਸੇ, ਪਰਲੋ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸੀ, ਵਿਹੜੇ

ਵਿਚ ਤਿਲ ਧਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੋ ਕੋਈ ਸੀ, ਜ਼ਾਰ ਜ਼ਾਰ ਰੋਂਦਾ ਤੇ ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਧਿਆਏ ਬੀ ਇਸ ਵਲੋਂ ਰੱਬ ਅਗੇ ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਮੱਥੇ ਰਗੜਦੇ ਤੇ ਦੁਆਈਂ ਮੰਗਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਕਾਣ ਖਾਣ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਡੰਗਰ ਖੁੱਲੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਥੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਏਨ੍ਹਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪੀਂਦੇ ਅੰਵਾਣੇ ਭੁਲੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰ ਕੱਢਨ ਦਾ ਚੇਤਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਰੱਬ ਰੱਬ ਕਰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਏ।

ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ਪੁਰੀਆ ਬੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਘਰ ਅਪੜਾਣ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਹਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਅਜੇ ਏਥੇ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਜੋ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਦਰ-ਬੰਦੀ ਕਰਾ ਕੇ ਜੋ ਮੰਜੀ ਜੁੱਲਾ, ਭਾਂਡਾ ਟੀਂਡਾ ਹੈ ਕੁਰਕ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ, ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਸਿਆਲ ਮੂੰਹ ਆਇਆ ਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਵਾਣੇ ਤਾਂ ਆਕੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਗੇ। ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਉਪਾ

ਕਰੀਏ, ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਬਚ ਜਾਏ। ਨਵਾਬ
 ਖਾਨ ਬੀ ਕਿਹਾ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਚਲਾ ਲਈਏ ਨਹੀਂ
 ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਵੇਲਾ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਇਹ ਸਲਾਹੀ
 ਕਰਦੇ ਉਹ ਡਿਓਢੀਓ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, ਕਿ ਫੁਲਾ
 ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਾਮਾ ਮਿਲ ਪਿਆ ਤੇ ਵਖਰਾ ਕਰਕੇ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ
 ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, ਮੈਂ ਗੱਡਾ ਲੈ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤੇ ਉੱਥੇ
 ਬਾਹਰ ਨਿਆਈਂ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਕੋਲ ਭਗਤੂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰ
 ਆਇਆ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਕੀ ਸਲਾਹ ਜੇ ?

ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ—ਸ਼ੁਕਰ ਏ ਤੂੰ ਆ ਗਿਆ ਏ। ਨਹੀਂ
 ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕਪੱਤ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਓੜਕ ਜਦ
 ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੰਦੇ ਸੌਂ ਗਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਭ
 ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਨੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗੱਡੇ ਉਤੇ ਲੱਦ ਲਈਆਂ, ਤੇ
 ਨੂਰ ਪੁਰ ਟੋਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਜਦ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਮਿਠੂ
 ਰਾਮ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਬੁਹੇ ਆ ਬੈਠਾ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ
 ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਅਵਾਜਾਰ
 ਬੈਠਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕੰਨੀ ਕੁਝ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ,
 ਜਿਸ ਦੇ ਖੁੱਸਣ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਹੁੰਦਾ। ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਦੀਆਂ
 ਵਧੀਕੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਡਾਢਾ ਸਤਿਆ ਤੇ ਜੋ ਮੂੰਹ ਆਇਆ
 ਬਕ ਦਿਤਾ। ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਧੌਣੋਂ ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਧੱਕ
 ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜੋ ਲੱਭਦਾ ਏ ਮੈਂ ਲੈ। ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਜਦ
 ਵੇਖਿਆ, ਅੰਦਰ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਏ, ਤਾਂ ਸੜਦਾ ਬਲਦਾ

ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਚੌਧਰੀ ਤੂੰ
ਜਾਣ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਤੂੰ ਬ
ਓਢਰੀ ਕੀਤੀ ਏ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਖੈਰ
ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾਏਂਗਾ । ਨਵਾਬ ਗਾਲ ਮੰਦਾ ਬੋਲਦਾ
ਰਿਹਾ ਤੇ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਸਿਪਾਹੀ ਸਣੇ ਦੁਰ ਗਿਆ ਤੇ ਪਿਛੋਂ
ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ।

ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ—ਤੂੰ ਇਹ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਏ
ਜੋ ਕਿਰਾੜ ਨੂੰ ਛੇੜ ਕੇ ਗਾਲ ਪਾ ਲਿਆ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਖਤਰਾ
ਏ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀ ਕੋਲੋਂ ਰਪੋਟ ਕਰਵਾ ਕੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਿਧਰੇ
ਫੌਜਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਭੁਲਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ
ਵਾਰੰਟ ਨਾ ਕਢਵਾ ਲਿਆਵੇ । ਚੰਗਾ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਸੋਤਾ
ਲੱਗੇ ਬੂਹੇ ਜੰਦੇ ਮਾਰ ਕੇ ਟੱਬਰ ਸਣੇ ਨੂਰ ਪੁਰ ਆ ਜਾਓ ।
ਤੇ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਣ ਲਈ
ਚਾਰ ਦਿਨ ਅੱਗ ਪਿਛੇ ਕੱਟ ਲੈਣੇ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਤੇ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ
ਤੁਰ ਗਿਆ ।

ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ

ਗਾਤੀ ਜਦੋਂ ਬੰਦੇ ਸੌਂ ਗਏ, ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਖਲੋਤਾ। ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਜੰਦਾ ਲਾਣ ਦੀ ਕਿਸਨੂੰ ਹਿੰਮਤ ਪਵੇ ? ਉਹ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜੋ ਹੁਣ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵੱਸਣ ਦੀ ਕਿਆਮਤ ਤੀਕ ਕੋਈ ਸਬੀਲ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਜੰਦਾ ਲੱਗ ਚਲਿਆ ਹੈ। ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਖਲੋ ਕੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਡੱਬੇ ਦੇ ਦੇ ਰੋਂਦੇ ਸਨ, ਅੰਦਰ ਭਾਂਬੜ ਬਲਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅੱਖੀਓਂ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਨੈਂ ਵਗਦੀ ਸੀ।

ਜਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ,
ਆਹਾ ਇਹ ਘਰ ਮੇਰਾ ।
ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ ਘੋਲ ਘੁਮਾਵਾਂ,
ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਡੇਰਾ ।
ਇਸ ਘਰ ਐਸ਼ ਬਹਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ,
ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਜਾਰੀ ।
ਇਸ ਜੰਨਤ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਉੱਤੋਂ,
ਘੋਲ ਘੁਮੀ ਸੈ ਵਾਰੀ ।
ਦੂਰੋਂ ਦਿੱਸਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵੱਲੋਂ,
ਦਿਲ ਇਕ ਜਗ ਨਾ ਵਿਸਦਾ ।

ਜਦ ਤਕਦੀਰ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਵਰਤੇ,
ਛੋੜ ਚਲੇ ਫਿਰ ਕਿਸਦਾ ?
ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈਸੀ,
ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਣਾ ।
ਗਮ ਖਾਣਾ, ਘਬਰਾਣਾ, ਰੋਣਾ,
ਕੁੰਜ ਵਾਂਗ ਕੁਰਲਾਣਾ ।
ਰੱਬ ਛੁਡਾਏ, ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਏ,
ਹਾਏ ਹਾਏ ਮੇਰੀਏ ਮਾਏ ।
ਇਹ ਬਖੇੜਾ ਪਵੇ ਨਾ ਸ਼ਾਲਾ !
ਵੈਰੀ ਲਹੂ ਤਿਹਾਏ ।

ਓੜਕ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਹਠ ਕਰਕੇ ਜੰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ
ਕੁੰਜੀ ਪੁੜ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗਾ ਲੈ ਪੁੜ ! ਮੈਂ ਕਰਮਾ
ਮਾਰੋ ਇਸ ਬੂਹੇ ਜੰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਏ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸਰੋਂ ਕੁੰਜੀ
ਤੈਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਏ, ਖੁਦਾ ਤੈਨੂੰ ਤੋਫੀਕ ਦੇਵੇ ਤੇ ਤੂੰ ਏਥੇ ਆ ਕੇ
ਰੰਗੀਂ ਵੱਸੇਂ । ਲੱਤਾਂ ਵਿਚ ਆਂਗਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪੈਰ ਅਗਾਂ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ । ਰਬ ਦੀ ਦਿਤੀ ਸਿਰ ਤੇ ਸਹਾਰ ਕੇ
ਟੁਟੇ ਲੱਕ ਲੱਤਾਂ ਧੰਹਵੇ, ਰੋਂਦੇ ਡਡਿਆਂਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਨਿਕਲੇ
ਤੇ ਬੜਿਆਂ ਵਖਤਾਂ ਨਾਲ ਦੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਛਾਹ ਵੇਲੇ ਨੂੰ
ਨੂਰ ਪੁਰ ਅੱਪੜੇ । ਗਤੀ ਜਦ ਰਲ ਕੇ ਬੈਠੇ, ਨਵਾਬ ਖਾਨ
ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ—

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ

ਸੀ ਉਹ ਮਿਲਿਆ ਏ । ਹੁਣ ਨਿੱਕਾ ਨਿੱਕਾ ਜੀਆ ਜੰਤ ਏ,
ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਢਿੱਡ ਨਹੀਂ ਟੁਰਦੇ । ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮੈਂਨੂੰ
ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਲੁਕਦਿਆਂ ਛਿਪਦਿਆਂ ਫਿਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਕੰਮ
ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ, ਸੋ ਇਸ ਤਰਾਂ ਝੱਟ ਲੰਘਣਾ ਐਖਾ
ਏ, ਤੇ ਜੇ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਫੌਜਦਾਰੀ ਨਾ ਬੀ ਬਣਾਏ ਤੇ
ਮੈਂ ਇਥੇ ਵਾਹੀ ਦੇ ਰੂਲ ਲਗ ਪਵਾਂ, ਤਾਂ ਬੀ ਜਦੋਂ ਰੜ੍ਹ
ਪੱਕੇਗੀ ਉਹ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਉਦਾਲੇ ਆ ਹੋਵੇਗਾ । ਜੇਹਾ
ਦਾਣਾ ਪਿਆ ਤਿਵੇਹਾ ਘੁੱਘੂ ਚੁਗ ਗਿਆ । ਇਕੁਰ ਤਾਂ
ਡੰਗ ਟਪਣਾ ਐਖਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਮੇਰੀ ਇਹ ਸਲਾਹ ਏ,
ਭਲਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਗੰਜੀ ਬਾਰ ਨੂੰ ਨਿਕਲ
ਜਾਵਾਂ, ਉਹ ਕਿਤਾ ਅਜ ਕਲ ਅਬਾਦ ਪਿਆ ਹੋਂਦਾ ਏ,
ਮੁਰੱਬੇ ਅਬਾਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਚਾਹੀਏ
ਹੋਣਗੇ, ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਪੁਜ ਆਈ ਮਿਹਨਤ ਭੁੜੀ
ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ ।

ਭਾਗ ਭਰੀ—ਆਹੋ ! ਕਿਧਰੇ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਟਿਕਾਣਾ
ਬਣਾ ਕੇ ਬਹਾਂਗੇ ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਟਿਕਾਣਿਓਂ
ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜੀ ਬਚਦੇ ਨਹੀਂ । ਇਥੇ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ
ਬੈਠਿਆਂ ਤਾਂ ਝੱਟ ਨਹੀਂ ਨਾ ਲੰਘਣਾ ।

ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ—ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰੋ ਖਾਂ ।
ਕਿਰਾੜ ਦੀ ਐਸੀ ਤੈਸੀ, ਇਧਰ ਮੂੰਹ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ
ਕੇ ਦੁੰਬਾ ਬਣਾ ਦੇਈਏ । ਨਵਾਬ ਖਨ ! ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ

ਏਂ, ਦੋਸਤ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਅਗੋਰੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਮਿਤ੍ਰ ਉਹੋ
 ਹੀ ਏ, ਜੋ ਬਿਪਤਾ ਪਈ ਕੰਮ ਆਵੇ। ਘਰ ਹੁੰਦੇ ਏ ਤਾਂ ਸੌ
 ਖੁਸ਼ਮਈ ਨੇ। ਜਦ ਤੋੜੀ ਮੇਰੇ ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਜਾਨ ਏ ਮੈਂ ਤੇਰਾ
 ਹਥ ਬੰਧੀ ਗੋਲਾ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਜ਼ਾਲ ਨਹੀਂ ਜੇ ਤੇਰੇ
 ਵਲ ਅੱਖ ਪਰਤ ਕੇ ਵੇਖੋ ? ਤੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰਾ
 ਘਰ ਹੀ ਏ। ਜੈ ਮੈਂ ਅੱਖੋ ਵੇਲ ਨਾ ਉਪਕਰਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲਖ
 ਲਾਨਤ ਏ। ਮੇਰੇ ਜੀਦਿਆਂ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ, ਸਕੇ ਭਰਾਵਾਂ
 ਨਾਲੋਂ ਵਧ, ਭਰਜਾਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਆ ਜੰਤ ਪਰਵੇਸ਼
 ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਨ ਤੇ ਮੈਂ ਘਰ ਮੰਜਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ
 ਮੇਰੇ ਫੇਏ ਤੇ ਜੰਮੇ ਵਾ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ ਫੁਬ ਨਾਂ ਮਰਾਂ।
 ਹੁਣ ਵਡੀ ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਫੈਜਦਾਰੀ ਦੀ ਏ।
 ਅਵਲ ਤਾਂ ਉਮੈਦ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਨਾਲ
 ਵਧੀਕ ਵਿਗਾੜੇ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚੁੱਕ ਚੁਕਾਏ ਕਰ ਬੀ
 ਬਹੇ, ਤੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਅਗਾਂਹ ਪਿਛਾਂਹ ਹੋ ਰਹੀਂ। ਟੱਬਰ
 ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣਗੇ, ਤੇ ਉਸ ਕੁਝ ਨਾ ਕੀਤਾ
 ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਕੱਠੇ ਵਾਹੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਚੀਜ਼ ਵਸਤ ਇਕੱਠੀ
 ਰੱਖਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਦਾ ਫਲਕ ਬੀ ਡਿਗਰੀ ਇਜਰਾ
 ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਰੱਬ ਤੈਨੂੰ ਸਾਵਿਆਂ ਸੁਖਾਲਿਆਂ
 ਰੱਖੇ, ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਮਾਨ ਏ ਤੇ ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ
 ਪਾਸੇ ਛੱਡ ਕੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਹਾਂ। ਪਰ ਭਰਾਵਾਂ! ਇਥੇ

ਰਹਿ ਕੇ ਮੇਰਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਬੰਧਾਂ ਤੈਨੂੰ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਥਾਂ ਆਲਮ ਗਾੜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦੂਰ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਰੀਕ ਸਿਰ ਤੇ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਹੁਣ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣ। ਅੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸੌ ਲਿਹਾਜ਼ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਇਠੋਂ ਕੱਢ ਛਡਿਆਂ ਏ ਜਿਵੇਂ ਚੂਹੜਾ ਠੱਟੀਓਂ ਕੱਢ ਛਡੀਦਾ ਏ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਦੁਲੱਤੇ ਮਾਰਨੇ ਨੇ, ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਝੱਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਦੁਖ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਇਥੇ ਰਹਿਕੇ ਆਪ ਬੀ ਖੁਆਰ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬੀ ਖਰਾਬ ਕਰਾਂ, ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਅਕਲ ਤੇ ਭਲਮਾਣਸੀ ਏ।

ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਬੜਾ ਚਿਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਓੜਕ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਗਲ ਮੰਨਣੀ ਪਈ, ਪਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਭਈ ਜੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਜਾਣਾ ਏ ਤਾਂ ਲਾਇਲ ਪਰ ਵਲ ਜਾ। ਉੱਥੇ ਦਸ ਕੌਹ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਰਬੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਓਪਰ ਭਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਰਤ ਲੈਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਰੁੜ ਕੇ ਲੱਗਦਾ ਏ ! ਜਿੰਨੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ, ਸਿਖ, ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ, ਸਭ ਸੱਕ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਬੈਂਕ ਵੀ ਏ ਉਥੋਂ ਦਾਂਦ ਢੱਗੇ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ

ਹੋਰ ਅਜੇਹੀ ਲੋੜ ਲਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਿਨਾ ਝਟ ਨ ਲੰਘੇ
 ਕਰਜ਼ਾ ਬੀ ਸਵੱਲਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਬੈਂਕ ਦਾ
 ਪਰਧਾਨ ਏ, ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੌਂਪ ਸਪੁਣੀ ਕਰ
 ਘਲਾਂਗਾ । ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਜਗ ਲਈ ਰੁਪਈਏ ਲੈ ਲੈਣੇ
 ਤੇ ਭਰਾ ਪਾਸੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਵਾਹੀ ਅਰੰਭ ਦੇਣੀ । ਹੁਣ
 ਫਜ਼ਲ ਖਰਚੀ ਦਾ ਜੋ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਏ ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਖੀਂ
 ਵੇਖ ਹੀ ਚੁਕਾ ਏ ਤੇ ਵਿਤ ਮੁਜਬ ਝਟ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ
 ਬਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਕੀ ਜਾਣੀਏ
 ਰੱਬ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਵੱਲੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਾਸਾ ਚਾ ਪਰਤੇ ਤੇ ਫਿਰ
 ਆਲਮਗੜ੍ਹ ਦੇ ਘਰ ਬਾਰ ਵੱਸ ਜਾਣ ?

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ।
 ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਾਲੀ ਰੁਪਈਏ ਰਾਹ ਦੇ ਖਰਚ ਲਈ ਹਵਾਲੇ
 ਕੀਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਜੇ ਹੋਰ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਚਿੱਠੀ
 ਲਿਖਣੀ ਮੈਂ ਘੱਲ ਦਿਆਂਗਾ ਇਹ ਸਲਾਹ ਪੱਕੀ ਕਰਕੇ
 ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਉਥੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਕੱਪੜਾ ਲੱਤਾ
 ਧੋ ਧਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤੇ ਅਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਟੁਰ ਪਏ !
 ਰਸੂਲ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਪੱਤਣੋਂ ਝਨਾਂ ਲੰਘ ਕੇ ਹਾਫਜਾਬਾਦ
 ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ । ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਭੱਤੇ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਜਾ
 ਅੱਪੜੇ, ਉਥੇ ਝੋਨੇ ਅਗੱਤੇ ਪੱਕੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਵਾਢੀ
 ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਗੇ
 ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹੜੇ ਮਹਿਲ ਉਸਰੇ ਪਏ ਨੇ, ਜਿਥੇ ਅਸਾਂ

ਭੱਜ ਕੇ ਵੜਨਾ ਏ ਤੇ ਇਥੇ ਨਹੀਂ, ਅਗਾਂ ਭੀ ਕੋਈ
ਭੁੜੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਏ ਤੇ ਇਥੇ ਬੀ । ਅਜ ਝੋਨੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਏ,
ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਇਥੇ ਲਾਈਆਂ ਕਰ ਲਈਏ । ਚਾਰ ਮਣ
ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਸਿਆਲ ਅੱਛਾ ਬੀਤ ਜਾਏਗਾ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੁਦਾਰ ਖਾਣਾ ਪਏਗਾ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਹੁਣ
ਹੁਦਾਰ ਤੋਂ ਬੜਾ ਤਿਭਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹੋ ਸਲਾਹ
ਪਕਾ ਕੇ ਇਕ ਖੂਹ ਤੇ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ । ਦੂਜੇ ਭੀਜੇ ਦਿਨ
ਝੋਨੇ ਦਾਤੀ ਪਈ ਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਲਾਈਆਂ ਕਰਨ ਲਗ
ਪਿਆ ।

ਸੁਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ

ਨਦੀ ਉੱਤੇ ਇਕ ਨਹਾਵਣ ਬੈਠਾ,
ਤੁੱਰੇ ਬਾਜ਼ ਸੈਲਾਨੀ ॥

ਮਣ ਢੱਠੀ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਹੋਇਆ,
ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਬਰਫਾਨੀ ॥

ਪੱਗ ਲੱਥੀ ਤੇ ਨੰਗ ਮੁਨੰਗਾ,
ਹਾਹੁ ਗੋਤੇ ਖਾਵੇ ॥

ਤਰਨ ਨ ਜਲੇ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਜਾਏ,
ਆਕੜ ਆਕੜ ਜਾਵੇ ॥

ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੇ ਲੈਂਦਾ ਫੇਰੇ,
ਸੁਣੇ ਨਾ ਕੋਈ ਦੁਹਾਈ ॥

ਹੱਥ ਮਾਰੇ, ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਾ ਆਵੇ,
ਜਾਨ ਲਬਾਂ ਤੇ ਆਈ ॥

ਜਦ ਦਿਨ ਬੁਰੇ ਆ ਜਾਣ ਹੱਥ ਅਗਾਂਹ ਕੀਤਾ

ਪਿੰਛੇ ਹੀ ਮੁੜਦਾ ਹੈ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਚਾਰ ਲਾਈਆਂ ਕਰਕੇ
ਕੋਈ ਸਵਾ ਦੇ ਮਣ ਗਿਲਾ ਝੋਨਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ
ਸਾਰਾ ਟਬਰ ਤਾਪ ਨਾਲ ਡਿਗ ਪਿਆ । ਇਕ ਤਪਾਲੀ ਦੀ
ਰੁੱਤ ਦੁਜਾ ਸੇਮੇ ਵਾਲਾ ਛੰਭ ਦਾ ਸੈਲਾਬੀ ਇਲਾਕਾ, ਤੀਜਾ
ਗਿੱਲੀ ਭੇ ਤੇ ਸੌਣਾ ਪਿਆ, ਚੌਥਾ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀ ਖਾਣੇ ਪਏ
ਗਿੱਲੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਝਸਿਆਵਲ, ਉਹ ਨਿਰੇ ਬਾਦੀ, ਨਾ ਕੋਈ

ਕੋਠਾ ਨਾ ਮਠਲਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾ ਨੂੰ ਵੱਕਾ ਪਵੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਬ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਏ, ਕਿਸ ਦੁਪਹਿਰੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ, ਕੰਬ ਕੰਬ ਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਟੁਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਜੋੜ ਛੜਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਇਕ ਅਜੇ ਲਹਿ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਦੋ ਜੁੱਲੇ ਨੇ, ਉਹ ਕੌਣ ਕੌਣ ਲਏ? ਕੋਈ ਇਥੇ ਹਾਇ ਹਾਇ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਏ, ਕੋਈ ਉੱਥੇ ਬੇਸੁਰਤ ਪਿਆ ਏ। ਕੋਈ ਨੰਗਾ ਪਿਆ ਤੇ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਨੰਗਾ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਏ ਕਿਸੇ ਕੱਜਿਆਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੈ ਸੁਰ ਹੋਈ ਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੰਘ ਤੇਹ ਨਾਲ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਏ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਦਾਣੇ ਸੁਕਣੇ ਪਾਏ ਨੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਾਂਭੇ ਨਹੀਂ, ਵੱ ਛੇ ਕਟੇ ਤ ਖੋਤੇ ਖਰਕੇ ਖਾ ਗਏ ਨੇ ਗਲ ਕੀ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਏ ਨਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਜਰਾ ਕੁਝ ਹੋਸ਼ ਆਂਵਦੀ ਏ, ਤੇ ਉਹ ਰੁਲੁਕਦਾ ਰੁਲੁਕਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਕਿਸੇ ਹਕੀਮ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਕੋਈ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਏ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇ ਸਕਦਾ ਏ, ਵੈਂਦਾ ਏ। ਕੁਛੜ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਤਾਪ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਏ, ਖੰਘ ਖੰਘ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹ ਉਲਟ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਬੀਮਾਰ ਦੂਜਾ ਤਾਪਲ ਮਾਂ ਦਾ ਦੁਧ ਪੀਂਦਾ ਏ, ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕੋਈ

ਨਹੀਂ। ਵਿਚਾਰਾ ਸੁਕ ਕੇ ਤੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਏ, ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਘੱਘੀ ਬੱਝ ਗਈ ਏ, ਅਜ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਸ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਪੰਦਰਵਾਂ ਦਿਨ ਏ। ਅਜ ਤਾਪ ਦਾ ਐਡਾ ਜ਼ੋਰ ਏ ਜੋ ਪਿੰਡੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਭੁੱਤੇ ਵੇਲੇ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਿਆ ਏ ਤੇ ਉਹ ਬੇਸੁਰਤੀ ਨਾਲ ਬਕਾਰੇ ਪਈ ਕਰਦੀ ਏ, ਲੈਢੇ ਪਹਿਰ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਕੱਸ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਏ ਤੇ ਉਹ ਵੱਖ ਬੋਹੋਸ਼ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਭਾਗ ਭਰੀ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਉਪਰ-ਛਲਾਂ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਾਢੀ ਘੁਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਵਡੇ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਨਿਕੀ ਜਾਤਕੜੀ ਨੂੰ ਭੀ ਜਗ ਜਹਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਇਉਂ ਪਿਆ ਏ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਧਤੂਰਾ ਪਿਆ ਗਿਆ ਏ।

ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨਾਲ ਭਾਗ ਭਰੀ ਪਾਸਾ ਪਰਤਦੀ ਏ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਲੇਫ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਉਹ ਬਤੇਰਾ ਰੋਂਦਾ ਚੀਕਦਾ ਤੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਦਾ ਏ ਪਰ ਕੁਝ ਤਾਂ ਤਾਪ ਦੀ ਘੁਕੀ ਤੇ ਕੁਝ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸੰਘ ਬਹਿਣ ਦਾ ਸਦਕਾ ਭਾਗ ਭਰੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਤ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਂਵਦੀ ਏ। ਓੜਕ ਮੁੰਡ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਜਦ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਜ਼ੋਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਉਸਦੀ ਨਬਜ਼ ਸੁਸਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਸਾਹ ਉਖੜ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤਾੜੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜਾਨ

ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਏ ਸਿਰ ਮਾਰਦਾ ਏ। ਜੀਭ ਸੁਕ ਕੇ ਲੱਕੜ ਹੋ ਗਈ ਏ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਤੇ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਓੜਕ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਰਗੜਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਏ ਉਹ ਆਕੜ ਕੇ ਤਖਤਾ ਹ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਰੱਬੋਂ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਏ, ਤਲੇ ਪਸਿੱਤੇ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਏ ਪਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਅਰਾਮ ਨਹੀਂ ਸੁ ਆਂਵਦਾ ਤੇ ਨਾ ਇਹ ਅੱਗ ਬੁਝਦੀ ਏ। ਭਾਗ ਭਰੀ ਬੇਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖਦੀ ਏ ਕਿ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬੰਦੂਕ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਏ, ਭਾਗ ਭਰੀ ਉਸਨੂੰ ਆਖਦੀ ਏ, ਸਾਹਿਬ ! ਤੂੰ ਜੇ ਇਹ ਚਿੜੀਆਂ ਕ ਬੂਤਰ ਰੱਬ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਜੀ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਏ ਤੈਨੂੰ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਉਹ ਕੜਕ ਕੇ ਆਖਦਾ ਏ, ਅੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੋਈ ਲਭਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸਤਾਨ ਲਗੀ ਏ, ਖੜੋ ਤੇ ਸਹੀ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਏ। ਗੋਲੀ ਦੀ ਪੀੜ ਤੇ ਤਾਪ ਦੀ ਤਿਹ ਨਾਲ ਭਾਗ ਭਰੀ ਅੱਭੜ ਵਾਹੀ ਓੱਠ ਬੈਠੀ, ਤੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਤੋਬਾ ਤੋਬਾ ਕੀਤੀ। ਓੜਕ ਮੁੰਡੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਲੰਮੀ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਲੇਫ ਦੇ, ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਣ ਲੱਗੀ। ਕੀ ਵੇਖਦੀ ਏ ਕਿ ਉਹ ਠੰਢਾ ਯਖ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਕੜਿਆ ਪਿਆ ਏ ! ਅਚਣਚੇਤੀ ਹਾਲ ਹਾਲ ਕਰ ਉੱਠੀ ਤੇ ਪਿੱਟਣ ਲਗ

ਪਈ । ਸਾਰਾ ਟਬਰ ਅੱਭੜਵਾਹਿਆ ਉੱਠ ਬੈਠਾ ਤੇ ਚੀਕ
 ਚਹਾੜਾ ਪਾ ਦਿਤਾ । ਇਕ ਮੁਸੀਬਤ, ਦੂਜਾ ਬੀਮਾਰੀ, ਤੀਜਾ
 ਪਰਦੇਸ, ਨਾ ਕੋਲ ਸਾਕ ਨਾ ਸੈਣ, ਨਾ ਆਲੀ ਨਾ ਮੁਆਲੀ,
 ਚੌਥਾ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਸੱਟ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਲ ਗਈ ਤੇ
 ਮੁਰਦੇ ਵਲ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਖੱਹ ਸੁਟੇ । ਪਿਟ
 ਪਿੱਟ ਕੇ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਭੰਨ ਲਿਆ ਤੇ ਸੀਨੇ ਕਾਲੇ ਕਰ
 ਛੱਡੇ । ਦਰਦਾਂ ਮਾਰੇ ਅਜੇਹੇ ਦਖਾਂ ਨਾਲ ਰੋਂਦੇ ਤੇ ਵੈਣ
 ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਅਵਾਜ਼ ਜਾਂਦੀ ਏ,
 ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਇਉਂ ਕਲਪਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਲ
 ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਤਲੀ ਦੀ ਏ । ਨਾ ਚੈਨ ਆਉਂਦਾ ਏ ਨਾ ਦੁੱਖਾਂ
 ਦੀ ਰਾਤ ਮੁਕਦੀ ਏ ।

ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਕੋਲ ਪਾਸ ਦਿਆਂ ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਡੇਰਿਆਂ
 ਤੋਂ ਬੰਦੇ ਆ ਆ ਕੇ ਦਿਲਬਰੀਆਂ ਤੇ ਤਸਲੀਆਂ ਦੇਂਦੇ
 ਸਨ, ਪਰ ਸਬਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਵੇ ? ਅੱਗ ਦੇ ਅਲੰਬੇ ਪੈਰਾਂ
 ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਿਰੋਂ ਜਾ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ । ਜੋ ਕੋਈ
 ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ੜੀ ਤੇ ਗਮ ਵੇਖ
 ਕੇ ਆਪ ਭੀ ਰੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਦਿਨ ਨਿਕਲਦੇ ਜਿਸ
 ਖੂਹ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ
 ਦਾ ਇਕ ਰਾਹਕ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਜਾ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ
 ਮਰਨ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ । ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਤੇ ਮੀਆਂ
 ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਖੂਹ ਤੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਆਕੇ

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਤਸਲੀ ਦੇ ਕੇ ਕਫਨ ਦਫਨ ਵੱਲੋਂ ਪੁਛਿਆ, ਉਹ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਫਿਸ ਪਿਆ ਤੇ ਰੋ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗਾ:—

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਜੀ ! ਮੈਂ ਬਦਕਿਸਮਤਾਂ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ? ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੌਣ ਏ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਕਬਰ ਕੱਢਣ ਘਲਦਾ ? ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੰਢ ਦੇ ਗਿਆ ਏ, ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਕਫਨ ਸੌ ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਮੇਰੀ ਚੱਦਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਵਲ੍ਹੇਟ ਕੇ ਅੱਲਾ ਦੀ ਇਮਾਨਤ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਛੱਡਾਂਗਾ। ਪੈਸੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਜਣੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਜੋੜਾ ਬਣਵਾ ਦੇਂਦਾ। ਉਹ ਪਰਸੋਂ ਮੁਕ ਗਏ ਨ, ਪਰ ਹੱਛਾ, ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਜਟ ਬੂਟ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਚੌਸੀ ਪੈਸੀ ਪਾਂਦੇ ਆਏ ਨੇ। 'ਏਹ ਬੀ ਜਟਾਂ ਦਾ ਪੁੜ ਏ, ਚੌਸੀ ਦੀ ਚੱਦਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

ਭਾਗ ਭਰੀ—ਜਾਹ ਆਜਜ਼ਾ ! ਪਰਦੇਸੀਆ ਪੁੜਾ ! ਅਲਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ, ਪੁੜਾ ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਅਲਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬਤੀ ਧਾਰਾਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ! ਪੁੜਾ ! ਮੈਂ ਤੱਤ-ਭੜਤੀ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਜਾਹ ਅਲਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ, ਹੁਣ ਚਾਚੇ ਮਾਮੇ ਤੇ ਮਾਸੀਆਂ ਤੇ ਫੁਫੀਆਂ ਸਾਥੋਂ ਦੂਰ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਓਦਰੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਮਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਨਾ ਛੱਡੀਂ। ਝਬ ਝਬ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਵੀਂ।

ਭੈਣਾਂ ਭਰਾ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਸਨ। ਨਵਾਬ

ਖਾਨ ਦੇ ਵਾਲ ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਪੱਗ ਢਿਲਕ ਕੇ ਗਲ
 ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਬਾਹਾਂ ਖਲੀਆਂ ਕਰ ਕਰ ਹਾਲ ਹਾਲ
 ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਿਕਲ ਨਿਕਲ
 ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਧੱਕੇ ਲੱਗਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਓੜਕ ਭੱਤੇ
 ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਮਈਅਤ ਦੱਬ ਕੇ ਪਰਤੇ । ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ
 ਕਾਜਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ । ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰੋਟੀ ਟੁਕ
 ਪਕਵਾਨ ਲਈ ਘਰ ਟੁਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੀਆਂ ਨਜ਼ਾਮ ਦੀਨ
 ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨਾਲ ਡਰੇ ਆਏ ।
 ਮੀਆਂ ਜੀ ਹਕੀਮ ਬੀ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ
 ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹਵਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਨੁਸਖੇ ਲਿਖ
 ਦਿਤੇ । ਜਦ ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਰੋਟੀ ਲੈ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ
 ਆਖਿਓ ਨੇ, ਇਹ ਦਵਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿਓ ਤੇ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖੋ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਣ
 ਦੇਣੀ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਾਰਾਂ ਬਜੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਗਾਜਰ-ਗੋਲੇ
 ਜਾਣਾ ਏ, ਅੱਲਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਪਰਸੇਂ ਫਜ਼ਰੀ ਆ ਕੇ ਫੇਰ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖਾਂਗਾ ।

ਮੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਗਾਜਰ ਗੋਲੇ ਟੁਰ ਗਏ ਤੇ
 ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਟੁਕਰ ਖੁਆ ਪਿਆ ਕੇ ਨਾਈ
 ਹੱਥ ਨੁਕਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਘਲ ਦਿਤੇ ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਮੰਗਾ ਕੇ
 ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ, ਸਭ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਦੂਜੇ ਦਿਨ
 ਫੇਰ ਸਵੇਲੇ ਆ ਕੇ ਸਭ ਦੀ ਹਾਲ ਹਕੀਕਤ ਪੁਛੀ ਤੇ

ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਮੰਗਾਂ ਕੇ ਖਵਾਈਆਂ ਪਿਆਈਆਂ। ਹੋਰਨਾਂ
 ਦਾ ਤਾਪ ਤਾਂ ਐਡਾ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋਲਾ
 ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਨਿੱਕੀ ਜਾਤਕੜੀ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਡਾਢੀ
 ਕਬਜ਼ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਾ ਉਸਨੇ ਖਾਣ ਪੀਣ
 ਛਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀ ਇੱਕੋ ਤਾਪ
 ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਬੜੀ ਘੁੱਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ
 ਬੇਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਬਕਾਰਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਕਾੜਾ ਇਸ ਨੂੰ
 ਕੱਲ ਪਿਆਇਆ ਸੀ, ਇਕ ਅਜ ਹੋਰ ਪਿਆਇਆ। ਪਿਛਲੇ
 ਪਹਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਤ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਤਪ ਕੁਝ
 ਮੱਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਕ ਇਸ ਮਾਸੂਮ ਦੀ ਫੁੱਲ ਜੇਹੀ ਸੋਹਲ
 ਜਾਨ, ਦੂਜਾ ਤੇਰਾਂ ਦਿਨ ਜੋਰ ਦਾ ਤਾਪ ਰਿਹਾ, ਤੀਜਾ ਮੂੰਹ
 ਵਿਚ ਕੁਝ ਪਾਇਆਂ ਕਈ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ, ਅੱਗੇ ਹੀ
 ਡਾਢੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਹੁਣ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ
 ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੋਕਲੇ ਦਸਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਕਾ ਹੀ ਥਾਲੇ
 ਲਹਿ ਗਈ। ਅਵਸਾਰ ਦਸਤ ਨਿਕਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ
 ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀਆਂ ਤੋਲੀਆਂ ਪਲ ਪਲ ਮਗਰੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ
 ਸਨ। ਹਕੀਮ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਦਸਤ ਬੰਦ
 ਕਰਨ ਦੀ ਦਵਾ ਦੇਵੇ, ਏਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ।
 ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਗਈ ਉਹਨੂੰ ਬੜਾ ਮੁੜਕਾ ਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹ
 ਗਿਆ। ਉਹ ਤੰਗ ਪੈ ਪੈ ਕੇ ਲਫ ਲਾਹ ਲਾਹ ਸੁਟਦੀ ਸੀ
 ਤੇ ਭਾਗਭਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਜਦੀ ਵਲ੍ਹੇਟਦੀ ਸੀ। ਕਮਜ਼ੋਰੀ

ਨਾਲ ਇਕੋਰਾਂ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਘਟ ਗਿਆ, ਤੇ ਉਸ ਹੱਥ
 ਪੈਰ ਮਾਰਨੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ । ਭਾਗਤਰੀ ਸਮਝਿਆ ਟਿਕ ਗਈ
 ਏ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਲਗ ਗਈਆਂ । ਜਾਤਕੜੀ ਨੂੰ
 ਜਦੋਂ ਫਿਰ ਹੁੱਸੜ ਉੱਠਿਆ, ਉਸ ਲੇਫ ਭਵਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ।
 ਮੁੜਕੇ ਨਾਲ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਨੁੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਥੇ
 ਫਾਰੇ ਵਿਚ ਨ ਓਹਲਾ ਨਾ ਡੱਕਾ, ਪੁਰੇ ਦੀ ਵਾ ਬੜੀ ਤੇਜ਼
 ਪਈ ਵਗਦੀ ਸੀ ! ਕੱਤਕ ਦੇ ਦਿਨ ਛੰਡ ਦਾ ਇਲਾਕਾ,
 ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾ, ਵਾ ਜੋ ਲੱਗੀ ਤੇ ਬੱਟ-ਸਾਰਾ ਨੰਗੀ ਪਈ
 ਰਹੀ ਸਿਰਸਾਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਲੱਗੀ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਤੇ ਕੱਪੜੇ
 ਪਾੜਨ । ਨੂਰ ਬੇਗਮ ਉੱਠ ਬੈਠੀ, ਉਸ ਕਰਮਾਂ ਮਾਰੀ
 ਜਾਤਾ ਜੋ ਗਰਮੀ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਏ
 ਤੇ ਇਹ ਸੁਦਾਇਣ ਹੋ ਗਈ ਏ, ਇਸ ਨੇ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਝੂਣ ਕੇ
 ਆਖਿਆ, ਉੱਠ ਨੀ ਭੈੜੀਏ ! ਕੁੜੀ ਸੁਦਾਇਣ ਹੋ ਗਈ ਆ,
 ਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੀਰਾਂ ਲਾਹ ਲਾਹ ਪਈ ਸੁੱਟਦੀ ਆ
 ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਮਲ, ਜੋ ਸਿਰੋਂ ਬੁਖਾਰ
 ਉਤਰੇ । ਦੋਵੇਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਉਹ ਦਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ
 ਤਲੀਆਂ ਮਲਨ ਲਗ ਪਈਆਂ । ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੈਰੋ
 ਪੈਰ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਓੜਕ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਨੂੰ
 ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ ਲਾ ਇਲਾਜ ਹੋ ਗਈ । ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ
 ਫਜ਼ਰ ਦੀ ਗਡੀ ਪਰਤੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਰਾਹ ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ
 ਦੇ ਕੋਟ ਜਾਣਾ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਕਿ

ਜਾਤਕੜੀ ਕੋਈ ਪਲ ਦੀ ਪਰਾਹੁਣੀ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜਾ
ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਓ ਨੌਕ ਬਖਤੋ ! ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਇਸ
ਉੱਤੇ ਬੜਾ ਜੁਲਮ ਕੀਤਾ ਏ ਇਸ ਨੂੰ ਸੀ ਸਿਰਸਾਮ,
ਹੋਇਆ ਹੋ ਏਆ, ਤੁਸੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ
ਮਲਦੇ ਤੇ ਅਜੇਹੀ ਠੰਡੀ ਵਾ ਵਿਚ ਨੈ ਕੇ ਏਠ ਰਹੇ ਹੋ ਤੁਸਾਂ
ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ? ਭਾਗਭਰੀ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗੀ ।

ਭਾਗਭਰੀ—ਮੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ! ਅੱਲਾ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ
ਮੇਰੀ ਧੀ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਕਰੋ, ਜੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ
ਚੰਗੀ ਮਾੜੀ ਗਲ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਤਤੀ ਮਰ
ਜਾਵਾਂਗੀ, ਮੇਰਾ ਬਚਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਹੋਣਾ ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ—ਭੈਣ ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ
ਇਲਾਜ ਕਰਾਂ ? ਹੁਣ ਅੱਲਾ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰੋ ।

ਇਸ ਵਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੇ ਅਗੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ
ਪਿਆ ਰੋਂਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਾਂ ਸਿਰਾਂ
ਤੇ ਧਰ ਲਈਆਂ ਤੇ ਢ ਕਲੱਤਾ ਪਾ ਦਿਤਾ । ਸਾਰੇ ਇਸ ਨੂੰ
ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਕੁੱਛੜ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਉਸ
ਦਾ ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਚੁੰਮਦੇ ਸਨ । ਮੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ
ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਸਲਾ ਦਿਵਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ,
ਅਜੇ ਓਹ ਜੀਉਂਦੀ ਏ, ਕੁਝ ਤਾਂ ਓਹ ਬੀਮਾਰੀ ਨਾਲ ਤੰਗ
ਏ, ਦੂਜਾ ਤੁਸੀ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ
ਕਰੋ, ਸਬਰ ਕਰੋ ਤੇ ਰਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲਵੋ । ਕੁੜੀ ਨਵਾਬ

ਖਾਨ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਦਬਾ ਦਬ ਗਲਾਂ
ਕਰਦੀ ਤੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਹੱਥ ਮਾਰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ
ਈ ਬੇਸੁਰਤੀ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਬੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਕਲੇਜੇ
ਵਿਚ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਲੱਗਦੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਮਾਰਿਆਂ
ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਛੇਕ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ
ਆਖਦੀ ਸੀ:—

ਦੌਲਤ—ਚਾਚਾ ! ਚੱਲ ਖੂਹ ਤੇ ਚਲਾਏ, ਤੂੰ ਪਾਣੀ
ਅਗੇ ਰਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਗਾਧੀ ਉੱਤੇ ਝੁਟੇ ਲਵਾਂਗੀ ।

ਭਾਗ ਭਰੀ—ਧੀਏ ! ਹੁਣ ਚਾਚਾ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਖੂਹ
ਉੱਤੇ ਲੈ ਜਾਏ, ਹਾਲੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਖੂਹ ਅੱਲਾ ਖੋਹ ਲਏ ਨੇ ।

ਦੌਲਤ—ਕਰਮੁੰ ਮ ਛੀਆ ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਲਾਖੇ ਬਲਦ
ਦੇ ਘੁੰਗਰੂ ਤਾਂ ਲਾਹ ਲਏ ਨੇ ਨਾ, ਮੈਂ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਦਸਾਂਗੀ
ਤੇ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਨਾ ਕੱਢ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ
ਵਟਾ ਛੱਡੀਂ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—(ਰੋ ਕੇ) ਪੜ੍ਹ ! ਅਜ ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਕੱਢਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ
ਆਪ ਪਿੰਡੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਫਿਰਦਾ ਏ ।

ਦੌਲਤ—ਚਾਚਾ ! ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਬੇਬੇ ਦਹੀਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ
ਦਿਤੀ, ਉੱਠ ਕੇ ਬੂਰੀ ਮੱਝ ਚੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਵੰਤ ਕਰ ਦੇ ।

ਭਾਗਭਰੀ—ਧੀਏ ! ਅਜ ਚਾਚਾ ਲੋਲੀ ਦੇ ਕੰਨ ਨੂੰ

ਸਹਿਕਦਾ ਏ, ਬੂਰੀ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਵੇ ?

ਦੌਲਤ--ਬੇਬੇ ਨੀ ਬੇਬੇ ! ਹੁਣ ਬਰਕਤ ਸਾਹੁਰੇ ਗਈ,
ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਬੀ ਜਾਣਾ ਏ।

ਭਾਗ ਭਰੀ--ਦੌਲਤ ! ਸਾਨੂੰ ਸਾਂਗਾਂ ਨਾ ਮਾਰ,
ਬਰਕਤ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਦੌਲਤ--(ਗੁੱਸ ਨਾਲ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ) ਤੂੰ ਨਹੀਂ
ਦੇਂਦੀ ਤਾਂ ਨਾ ਦੇਹ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪਰਾਉਂਠਾ ਲੈ ਕੇ
ਵੇਲਣੇ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਗੀ ਤੇ ਚਾਚੇ ਕੋਲੋਂ ਢੀੜਾ ਗੁੜ ਬਣਵਾ
ਲਵਾਂ ਗੀ, (ਅੰਗੂਠਾ ਅਗਾਂਹ ਕਰਕੇ) ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਠੁੱਠ ਦਿਆਂ
ਗੀ, ਆ।

ਦੌਲਤ--(ਗਾਉਂ ਕੇ) ਬਾਬਲ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀ ਰੱਖਨਾ ਏ,
ਛਿਮਾਈਆਂ ਭੀ ਰੱਖਨਾ ਏ, ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਅਜੋਕੜੀ ਰਾਤ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਢਾਹੀਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਪਏ।

ਦੌਲਤ--(ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ) ਵੇ ਕਿਹੜਾ ਏ ? ਵੇ ਤੂੰ ਭੈੜੇ
ਘਰ ਦਿਆ ! ਐਥੇ ਵੱਗ ਲਿਆ ਕਟਕ ਅਗੇ ਦਿਤਾ ਈ।
ਅਸਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਘਾਹ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਚੋਰਾਂ ਅੱਗੇ ਵੇਹ। ਚਾਚਾ ! ਆਹ ਮਾਲ ਕਿਸੇ
ਨੇ ਘਾਹ ਵਿਚ ਲਿਆ ਛਡਿਆ ਈ।

ਦੌਲਤ--(ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ) ਬੇਬੇ, ਬੇਬੇ, ਨੀ ਬੇਬੇ ! ਰੋਦੀ
ਵੇਖੋਂ ਨਾ, ਮੇਰਾ ਚਾਚਾ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨਾਲ ਘੋੜੀ ਉੱਤੇ
ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਕਿਹਾ ਸੁਹਣਾ ਲਗਦਾ ਏ ?

ਦੌਲਤ--ਇਕ ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਫੱਤੋ ਗਾਮੇ ਦੀ। ਇਕ

ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਗਾਮੀ, ਚਾਚਾ ਖੁਦਾ ਬਖਸ਼ ਦੀ । ਅਸੀਂ ਰਾਤੀਂ
ਤਾਂ ਖੇਡਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਾਂ ਤੇ ਉਥੇ ਵਾਹਵਾ ਕਿਲਕਿਲੀ
ਪਾਂਦੀਆਂ ਹਾਂ ।

ਦੌਲਤ--ਚਾਚਾ ! ਬਾਹਰ ਚੱਲਿਆ ਏਂ, ਲੱਭੂ ਹੱਥ
ਖੱਖੜੀਆਂ ਝਬ ਝਬ ਘਲੀਂ ।

ਦੌਲਤ--(ਡਰ ਕੇ ਰੋਂਦਿਆਂ ਤੇ ਕਪੜੇ ਖੋਹਦਿਆਂ)
ਹਾਲ ਨੀ । ਮਾਉਂ ਬਿੱਲਾ । ਹਾਲ ਨੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ । ਹਾਲ
ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਵਢ ਵਢ ਖਾਂਦਾ ਏ । (ਸਿਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਕੇ) ਹਾਲ
ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਲਹੁ ਪਿਆ ਵਗਦਾ ਏ । ਹਾਲ ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਬੇਬੇ !
ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਨੀ ?

ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਰੋਂਦਿਆਂ ਚੀਕ-
ਦਿਆਂ ਡਾਢੀ ਬਤਾਬ ਹੋ ਗਈ । ਓੜਕ ਅੱਖੀਂ ਤਾੜੇ ਲਗ
ਗਈਆਂ ਤੇ ਹਡਕੋਰਾ ਛੁਟ ਪਿਆ, ਛਾਹ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਦਮ ਦੇ
ਦਿੱਤੇ ਸੁ ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ ਨੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਕੇ ਗੱਲਾਂ
ਸੁਣੀਆਂ । ਜਾਤਕੜੀ ਦੀ ਬੇ ਆਰਾਮੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਰੋਣ
ਧਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜਜ਼ੀ ਤੇ ਤੰਗੀ ਵਲੋਂ ਵੇਖ ਵੇਖ ਛਮ
ਛਮ ਹੰਝ ਕੇਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਵੀ ਆ ਗਿਆ
ਸੀ । ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲੀ, ਉਸ ਨੇ ਬੰਦਾ
ਘੱਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕਫਨ ਮੰਗਵਾਇਆ ਤੇ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ
ਨਲਾਣ ਤੇ ਕਬਰ ਪੁਟਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ

(੧੦੬)

ਦੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਅੱਗੇ ਥੋੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਹ
ਸਦਮਾ ਹੋਰ ਪਿਆ। ਪਰਦੇਸ ਦੀ ਤੰਗੀ ਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦੁਖਾਂ
ਕਾਰਣ ਉਸ ਦੀ ਗੜੇ ਜਿਤਨੀ ਅੰਬਰ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਤੇ
ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਲੋਕ ਕੋਲੋਂ
ਬਥੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਨਹੀਂ
ਸਨ ਖਲੋਂਦੇ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀਆਂ ਢਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ
ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਤੇ ਭਾਗ ਭਰੀ ਦੇ ਵੈਣ ਸੁਣਕੇ ਪੱਥਰ ਮੌਮ
ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਕਿਸ ਨੂੰ ?
ਓੜਕ ਰੋਟੀ ਵੇਲੋਂ ਮੁਰਦਾ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਦੁਪਹਿਰਾਂ
ਨੂੰ ਦੱਬ ਕੇ ਪਰਤੇ, ਹੋਰ ਲੋਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਜ
ਟੁਰ ਗਏ। ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ, ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਤੇ ਹੋਰ
ਚਾਰ ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨਾਲ ਖੂਹ ਉਤੇ ਆਏ।
ਮੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿਵਕ ਤੇ
ਸਬਰ ਬਾਬਤ ਅਜੇਹੀ ਮਿੱਠੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜੋ ਸਾਰੇ
ਸਰੋਤੇ ਬੁਤ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਕੋਈ ਉੱਚਾ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਲੈਂਦਾ। ਜਦ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੌਂਸਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ
ਮੀਆਂ ਹੋਰੀਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗਲੀਂ ਲਗ ਪਏ।

— ੦ —

ਲੋ ਲੱਗ ਪਈ

ਔੜੜ ਰਸਤੇ ਡਿਗ ਡਿਗ ਝਾੜੀਂ,
 ਰਾਤ ਸਾਰੀ ਤੁਧ ਕੱਟੀ ।
 ਕੁੱਕੜ ਬੋਲਿਆ ਤਕੜਾ ਹੋ ਹੁਣ,
 ਲੋ ਲੱਗੀ ਕਿ ਲੱਗੀ ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ-ਚੌਧਰੀ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ -ਕੀ ਏ ?
 ਨਵਾਬ ਖਾਨ - ਮੀਆਂ ਜੀ ! ਬਦਕਿਸਮਤਿਆਂ
 ਆਜਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੋਣ ਏ ?

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ-ਭਾਈ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ
 ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਰਾਣੇ ਤੇ ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰ ਭੀ ਨਹੀਂ
 ਬਚਦੇ । ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਜੰਮਿਆ ਏ
 ਤੇ ਨਾ ਜੰਮਣਾ ਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਨਾ ਵਾਪਰੀ ਹੋਵੇ ।
 ਇਸ ਵਿਚ ਭੀ ਰਬ ਦੀ ਹਿਕਮਤ ਸਮਝੋ, ਜੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ
 ਮੁਸੀਬਤ ਨਾ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਭੁੱਲ ਕੇ ਭੀ ਅੱਲਾ ਨੂੰ
 ਯਾਦ ਨਾ ਕਰੇ । ਮਰਦ ਏ ! ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਵੱਡੇ
 ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਕਦੀ ਨੈਂ ਵਿਚ ਭੀ ਮਰਦ ਜੀ ਨਹੀਂ
 ਢਾਹੁੰਦੇ, ਸਬਰ ਕਰ ਤੇ ਅੱਲਾ ਵਲ ਖਿਆਲ ਕਰ, ਓਹ
 ਆਪੇ ਸਭ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਜੀ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ
 ਲੋਕੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ

ਇਕ ਨਿਥਾਵਾਂ ਪਰਦੇਸੀ ਹਾਂ ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ--ਅੱਲਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ
ਥਾਂ ਪਰਦੇਸ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਜਾਵੇ ਰੱਬ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਏ ।
ਉਹਦੇ ਵਲ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਚੜ੍ਹਦੇ
ਤੋਂ ਲਹਿੰਦੇ ਤੀਕ ਉਹਦਾ ਵਤਨ ਏ । ਅੱਛਾ ਚੌਧਰੀ
ਨਵਾਬ ਖਾਨ ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਕਿੱਥੇ ਨੇ ?

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਜੀ ਮੈਂ ਜੰਮਿਆਂ ਪਲਿਆਂ ਤਾਂ ਆਲਮ
ਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਘਰ ਘਾਟ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ--ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਟਬਰ ਵਿਚੋਂ ਏ ?

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਜੀ ਵੜਾਇਚ ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ--ਅਣ ਲੱਗਣੀਆਂ ਦਾ ਮਾਰਿਆ
ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ ਹੋਵੇਂ ਗਾ ।

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹਥ ਤੰਗ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜਦ ਦਾ
ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਲੀਮ
ਉੱਲਾ ਦੇ ਉਪਵੇਸ਼ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਬੇ-
ਅਕਲੀ ਤੇ ਬੇ ਸਮਝੀ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦਿਲ
ਵਿਚ ਪਛਤਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਤੀਕ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ
ਅੱਗੇ ਖੋਲ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾ ਸੁ । ਅੱਜ ਮੀਆਂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਵੰਡਾਂਦਾ
ਵੇਖ ਸਾਰੀ ਗਲ ਮੂੰਹੋਂ ਮੰਨੀ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਨਹੀਂ ਜੀ ! ਅਣ-ਲੱਗੀਆਂ ਦਾ
ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਬੇ-ਅਕਲੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ, ਸਭ ਕੁਝ

ਚੌੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਮ ਦੀਨ--ਤੈਥੋਂ ਅਜੇਹੀ ਕਿਹੜੀ ਬੇਅ-

ਕਲੀ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਘਰ ਘਾਟ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ, ਜ਼ਮੀਨ, ਮਾਲ, ਦੌਲਤ, ਇਜ਼ਤ, ਆਬਰੂ ਦਾ ਆਦੋਂ ਅੰਤ ਤੀਕ ਸਾਰਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਖੱਟਣ ਲਈ ਜਿਸ ਹਵਾ ਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤੋਂ ਵਧ ਵਿਆਹ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਸਾਰਾ ਗਿਣ ਦਸਿਆ। ਫੇਰ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਤੰਗੀ, ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ, ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਵਿੱਕਣ, ਬਰਕਤ ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਨਸ਼ਣ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪ ਬੀ ਰੱਜ ਕੇ ਰੁੰਨਾ ਤੇ ਕੱਲ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਰੁਆ ਮਾਰਿਓ ਸੁ, ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਤੇ ਚਕ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, “ਜਦ ਵੇਲਾ ਵਕਤ ਵਿਹਾਇਆਂ, ਕੀ ਬਣਦਾ ਏ ਪੱਛੋਤਾਇਆਂ”।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਮ ਦੀਨ--ਚੌਧਰੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ! ਵਿੱਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਟੁਲਵਿਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਡਗਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਤੂੰ ਅਜੇਹਾ ਦਾਨਾ ਪ੍ਰਧਾਨਾ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਮੇਰਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਬੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਸਮਝਾਇਆ ?

(੧੧੦)

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਮੀਆਂ ਜੀ । ਉਦੋਂ ਆਕੜ ਨੇ ਖੋਪੇ
ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉੱਚਾ ਨੀਵਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਝਦਾ !
ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀਜ ਪਿਆਜ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਸ
ਦਿਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸਾਂ,
ਇਕ ਨਾ ਦਿਲ ਤੇ ਲਾਈ ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ--ਖੈਰ ਜੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੇ
ਪਸ਼ੇਮਾਨ ਹੋ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬੀ ਡੁਲ੍ਹੇ ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਗਿਆ,
ਦਿਲ ਤਕੜਾ ਕਰਕੇ ਦਸਾਂ ਨੌਂਹ ਦੀ ਕਿਰਤੇ ਲੱਗੋ ਤੇ
ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰੋ । ਰੱਬ ਫਜ਼ਲ ਕਰੇਗਾ, ਹੁਣ
ਤੁਹਾਡੀ ਸਲਾਹ ਕੀ ਹੈ ?

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਜੀ ! ਮੇਰਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ
ਸੱਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਏ, ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਸਰਦਾਰ
ਬਹਾਦਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੋਂ ਦਸ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿਥ
ਤੇ ਵੱਸਦਾ ਏ ਤੇ ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸ ਮੁਰੱਬੇ ਮਿਲੇਹਨ, ਜਿਹੜੇ
ਕੁਝ ਅਬਾਦ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਅਜੇ ਅਬਾਦ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਫੂਲਾ
ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬੜੀ ਸਿਫਤ ਕੀਤੀ ਏ । ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ,
ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਿਤਰ
ਕਾਰੇ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੈਂਕ ਵੀ ਏ, ਜਿਥੋਂ
ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਵਿਆਜ ਤੇ ਰੁਪਈਆ ਬੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ
ਏ । ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਉਸ ਬੈਂਕ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਏ ।
ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਵਲ ਸੌਂਪ ਸਪੂਣੀ ਦਾ ਖਤ

ਬੀ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਏ, ਪਰ ਮੰ ਕਿਹਾ, ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਲ ਕੀ ਵੇਖਣਾ ਏ ? ਉਥੇ ਬੀ ਜਾ ਕੇ ਭੁੜੀ ਮਿਹਨਤ ਹੀ ਕਰਨੀ ਏ, ਇਥੇ ਹੀ ਲਾਈਆਂ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਮਣ ਝੋਨਾ ਬਣਾ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਹਾਰ ਦਿਤੀ । ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲੇ ਸਨ । ਢਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਨਿਰੇ ਝੋਨੇ ਦਾ ਝਟ ਨਾ ਟਪਾ ਸੱ ਕੇ ਤੇ ਅੱਲਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹੁਣ ਇਹੋ ਸਲਾਹ ਏ ਜੋ ਸਿੱਧਾ ਚਕ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ । ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ—ਵਾਹਵਾ ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸ ਡ ਹੀ ਪਿੰਡ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਉਥੇ ਹਿਕਮਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੀ ਏ । ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸਚਮੁਚ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਏ ਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਬੀ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਥੋਂ ਸਰੇ ਬਣੇ ਗਾ ਮੈਂ ਬੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਏ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮਰੀ ਅਕਲ ਫੁਰਦੀ ਏ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਏ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਵਖਰੀ ਵਾਹੀ ਨਾ ਕਰੋ । ਵੱਖਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਢਗ ਵੱਛਾ, ਹਲ ਪੰਜਾਲੀ, ਬੀ, ਭਤਾ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਬਣ ਸਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ, ਨਾਲ ਜਦ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਅਜ ਵਖਰੀ ਵਾਹੀ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਜ ਵਖਰੀ ਵਾਹੀ ਕੀਤਿਆਂ, ਆਉਂਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀਆਂ ਢਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਨਸੀਬ ਹੋਵੇ ਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ

ਇਤਨਾ ਪੇਟਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਵੇਂ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਜਮਾਨਤ ਤੇ
 ਹੁਦਾਰ ਜਿਤਨਾ ਚਾਹੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ
 ਇਤਨਾ ਭਾਰ ਚੁਕ ਲੈਣਾ ਸਿਆਨਪ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ, ਇਸ
 ਲਈ ਜੇ ਕਦੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ
 ਲਵੋ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਖ ਇਕ ਚੰਗੇ
 ਮਕਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿਆਂ ਗਾ। ਨੌਕਰੀ ਵਾਝੀ ਗੱਲ
 ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਥੀ ਜਾਪੇ ਗੀ, ਪਰ ਸਿਆਣਾ ਬੰਦਾ ਉਹ ਹੈ,
 ਜਿਹੜਾ ਸਮਾਂ ਪਛਾਣ ਕੇ ਟਰੇ। ਹੁੰਦੇ ਸੰਝੇ ਹੋ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖੇ
 ਪਰ ਤੰਗੀ ਵੱਲੇ ਸੰਝ ਕੇ ਟਰੇ। ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਿਰਤ ਦਾ ਕੀ
 ਮਿਹਣਾ ਵੱਟਾ ਏ ? ਪੈਗੰਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲੋਂ--ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਅਸੀਂ ਕਲਮਾ ਪੜਦੇ ਹਾਂ--ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹਲਾਲ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਸਮਝਿਆ, ਤੇ ਧਿਆਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਨੈਣ ਪ੍ਰਾਣ ਹੁੰਦਿਆਂ
 ਸੰਦਿਆਂ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕਰਕੇ ਰਿਜ਼ਕ ਕਮਾ ਖਾਣ ਨਾਲੋਂ
 ਆਕੜ ਵਿਚ ਵਿਹਲਿਆਂ ਬਹਿ ਕੇ ਹੁਦਾਰ ਚੁਕ ਚੁਕ ਕੇ
 ਖਾਣਾ ਜਾਂ ਭੁੱਖੇ ਮਰਣਾ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਬੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਹਥੋਂ
 ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂ ਗਾ, ਕਿ ਗੁਨਾਹ ਏ। ਜੇ ਕਦੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ
 ਤਜਵੀਜ਼ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ, ਤਾਂ ਹਾੜੀ ਤਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋ
 ਮਾਣੀਆਂ ਦਾਣੇ ਆ ਜਾਣ ਗੇ! ਮੂੰਡਾ ਬੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਾ
 ਦਿਆਂ ਗੇ। ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਹੀ ਮਾਲ ਡੰਗਰ, ਪੱਠਾ ਦੱਬਾ
 ਪਿਆ ਕਰਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਵਾਣੀਆਂ ਕਪਾਹ ਚੁਗਣਾ ਆਰ

ਨਾ ਜਾਤਾ ਤਾਂ ਵਖਰੀ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਤੀਕ ਚੋਖਾ ਅਸਾਸਾ
ਆਪਣਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇ
ਉਹ ਡੀ ਜਾਤਕੜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਜੋ ਅਸਰ ਹੋਯਾ
ਹੈ, ਉਹ । ਇਹ ਸਿਟਾ ਸਮਝੋ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਲਾਂ ਰਾਹੋ ਮੈਲਾ
ਤੁਹਾਡਾ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰ
ਦਿਆਂਗਾ ।

ਨਵ ਬ ਖਾਨ ਨੇ ਭਾਗ ਭਰੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਗੱਲ
ਬਾਤ ਕੀਤੀ । ਸਲਾਹ ਬਹੁਤ ਨੇਕ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਭਰੀ ਸੀ,
ਉਹਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲਈ । ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ ਹੋਰਾਂ
ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਿੰਡ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਏ । ਸਾਡਾ ਇਕ ਦੋਸਤ
ਮੈਲਵੀ ਅਬਦੁ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਏ ਤੇ
ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਹਥ ਵਟਾਣ ਲਈ ਅਸਾਂ ਛਤੀ ਪੁਜਣ
ਏ । ਮੈਂ ਕਲ ਟੁਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੁਸਾਂ ਅਜੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ
ਇਥੇ ਅਰਾਮ ਕਰਨਾ, ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਮੇਂ ਦੇ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਤੀਜੇ
ਦਿਨ ਗਡੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕ ਪੱਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪੁਰ ਪੁੱਜ
ਜਣਾ । ਅੱਗੇ ਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਗੱਡੇ ਸਣੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇਗਾ,
ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਰਾਮ ਤੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਲੈ
ਅੱਪੜੇਗਾ । ਇਹ ਗੱਲ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਫਿਰ
ਮੀਅ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਨੂੰ ਆਖਿਆ:—

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ--ਭਾਈ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬੀਮਾਰ ਨੇ
ਤੇ ਵਾ ਬੜੀ ਠੰਢੀ ਏ, ਝੜ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਢਾੜੇ

ਵਿਚ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ । ਨਾਲੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬਿਪਤਾ ਲੰਘਾਈ ਹੈ । ਇਥੇ ਕਲੇ ਬੈਠੇ
ਰੋਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਥੇ ਕੋਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ
ਦੇਣ ਤੇ ਪਰਚਾਣ ਆਵੇਗਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਡ ਲੈ ਚਲੀਏ, ਜੋ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੋਵੇ ।

ਇਹ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ
ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ।
ਉੱਥੇ ਟੋਣਕ ਤੇ ਅਰਾਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਕੁਝ ਪਰ-
ਚਿਆ । ਜਦੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲੰਘੇ ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਤਕੜੇ ਹੋਏ
ਤਾਂ ਰਹਿਮਤ ਖਾਨ ਨੇ ਸਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਬਾਬ ਗੱਡੇ ਤੇ
ਲਦਵਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਘਲ ਦਿਤਾ । ਮੀਆਂ ਹੋਰੀ ਭਾੜਾ
ਗੱਡੀ ਦਾ ਦੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਗੱਡੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਤੀਜੇ
ਪਹਿਰ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਪੱਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਪੜ ਪਏ । ਅੱਗੇ । ਮੀਆਂ
ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਗਡਾ ਲੈ ਕੇ ਖੜੋਤਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਮੀ ਚੱਕ ਜਾ
ਪਹੁੰਚੇ । ਮੀਆਂ ਹੋਰੀ ਉਡੀਕਦੇ ਸਨ, ਇਕ ਚੰਗੇ ਘਰ ਵਿਚ
ਉਤਾਰਾ ਕਰਾ ਦਿਤਾ । ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਦਿਨ ਹੋਰ ਇਲਾਜ
ਕਰਕੇ ਉਹ ਤਕੜੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਸਰਦਾਰ
ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲੇ ।

ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਦਿੱਸ ਪਿਆ

ਬੂਟੀ ਲੰਘ ਕੇ ਭੁੰਬਲ ਭੂਸੇ ਖਾਂਦਾ ਫਿਰਿਆ ਰਾਹੀ ।
ਸੜਕ ਸਵਾਰ ਡਿੱਠਾ ਲੋ ਲੋ ਗੀ ਹੋਸ਼ ਟਿਕਾਣ ਆਈ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਵਣ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੌਲਵੀ
ਅਬਦੁਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਘਰ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਗੁਵਾਂਢ ਸੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋ ਹਰ
ਇਕ ਗਲ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਹੈਰਾਨ
ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਚੰਗਾ ਵਿਆਹ ਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾ ਮਾਈਆਂ
ਨਾ ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਨਾ ਲੱਡੂ, ਨਾ ਗਾਵਣ ਨਾ ਸਿੱਠਣੀਆਂ, ਜੇ
ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਗਾਂਵਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਮਜਾਲ ਏ ਮੂੰਹੋਂ
ਕੋਈ ਗੰਦਾ ਲਫਜ਼ ਨਿਕਲੇ, ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਤੇ
ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਂਵਦੀਆਂ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਜੰਵ ਆਈ, ਉਹਦੇ
ਨਾਲ ਨਾ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਨਾ ਮੁਜਰਾ ਢੋਲ ਡੱਫਾਂ ਤੇ
ਵਾਜਿਆਂ ਦੀ ਉਹ ਕੁਰਕੁੱਟ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ
ਬਜੰਤੀ, ਢੋਲ ਤੂਤਨੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਦੇਸੀ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ
ਵਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਮਿਲਨੀ ਵੇਲੇ ਕਲਿਆਣ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨਾ
ਕੀਤੀ, ਨਾ ਮਗਰੋਂ ਹੋੜੇ, ਬੜੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਪੈਰ ਪਾਖੜੇ ਦੀਆਂ
ਰਸਮਾਂ ਹੋਈਆਂ । ਦਾਰ ਵਿਚ ਤਬਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨ ਖੜ-
ਕਿਆ । ਲਾਗ ਲੋਟ, ਖਟ, ਵਰੀ ਤੇ ਦਾਜ ਦੇ ਵਿਖਾਲੇ ਅਤੇ
ਗਾਠਾ ਚਾਰੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਲਾੜੇ ਦੇ

(੧੧੬)

ਭੀ ਸਿਹਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਕੇਸਰੀ ਜੋੜਾ ਨਾ ਗਾਨਾ
ਨਾ ਮਹਿੰਦੀ, ਨਾ ਛੱਤੀ ਖੁੰਡੀ ਸੀ । ਡੋਲੀ ਤੋਂ ਸੋਟ ਭੀ ਕਿਸੇ
ਨਾ ਕੀਤੀ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਜੋ ਅਗਲਾ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ
ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਬਕ ਉਠਦਾ, ਇਹ ਜੰਦ ਵੁੱਕੀ ਏ ਕਿ ਚੋਰ ਵੁੱਕੇ
ਨੇ, ਪਰ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਫਜ਼ੂਲੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਦ ਚੱਖ ਚੁੱਕਾ
ਸੀ, ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆ
ਰਿਹਾ ਸੀ । ਭਾਗ ਭਰੀ ਤੇ ਉਹ ਵੇਖਕੇ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਦੇ
ਸਨ, ਨਾਲੇ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਭੀ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ
ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਜੱਫਰ ਜਾਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਘਰੋਂ
ਬੇਘਰ ਹੁੰਦੇ । ਫਿਰ ਵਾਪਾ ਇਹ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦਾ
ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਧਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰੇ । ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਭੀ ਆਪੋ
ਆਪਣੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਵੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ
ਤੇ ਵਿਤੋਂ ਵਧ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹਰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਸਗੋਂ ਪਾਪ
ਸਮਝਦਾ ਸੀ ।

ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਝਟ ਨਵਾਬ ਖਾਨ
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਇਹ ਭੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ
ਕਿ ਅਗਲੀ ਹਾੜੀ ਬੇਸ਼ਕ ਵੱਖਰੀ ਵਾਹੀ ਕਰ ਲੈਣੀ ।
ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ ਦੇ ਹਕੀਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਇੱਜ਼ਤ
ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਦਮੀ ਨੇਕ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਵਰਿਆਮ
ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੀਤ ਸੀ । ਸਚ ਪੁਛੋਂ ਤਾਂ

ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਉਹਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਭਲਾਈ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਹੁਣ ਸੱਟਾਂ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਡਾਢਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਭੀ ਹੱਦ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜਦ ਤੀਕ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਮੁਕਾ ਨਾ ਲਏ, ਜਾਂ ਮਾਲਿਕ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾ ਹਟਾਣ, ਜਾਂ ਡਾਢਾ ਬੈਦਮ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਔਖਾ ਭਾਵੇਂ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਰੱਤੀ ਬਰੋਬਰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣ ਦੇਂਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀ ਉਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅੱਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਭਾ ਦੀ ਜ਼ਹਿਮਤ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਈ ਹੈ ? ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਚੰਮ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਦੀ ਆਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੋੜਦਾ ਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੀਕ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਔਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਂਦਾ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਸਿਆਣਪ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਤੇ ਹੱਡ ਭੰਨ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰ ਥਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਭਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਹੁਣ ਹਛਾ ਪਠੇਰਾ ਹੋ ਪਿਆ, ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜਾ ਤੇ ਦਸ ਮਣ ਦਾਣੇ ਦੇਣੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਡੰਗਰਾਂ ਤੇ ਪੱਠੇ ਦੱਬੇ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਰਕਤ ਤੇ ਭਾਗਭਰੀ

ਭੀ ਹੁਣ ਵਿਹਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਹਿੰਦੀਆਂ । ਕਪਾਹ ਚੁਗ
ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਅਸਾਸਾ ਜੋੜ ਲਿਆ, ਨਾਲ ਹੀ
ਹੁਣ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਬਰਕਤ ਦੇ ਸਿਰ ਪਿਆ ਤੇ
ਉਹ ਹੁਣ ਨਿਰੀ ਅੱਲ੍ਹੜ ਨਾ ਰਹੀ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੰਮ
ਸਿਰ ਤੇ ਪਏ, ਚੱਜ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਆਉਂਦੀ ਏ । ਬਾਹਰਲਾ
ਕੰਮ ਬਹੁਤਾ ਭਾਗ ਭਰੀ ਆਪ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ
ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਆ
ਗਿਆ ।

ਸਿਆਲ ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਲੰਘਿਆ । ਹੜੀ ਵੱਢੀ ਗਾਹੀ
ਗਈ । ਦੋ ਮਾਣੀਆਂ ਦਾਣੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਆਏ ਤੇ ਦਸਾਂ
ਮਣ ਉਹਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਖਾਨ ਮੁੰਹਮਦ ਨੂੰ । ਜਿਹੜੀ ਜਿਨਸ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਸਿਆਲੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚੋਂ ਹੁਧਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਖਾਧੀ ਸੀ ਉਹ ਮੁਕ
ਕੇ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਚੋਖਾ ਅਨਾਜ ਵਧ ਪਿਆ । ਕਪਾਹ ਕੱਤ
ਕੇ ਭਾਗ ਭਰੀ ਖੱਦੜ ਬਣਾ ਲੀਤਾ ਸੀ, ਕੁਝ ਤਾਂ ਕੱਪੜੇ
ਬਣੇ ਤੇ ਕੁਝ ਰੰਗਾ ਛਿੰਬਾ ਕੇ ਲੇਫ ਤੁਲਾਈਆਂ ਦੇ ਕੰਮ
ਲਿਆਂਦਾ ।

ਹੁਣ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਅੱਧਾ
ਮੁਰੱਬਾ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਖਰੀ ਵਾਹੀ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤੀ
ਹਲ, ਪੰਜ ਲੀ, ਢੱਗੇ, ਕਹੀ, ਕੁਹੜੀ, ਦਾੜੀ, ਖੁਰਪਾ ਹੋਰ
ਜੋ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਲੋੜੀਦੀ ਸੀ ਲੈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ
ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਨਵਾਬ

ਖਾਨ ਇਕ ਘੁਮਾਂ ਕਪਾਹ ਬੀਜੀ, ਇਕ ਵਿਘਾ ਮਕਈ ਤੇ
 ਕੁਝ ਪੱਠਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਚਰੀ ਗਵਾਰਾ, ਰਹਿੰਦੀ ਜਮੀਨ ਹਾੜੀ
 ਵਾਸਤੇ ਵਾਹੁਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਭਾਦੋਂ ਦੇ ਛੇਕੜ ਆਕੇ ਇਕ
 ਕਿੱਲਾ ਛੋਲੇ, ਅੱਧਾ ਕਿੱਲਾ ਗੋਗਲੂ, ਢਾਈ ਕਿੱਲੇ ਤੋਰੀਆ
 ਬੀਜਿਆ। ਬਾਕੀ ਛੇ ਕਿੱਲੇ ਕਣਕ ਰਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਰੱਬ ਕੀਤਾ
 ਕਪਾਹ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ, ਮਕਈ ਤਾਂ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖ ਲਈ
 ਤੇ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਵਾਸਤੇ ਕਪਾਹ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਵੇਚ
 ਦੋਹਾਂ ਢੰਗਿਆ ਦਾ ਮੁੱਲ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਤੋਰੀਆ ਭੀ ਚੰਗਾ
 ਹੋ ਪਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਉਸ ਤੇ ਕੁਝ ਕਣਕ ਨੇ ਸਾਰਾ ਦੇਣਾ ਮੁਕਾ
 ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਕ ਲਿਆਰੀ ਮਹਿੰ ਭੀ ਲੈ ਲੀਤੀ। ਹਾੜੀ ਪੱਕੀ
 ਤਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵਖਰਾ ਕੰਮੀ ਕਮੀਨ ਦੇ ਕੇ ਸਾਢੀਆਂ ਛੇ ਮਾਣੀਆਂ
 ਕਣਕ ਤੇ ਮਾਣੀ ਛੋਲੇ ਇਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਏ। ਭਾ ਸੀ
 ਚੰਗਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਮਾਣੀਆਂ ਤਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਘਰ ਰੱਖ
 ਲਈ ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਕੋਈ ਪੈਣ ਦੋ ਸੌ ਤੋਂ ਵੇਚ ਛੱਡੀ ! ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਕੇ ਭਾਗ ਭਰੀ ਨੂੰ ਗੋਖਰੂ, ਛੱਲੇ ਤੇ
 ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਦੋ ਦੋ ਡੰਡੀਆਂ ਤੇ ਹਸ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਨਵਾਬ
 ਖਾਨ ਬਾਕੀ ਦੇ ਭੀ ਗਹਿਣੇ ਹੀ ਬਨਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ
 ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ ਹੋਰਾਂ ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਰੁਪਈਏ ਬੈਂਕ
 ਵਿਚ ਰਖਵਾ ਦਿੱਤੇ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਤਾਂ ਟੁੰਮਾਂ ਬਨਵਾਣ
 ਦੀ ਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਧਨ ਨੂੰ ਕਾਠ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਰੱਖੀਏ

ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਏ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗਿੱਲੇ ਸਾਬਣ ਵਾਂਗ ਘਟਦਿਆਂ
ਘਟਦਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ—ਭਾਈ ਟੂਮਾਂ ਬਨਵਾਣ ਨਾਲ
ਧਨ ਰਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਹੱਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਏ

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਉਹ ਕਿਵੇਂ ?

ਮੀਆਂ ਜੀ—ਇਕ ਤਾਂ ਘੜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਦੂਜਾ
ਟਾਂਕੇ ਤੇ ਖੋਟ ਨਾਲ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਅਠਿਆਨੀ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੀ
ਏ । ਫਿਰ ਜੇਵਰ ਦੇ ਨਿਤ ਦਿਹਾੜੇ ਨਵੇਂ ਨਮੂਨੇ ਨਿਕਲ
ਆਵਣੇ ਹੋਏ, ਰੋਜ ਦੀ ਭੰਨ ਘੜ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਹੀ ਸੁਨਿਆ-
ਰਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਏ । ਚੌਥਾ ਘਸਣ, ਤੁੱਟਣ, ਗਵਾਚਣ
ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਪੰਜਵਾਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਜੇਵਰਾਂ
ਪਿੱਛੇ ਨੱਕ ਕੰਨ ਪੜਵਾ ਸ਼ਕਲ ਵਿਗਾੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਨੇ ।
ਛੇਵਾਂ ਸਦਾ ਚੋਰ ਚਕਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ
ਜਨਾਨੀਆਂ ਡਰਾਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਉਹੋ ਅਸਰ ਦਿਨੋਂ
ਦਿਨ ਸਾਡੀਆਂ ਔਲਾਦਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਏ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਫੇਰ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਸਲਾਹ ਏ ?

ਮੀਆਂ ਜੀ—ਉਸੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਰੱਖੋ ਜਿਥੋਂ ਤੁਹਾਡਾ
ਸੌੜ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਟੁਰਿਆ ਸੀ । ਨਾ ਚੋਰ ਦਾ, ਨਾ ਭੁਜਣ
ਗਵਾਚਣ ਦਾ ਖਤਰਾ । ਲੇਖੇ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ
ਅਫਸਰ ਮੁਕੱਰਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਭੀ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਕੋਈ ਹੱਥ ਲਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਨਾਲੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਾਹੋ ਸਣੇ

ਵਾਹੇ ਰੁਪਈਆ ਹਾਜ਼ਰ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਸਲਾਹ ਏ ।
ਮੀਆਂ ਜੀ—ਅਸਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਭੀ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਾਈ
ਹੋਈ ਏ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸੰਜਮ ਸਭਾ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਛਿਮਾਹੀ
ਮਿਥ ਲਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਚੱਲੇ । ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ
ਢੰਗ, ਜਮੀਨ ਖਰੀਦਨ, ਘਰ ਬਨਾਣ ਆਦਿਕ ਹੋਰ ਲੋੜਾਂ
ਸਮੇਂ ਜਿੰਨਾ ਰੁਪਈਆ ਚਾਹੋ ਕਢਵਾ ਲਵੋ । ਇਥੇ ਬੈਂਕ
ਵਿਚ ਰਖਣ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ—ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਖਾਨ
ਮੁਹਿਮਦ ਦਾ ਵਿਆਹ ਭੀ ਕਰਨਾ ਏ । ਨਾਲੇ ਖਬਰੇ ਰੱਬ ਕਰੇ
ਦਿਨ ਪਰਤ ਪੈਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭੋਂ ਭੀ ਛੁਡਾਣੀ ਏ ।
ਤੁਸੀਂ 'ਸੰਜਮ ਸਭਾ' ਦਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਓ ।

ਮੀਆਂ ਹੋਰੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ
ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂਬਰੀ ਦੇ ਫਾਰਮ ਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਲਵਾ
ਕੇ ਡੇਢ ਸੌ ਛਿਮਾਹੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹ
'ਸੰਜਮ ਸਭਾ' ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਪਰਤਨ ਦਾ ਚੇਤਾ

ਸੰਜਮ ਸਭਾ ਤੇ ਬੈਂਕ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਦਾ ਅਸਲ ਲਾਭ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਨਾ ਨਿਰਾ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਰਕਮਾਂ ਜਮਾਂ ਕਰਾਣ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪਰਤਣ ਦੀ ਭੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਵਲਦੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸ਼ਾਹੁਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਆਜ ਪੜ ਵਿਆਜ ਲਾ ਕੇ ਫਿਰ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਲੈਂਦੇ। ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਦੋਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੇ ਬਹਾਵਲ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹਿਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਹਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਤਾਂ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਸੰਜਮ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਹਿਨ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਆਦ ਤੀਕ ਇਤਨਾ ਰੁਪਈਆ ਜਮਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਛੁਡਾ ਲਵੇ। ਸੂਦ ਤਾਂ ਪੈਣਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਹਿਨ ਬਾ-ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ, ਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਸੂਦ ਵਿਚ ਮੁਜਰਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਫਿਕਰ ਹੁਣ ਹੋਰ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਘਰੇਂ ਨੱਠਾ ਇਸੇ ਲਈ ਸੀ ਜੋ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਦੇ ਕਰਜੇ ਤੋਂ ਬਚੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਫਰਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਵਿਆਜ ਤੇ ਰੁਪਈਆ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਵਿਆਜ ਵਿਚ ਦੇ ਉਡਾਣ ਵਿਚ

ਬੇਵਕੂਫੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦਾ ਫਲ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਭੁਗਤਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸੁੱਚਾ ਵਿਹਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕੌੜੀ ਕੌੜੀ ਭਰ ਦਿਆਂ ਤੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਵਾਂ ।

ਈਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਦੀ ਰੱਬ ਭੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਅਗਲਾ ਸਾਲ ਭੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਖਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਣ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਸੋ ਪਿਉ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਪੂਰੇ ਮੁਰੱਬੇ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰ ਲਈ । ਮਕਈ, ਕਮਾਦ, ਕਪਾਹ, ਤੌਰੀਆ, ਕਣਕ, ਮੁੱਦਾ ਕੀ ਹਰ ਇਕ ਜਿਨਸ ਖੂਬ ਹੋਈ ਤੇ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਸੰਜਮ ਸਭਾ ਦਾ ਚੰਦਾ ਦੇ ਕੇ ਰੁਪਈਆਂ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਸੌ ਵਧ ਗਿਆ ।

ਇਹ ਰੁਪਈਏ ਪਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂਰ ਪੁਰ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਮਿਲਿਆ । ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਦਿਨ ਪਰਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਸੁਭਾ ਦੀ ਬਦਲੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ । ਕਿੱਥੇ ਉਹ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ ਵਾ ਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਅਸਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਿੱਥੇ ਇਹ ਨਿਹਾਇਤ ਹੀ ਮਿਲਣ ਸਾਰ, ਨਰਮ ਦਿਲ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਨਵਾਬ ਖਾਨ । ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰੁਪਈਏ ਦੇਣ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਅੱਥਰੂ ਡਿਗ ਪਏ ਮਿਠੂ ਰਾਮ ਨੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨ ਤੇ ਅਤਿ ਦੁਖੀ

ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡੀ। ਹੁਣ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕਿਥੇ ਹੈ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਪਿਛਲਾ ਕਰਜਾ ਦੇਣਾ, ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਦਿਲੋਂ ਵੱਢੇ ਖਾਤੇ ਪਾ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਇਹ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ। ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਰਾਤੀ ਇਕੱਠੇ ਰਹੇ ਤੇ ਰੋਟੀ ਟੁਕ ਖਾ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਸੌਤੇ ਤਕ ਗਲੀਂ ਜੁਟੇ ਰਹੇ।

ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਆਲਮ ਗੜ੍ਹ ਪੁੱਜੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਆਵਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭੈਣਾਂ, ਭਰਾ, ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੁਣਦੇ, ਭੱਜ ਭੱਜ ਉਹਦੇ ਗਲ ਲੱਗਦੇ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀਆਂ ਹੰਝ ਕਿਰਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਬੀ ਅੱਥਰੂ ਡਿਗਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਪਹਿਲੋਂ ਉਹ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਦੀ ਹੱਟੀ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਲਾਮਤ ਆਖ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਬੀ ਫਤੇ ਬਲਾਈ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਟਿਕਿਆ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਲੱਕੋ ਵਾਂਸਲੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਅਗੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਅਜ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਈਹੋ ਰੁਪਈਏ ਸਨ ਇਹ ਲੈ ਲਵੋ, ਜੇ ਮੈਂ ਜੀਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਭੀ ਅੱਲਾ ਚਾਹੇ ਕੌਡੀ ਕੌਡੀ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਅਗੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੁਝ ਉਹ ਖਿਆਲ

(੧੨੫)

ਤੇ ਕੁਝ ਉਹਦਾ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਨਸਣਾ ਸਾਰੇ ਦੀਹੋ ਜਾਣਦੇ
ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਖ ਦਿਵਾਲ ਨਹੀਂ
ਹੋਣਾ, ਪਰ ਅਜ ਉਹਦੀ ਹਲੀਮੀ ਤੇ ਇਮਾਨ ਦਾਰੀ ਵੱਖਕੇ
ਸਾਰੇ ਉਂਗਲਾਂ ਟੁਕਣ ਲਗੇ । ਮਿੱਠੂ ਰਾਮ ਤੇ ਆਪ
ਅਜੇਹਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ
ਅਥਰੂ ਨਿਕਲ ਆਏ । ਰੁਪਈਏ ਗਿਣ ਕੇ ਸਾਂਭ ਲਏ ਤੇ
ਵਹੀ ਤੇ ਆਗਤ ਪਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਨਵਾਬ ਖਾਨ ! ਮੇਰੀ
ਪਿਛਲੀ ਭੁਲ ਮੁਆਫ ਕਰੀਂ, ਅਗੋਂ ਲਈ ਮੈਂ ਗੁਲਾਮ
ਹਾਂ ।

ਉੱਥੋਂ ਉਠ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਦੋਸਤ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਘਰ
ਆਏ । ਢੱਠੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਖਪੇ ਚਲੇ ਵੇਖ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਰੋ
ਪਿਆ । ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿੰਬਾਇਓ ਸੁ ।
ਉਹ ਸ਼ਰੀਕ ਜਿਹੜੇ ਡਿੰਗਦੇ ਨੂੰ ਧਕੇ ਦੋਂਦੇ ਸਨ ਅਜ ਪੈਰਾਂ
ਹੇਠ ਹਥ ਰੱਖਦੇ ਸਨ । ਉੜਕ ਪੰਜ ਛੇ ਦਿਨ ਰਹਿ ਕੋਠਾ
ਮਠਲਾ ਲਿੰਬ ਪੋਚ ਕੇ ਚੱਕ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਿਆ ।



(੧੨੬)

ਬੁੱਕ ਚੱਟਣੀ

ਗਿੱਦੜ ਰੱਜ ਖਰਬੂਜਿਆਂ ਤਾਈਂ,
ਬੁਕ ਬੁਕ ਠੇਡੇ ਮਾਰੇ ।
ਜਾਂ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਚੁੰਮੇ ਚੱਟੇ,
ਆਖੇ ਮਿੱਠੇ ਸਾਰੇ ।

ਬਰਕਤ ਦਿਆਂ ਸਾਹੁਰਿਆਂ ਬੀ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ
ਆਲਮ ਗੜ੍ਹ ਆਵਣ ਤੇ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਪਰਤਣ ਦਾ
ਹਾਲ ਸੁਣਿਆ । ਜਦੋਂ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਬੇਦੋਸਿਆਂ ਤੇ ਬੇਗੁਨਾ-
ਹਿਆਂ ਧੱਕਾ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਬੜੀਆਂ ਫੜਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਫਲਾਣੀ ਥਾਂ ਵਿਆਹਵਾਂਗੇ,
ਫਲਾਣੇ ਘਰੋਂ ਸਾਕ ਆਵੇਗਾ, ਪਰ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਕਢਣ
ਵੇਲੇ ਜੇਹੜੇ ਸ਼ਰੀਕ ਚੁੱਕਾਂ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਉਹੋ ਹੀ ਭੰਡਦੇ
ਫਿਰਦੇ ਸਨ । ਕਈ ਥਾਂ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਪਰ ਕੋਈ ਸਾਕ
ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਂਦਾ । ਓੜਕ ਟੱਬਰ ਨੇ ਰਲ
ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਖੈਰ ਦੀਨ ਜਾਕੇ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਮੁੜ
ਲਿਆਵਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰੇ । ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਬਾਰ ਵਲ
ਟਰ ਪਿਆ । ਚੜ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ
ਦੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ
ਆਖੋ ਜੇ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਟੋਰੋ । ਓੜਕ ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ ਨੇ
ਪੁੱਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਬਰਕਤ ਵਿਚ ਕੀ ਐਬ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਧਕਾ

ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਨਸ਼ਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਝਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜੁੱਤੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਿਰ ਏ। ਖੈਰ ਦੀਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਫਾਈ ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਦੇ ਕੁਚੱਜ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਦਸਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ, ਪਰ ਬਰਕਤ ਹੁਣ ਉਹ ਬਰਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਉਹਨੂੰ ਪੈ ਗਈਆਂ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਬਾਬਾ! ਬਗੀ ਦਾੜੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਝੁਠ ਬੋਲਦਾ ਏਂ? ਬਰਕਤ ਤਾਂ ਅਜੇਹੀ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ ਸਿਆਣੀ ਏ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੋਈ ਵਿਰਲੀ ਵਿਰਲੀ ਹੀ ਏ। ਘਰ ਦੇ ਚੁਕਾਂਧੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਉਹਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ, ਖਾਲੇ ਇਹ ਅਚਰਜ ਪਕਾਂਦੀ ਏ, ਕਪੜੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸੀੜਦੀ ਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰੰਨਾਂ ਦਾ ਛਲਿਆ ਹੋਇਆ ਏ, ਉਸੇ ਤਾਰ ਬੋਲਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਤਾਰ ਸਸਾਂ ਨਿਨਾਣਾਂ ਭਫਾਇਆ ਹੋਇਆ ਏ।

ਖੈਰ ਦੀਨ ਨੂੰ ਜਦ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਝਾੜ ਪਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦਾਲ ਨਹੀਂ ਗਲਦੀ, ਤਾਂ ਕੰਨ ਵਲ੍ਹੇਟ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਤੇ ਘਰ ਆਕੇ ਸਾਰੀ ਵਿੱਤੀਹਾਣ ਸੁਣਾਈ। ਨਾਲੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦਾ ਕੁਬਰ ਕਦਰ ਤੇ ਬਰਕਤ ਦਾ ਸੁਚੱਜ ਤੇ ਨਾਮਣਾ, ਜਿਹੜਾ ਸੁਣਿਆ ਸਾ ਸੁ ਆ ਕੇ ਦਸਿਆ। ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਰਮ ਭਰੀ ਪੁੜ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੀ।

ਕਰਮ ਭਰੀ—ਮਾਂ ਮਰੀ ! ਉਦੋਂ ਤੂੰ ਲੱਤ ਨਹੀਂ ਸੈਂ
 ਲਾਂਦਾ, ਆਖਦਾ ਸੈਂ ਜੇ ਇਹ ਇਥੇ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਹ
 ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰਾਂਗਾ । ਲੈ ਹੁਣ ਹੋਰ ਦੇ ਭੀ ਕਿਧਰੇ
 ਵ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਾ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਪਿਉ ਜੁੱਤੀਆਂ ਖਾ ਆਇਆ
 ਈ, ਹੁਣ ਮਾਰ ਟੱਕਰਾਂ ਤੇ ਰ ਜੰਮਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ! ਜਾਹ ਹੁਣ
 ਜਿਥੋਂ ਕੋਈ ਹੂਰਾਂ ਪਰੀ ਲੱਭਦੀ ਆ ਲੈ ਆ । ਸਾਨੂੰ ਧੌਲਿਆਂ
 ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਖੱਲੇ ਮਰਵਾਣ ਲਗਾਏ ? ਸ਼ਾਲਾ ਔਲਾਦ
 ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੇਕ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਿਕਰਮੀ
 ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਦਾ ਥੋਂ ਤਾਂ ਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ।

ਖੈਰ ਦੀਨ ਵੇਖਦਾ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਰੰਗੀਂ ਪਏ
 ਵੱਸਦੇ ਨੇ ਤੇ ਮੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰ ਲਾ ਲਗਾ ਕੇ ਫੇਰ ਰੰਡੇ ਦਾ ਰੰਡਾ
 ਬੈਠਾ ਏ, ਨਾਲੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ । ਓੜਕ
 ਇਹ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੋ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਵਾਬ
 ਖਾਨ ਕੋਲ ਮੌਲਾ ਲੈ ਚੱਲੀਏ ਤੇ ਨੂੰਹ ਲੈ ਆਵੀਏ ।
 ਓੜਕ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰਕੇ ਪੀਰ ਨਵਾਬ ਸ਼ਾਹ ਬੁੱਢਾ
 ਸਿੰਘ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਤੇ ਇਮਾਮ ਦੀਨ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਕੇ
 ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਚੱਕ ਵਲ ਟੁਰ ਪਏ । ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਮਾਮ ਦੀਨ
 ਕਿਹਾ, ਖੈਰ ਦੀਨ ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਤਾਂ ਲੈ ਚੱਲਿਆ ਏਂ
 ਪਰ ਜਦ ਤੀਕ ਚੱਕ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਸਜਣ ਬਣ ਕੇ ਸਾਡੀ
 ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰੇਗਾ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਮੰਨਣਾ ਨਹੀਂ । ਕੋਈ
 ਅਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਚਿਤ ਲੱਗਦਾ ਬੰਦਾ ਯਾਦ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਨਵਾਬ

ਖਾਨ ਨਾ ਮੌੜ ਸਕੇ । ਉਸ ਆਖਿਆ ਹਕੀਮ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ
ਦਾ ਕਿਹਾ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨੇ ਗਾ । ਖੈਰ ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਹਕੀਮ
ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ।

ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਖਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਰਾਤੀਂ ਬੈਠੇ, ਤਾਂ ਪੀਰ
ਨਵਾਬ ਸ਼ਾਹ ਗਲ ਛੋੜੀ, ਮੀਏਂ ਹੋਰਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੈਰ ਦੀਨ
ਹੋਰਾਂ ਅਜਹਾ ਧਕਾ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਭੁਲਣਾ ਤੇ ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ
ਔਖਾ ਹੈ ।

ਪੀਰ ਨਵਾਬ ਸ਼ਾਹ—ਜੇ ਇਹ ਕੁਪੱਤ ਨਾ ਕਰਦੇ
ਅਜ ਅਸੀਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰਨ ਕਿਉਂ ਆਂਦੇ? ਹੁਣ
ਢਾਈਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਮਲੂਮ ਹ ਗਿਆ
ਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਤਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹਾਂ । ਦੂਜਾ, ਧੀਆਂ
ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਦੀਆਂ ਤੇ ਸੌਭਦੀਆਂ ਨੇ ਤੁਸੀਂ
ਹੁਣ ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਤ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੌਲ ਸਾਡੀ ਭਲੀ ਪਾਓ
ਤਾਂ ਜੁ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਫਿਰ ਪਿਉ ਸ਼ੱਕਰ ਹੋ ਜਾਣ ।

ਮੀਏਂ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸਦਿਆ, ਨਵਾਬ
ਖਾਨ ਨੇ ਸੁਣਦਿਆਂ ਕਿਹਾ:—

“ਜ਼ਹਿਮਤ ਜਾਂਦੀ ਦਾਰੂਆਂ ਪਰ ਆਦਤ ਸਿਰ ਦੇ
ਨਾਲ” ਇਹ ਜੇਹੇ ਜੇਹੇ ਅੱਗੇ ਸਨ ਉਹੋ ਜੇਹੇ ਹੁਣ ਹਨ ਤੇ
ਉਹੋ ਜੇਹੇ ਅਗੇ ਰਹਿਣਾ ਏ । ਮੈਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਾ ਕਰੋ ਤੋਂ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਡਿੱਠਾ ਕਰਨ ਦਿਓ ।

ਪੀਰ ਨਵਾਬ ਸ਼ਾਹ—ਜੇ ਇਹ ਅੱਗੇ ਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ

ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਸੂਰਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹਾਂ ਕਦੀ ਨਾ
ਆਂਵਦੇ । ਹੁਣ ਸਾਡੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਵਲ ਵੇਖ ਤੇ ਗੁੱਸਾ
ਜਾਣ ਦੇ ।

ਮੀਆਂ ਜੀ--ਨਵਾਬ ਖਾਨ ! ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੀ
ਕੀਤੀ ਤ ਅਫਸੋਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਭੀ ਹੁਕਮ ਏ, ਮੁਆਫ
ਕਰ ਦਿਓ । ਜੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ
ਭੀ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਪਿਛਲੇ ਫੋਲ ਨਾ ਫੋਲੇ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ--ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ
ਸਕਦਾ, ਜੇ ਚਾਹੋ ਕਰੋ ।

ਮੀਆਂ ਜੀ--ਖੈਰ ਦੀਨਾ ! ਜੇ ਪੰਚਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੰਨੋ
ਤਾਂ ਕਲ ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਭਲੇਮਾਣਸ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਖੈਰ ਦੀਨ--ਮੈਨੂੰ ਸਿਰ ਮਥੇ ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਏ ।

ਦੂਜੀ ਭਲਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ।
ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ, ਮੀਆਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ, ਚੌਧਰੀ
ਲਾਲ ਚੰਦ ਤੇ ਪੰਜ ਹੋਰ ਸਿਰ ਕੱਢਦੇ ਆਣ ਪਰ੍ਹੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ।
ਚਾਰ ਸਜਣ ਉਧਰ ਵਾਲੇ ਭੀ ਆ ਜੁੜੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ
ਵਿਚਾਰ ਮਗਰੋਂ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਬਰਕਤ
ਨੂੰ ਟੋਰ ਦੇਵੇ, ਜੇ ਉਹਦਾ ਕੁੜਮ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨੇ ।

(੧) ਬਰਕਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਾਜ ਗਹਿਣਾ ਜਿਹੜਾ
ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਤਾ
ਜਾਵੇ ।

(੨) ਜਮੀਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ ਭਾਂਡਾ ਟੀਂਡਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਂਵਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਖੈਰ ਦੀਨ ਦੇ ਕੇ ਵਖਰੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਵੱਖ ਕਰ ਦੇਵੇ।

(੩) ਬਰਕਤ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਾਣ ਜਾਂ ਜਿੰਦ ਪਾਲਣ ਲਈ ਇਹਦਾ ਖਾਂਵਦ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰੇ।

ਖੈਰ ਦੀਨ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਜ਼ਾਮਤ ਪਏ, ਸਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਟੋਰ ਦਿਓ। ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਜੇਵਰ, ਕਪੜੇ ਲੱਤਾ ਪਿੰਨੀ ਪੰਜੀਰੀ ਬਣਾਕੇ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਉਸ ਤਰਾਂ ਤਰਿਆ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਊ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਟੋਰਦੇ ਨ। ਟੋਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਤੇ ਭਾਗ ਭਰੀ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਮਤਾ ਨਾਲ ਜੀਕਰ ਧੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਏ, ਖੈਰ ਦੀਨ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਡ ਵਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਨ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ, ਸਾਡਾ ਲੂੰ ਲੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿੱਧਾ ਹੋਇਆ ਏ, ਅੱਗ ਤੇ ਜੋ ਹੋਇਆ ਸੋ ਹੋਇਆ ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰਨਾ, ਅਸੀਂ ਡਾਢੇ ਮਾਰੇ ਮੁੱਕੇ ਹੋਇ ਹਾਂ, ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜੇ।

ਖੈਰ ਦੀਨ—ਰੱਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡਾ ਪਿਛਲਾ ਗੁਨਾਹ ਮੁਆਫ ਕਰੋ, ਅੱਗੋਂ ਅੱਲਾ ਚਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਹੋਣ-

ਗੀਆਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ । ਦੁਆ ਕਰੋ, ਅੱਲਾ ਮੈਨੂੰ
ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਸੁਰਖਤੁ ਕਰੋ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਹਸਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਥੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹੀਏ ।

ਬਰਕਤ ਹੁਣ ਸਾਹੁਰੇ ਆਈ, ਤਾਂ ਖੈਰ ਦੀਨ ਨੇ
ਆਪਣੇ ਇਕਦਾਰ ਮੁਜਬ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਵਖ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਜੋ ਜੋ
ਚੀਜ਼ ਉਥੇ ਕਹਿ ਆਇਆ ਸੀ ਸਭ ਦੇ ਦਿਤੀ । ਬਰਕਤ
ਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਲਿੰਬ ਪੋਚ ਕੇ ਅਜੇਹਾ ਬਣਾ ਤਣਾ ਲਿਆ
ਜੋ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।
ਉਸਦੀ ਹਲੀਮੀ, ਹਯਾ, ਆਏ ਗਏ ਦਾ ਆਦਰ ਭਾ, ਹਰ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਕੇ ਬੋਲਣ, ਰਿੰਨਣ, ਪਕਾਣ, ਸੀਣ ਪੋਣ
ਵੇਣ ਲੈਣ, ਸੁਚਜ, ਸੁਥਰਮ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ
ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਉਹ ਸਾਹੁਰੇ ਜਿਹੜੇ ਧੌਂਕੇ
ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਅਜ ਅੱਖੀਆਂ ਤੇ ਬਿਠਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸੱਸ
ਜਿਹੜੀ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਥੁੱਕਦੀ ਸੀ ਅਜ ਰੱਖ-ਸਾਈਂ ਦੀ
ਰੱਖ-ਸਾਈਂ ਦੀ ਕਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਥੁੱਕਦੀ । ਉਹ ਨਿਨਾਣਾਂ
ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਲੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਗਣ ਵੇਂਦੀਆਂ, ਅਜ
ਹੱਥੀਂ ਛਾਵਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਖਾਵੰਦ ਜਿਹੜਾ ਮੂੰਹ
ਵੇਖਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਅਜ ਸਾਹੀਂ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ।
ਅਜ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਾਨੀ ਪਰਧਾਨੀ ਸਵਾਣੀ ਸਭ
ਬਰਕਤ ਸੀ । ਰੱਬ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਲਾਲਾਂ ਜੇਹੇ ਪੰਜ
ਪੁਤ੍ਰ ਭੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ ।

ਸੋੜ ਪਿਆ

ਗਈ ਉਦਾਸੀ ਪਾਲੇ ਸੋਕਾ,
 ਬਾਗ ਬਹਾਰਾਂ ਆਈਆਂ ।
 ਗੁਲੇ ਫੁੱਟ ਕਲੀਆਂ ਖਿੜੀਆਂ,
 ਬੁਲ ਬੁਲ ਲੱਖ ਵਧਾਈਆਂ ।

ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੁਣ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਦਿਨ
 ਸਵੱਲੇ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਕੇ ਲੱਗ
 ਕੇ ਭੁੜੀ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਵਿਤੋਂ ਵਧ ਖਟਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
 ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਕਦੀ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੇ ਹੁਣ
 ਸਾਰੇ ਹੀ ਢੇ ਚੰਗੇ ਢੁਕਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਖਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਣ
 ਜਵਾਨ ਸੀ ਬੜੀ ਧਸ ਕੇ ਵਾਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਨਵਾਬ
 ਖਾਨ ਆਪ ਭੀ ਪੁੱਜ ਕੇ ਵਾਹ ਲਾਂਦਾ ਸੀ । ਇਕ ਅਰਾਂਈ,
 ਜਿਸ ਦੇ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਧ ਉੱਤੇ ਲਈ ਸੀ ਉਹ ਭੀ ਕੰਮ
 ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਂਵਦਾ ਸੀ । ਇਕ ਨੌਕਰ ਰਖ ਕੇ ਤਿੰਨ ਹਲ
 ਬਣਾ ਲਏ ਤੇ ਦੋ ਮੁਰੱਬਿਆਂ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰ ਲਈ, ਜ਼ਮੀਨ
 ਸੀ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨਵੀਂ ਆਬਾਦ ਹੋਈ ਹੋਈ, ਨਹਿਰ ਦਾ
 ਪਾਣੀ ਵੀ ਰਜਵਾਂ ਸੀ, ਸਮਾਂ ਭੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ
 ਭਾ ਬੀ ਚੰਗੇ ਸਨ । ਦੋ ਸਾਵਣੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਹਾੜੀਆਂ ਜੋ ਭਰ
 ਕੇ ਲੱਗੀਆਂ, ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ ਭੀ ਸਾਰੀ ਰਾਠਾਂ ਵਰਗੀ ਬਣਾ
 ਲਈ ਤੇ ਮਿੰਠੂ ਰਾਮ ਦਾ ਦੇਣਾ ਭੀ ਸਾਰਾ ਮੁਕਾ ਦਿਤਾ ।

ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਖਰਚ ਪੱਠਾ ਕੱਢ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਠ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਬਚ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਜਮਾਂ ਕਰਾ ਛੱਡਿਆ।

ਇਧਰ ਆਲਮ-ਗੜੀਏ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣੋ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਸਮਾਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਦਾਣਾ ਫੱਕਾ ਰੱਜਵਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੱਟ ਆ ਫਿੱਟੇ ਤੇ ਅਪੁੱਠੇ ਚਾਲੇ ਫੜੇ, ਉਠ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ਉਠਾ ਲਹਾਈ ਚੰਗੀ ਕਿ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਉਸ ਆਖਿਆ 'ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਲਾਨਤ'। ਸੌ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਭੀ ਐਖਾ ਕਰਦੀ ਏ, ਤੇ ਇਸ ਬੇ ਇਲਮੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰੱਜ ਭੀ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਏ, ਪਰ ਜਿਤਨਾ ਵਿਗਾੜ ਰੱਜ ਕਰਦਾ ਏ, ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਉਂ ਸਮਝੋ, ਜਿਵੇਂ ਦਾਰੂਗਰ ਬੁੱਕ ਦਾਰੂ ਲੈ ਕੇ ਗੋਲਾ ਬਨਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਤੇ ਘੁਟ ਘੁਟ ਕੇ, ਰੱਸੀਆਂ ਵਲ੍ਹੇਟ ਵਲ੍ਹੇਟ ਕੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਰ ਛੱਡਦਾ ਏ, ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਦੀ ਤੇ ਉਹ ਖਿਲਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੋਰ ਕਰਦਾ ਏ, ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਪਟਾਕਾ ਚੱਲ ਜਾਂਦਾ ਏ ਬਾਕੀ ਉਹਦਾ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਜੱਟ ਦਾ ਭੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਏ, ਨਰਮ ਗੁਜਾਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੱਦ ਮੰਨਦਾ ਏ ਪਰ ਜਦੋਂ ਰੱਜ ਆਇਆ ਇਹ ਚੌੜ ਹੋਇਆ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦਾ ਅਖਾਣ ਬੀ ਏ "ਜੱਟ ਫੱਟ ਬਿਨ ਬੱਧਿਆਂ ਨ ਆਵੇ ਰਾਸੇ। ਰੱਜ ਆਣ ਤੇ ਕੁੱਦ ਆਣ। ਆਲਮ-ਗੜੀਏ ਜੱਟ ਭੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਚਾਵੜਾਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ

ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ, ਜਣਾ ਖਣਾ ਚੌਧਰੀ ਬਣ ਬੈਠਾ । ਆਪਣੇ
 ਥਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਥਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਟੇਕਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਤੋਂ
 ਵਧ ਕੇ ਝਗੜਿਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਡਾਂਗ ਸੋਟਿਆਂ
 ਤੀਕ ਅੱਪੜ ਪਏ । ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਮੀਂਹ ਵੱਸਿਆ, ਜੱਟ
 ਸਨ ਵੇਹਲੇ, ਡੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ ਕੇ ਕੌਡੀ ਖੇਡਣ ਲਗ
 ਪਏ । ਖੇਡਦਿਆਂ ਖੇਡਦਿਆਂ ਬੋਲ ਪਏ, ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ
 ਡਾਂਗ ਚਲ ਪਈ, ਕਈਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਇਕ
 ਥਾਂ ਰਿਹਾ । ਥਾਣਾ ਆ ਬੈਠਾ, ਮੰਜੇ ਹਸਪਤਾਲ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਇਕ
 ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਤੀਹ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਚਾਲੀ ਹਵਾਲਾਤ ਹੋ ਗਏ ।
 ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵੱਢੀਆਂ ਤੇ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦਾ ਖਰਚ
 ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁਧਾਰ ਲੈਣਾ ਤੇ ਜਮੀਨ ਭਾਂਡਾ ਵੇਚਣਾ
 ਅਰੰਭ ਦਿਤਾ । ਬਹਾਵਲ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨਾਲ
 ਜਮੀਨ ਲੈਣ ਵੇਲੇ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦ ਤੋੜੀ ਕਰਜ਼
 ਲੱਭਦਾ ਰਿਹਾ ਕੰਮ ਚਲਾਈ ਗਿਆ । ਜਦ ਸ਼ਾਹਕਾਰਾਂ
 ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ, ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਵਲ ਬੰਦੇ ਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ
 ਘਲਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਦੇਹ ਤੇ ਆਪਣੀ
 ਜਮੀਨ ਛੁਡਾ ਲੈ । ਉਸ ਆਖਿਆ ਦਸਾਂ ਵਰਿਆਂ ਤੋਂ
 ਪਹਿਲੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਜਮੀਨ ਛੁਡਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹਕ
 ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾ ਸਕਦਾ ।
 ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਵਾਲੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨੇੜਿਓਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਤਰਲੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਰੁਪਈਏ

ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਲੈ ਲੈ । ਉਸ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਰਹਿਨ ਨਹੀਂ
 ਰੱਖਣੀ, ਜੇ ਬੈ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਓੜਕ ਦੋਹਾਂ
 ਘਰਾਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੌ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੂੰ ਬੈ ਕਰ
 ਦਿੱਤੀ । ਕੋਈ ਅੱਠ ਸੌ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੀ, A
 ਬਾਕੀ ਦਾ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਮੁਕਾ ਦਿਤੀ ।
 ਬਹਾਵਲ ਨੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੋਲ
 ਰਹਿਣ ਦਰ ਰਹਿਣ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਸ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ
 ਉਹ ਆਪ ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ । ਪਿੰਡ ਸਾਰਾ ਸੀ
 ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਫਾਬਾ ਹੋਇਆ, ਕੁਝ ਉਸ ਬਲਵੇ ਦੇ
 ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ, ਕੁਝ ਹੋਰਨਾਂ ਝੂਠਿਆਂ ਸੱਚਿਆਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ
 ਵਿਚ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਚਾਸੀ ਬੰਦੇ ਕੈਦ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਹੜੇ ਪਿੱਛੇ
 ਰਹੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵਾਹ ਗੋਡ
 ਸੱਕਦੇ । ਉਹਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਹਲੀ ਪਈ ਰਹੀ, ਮਾਮਲਾ ਭੀ
 ਕੰਨੀਓਂ ਦੇਣਾ ਪਿਆ । ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਜਰ ਨਾ ਪਈ,
 ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ
 ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲੈ ਤੇ ਰੁਪਈਆ ਮੈਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦੇ ਛੱਡੀ ।
 ਇਸ ਮਿੰਨਤ ਤਰਲਾ ਕਰਕੇ ਛਿਆਂ ਛਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ
 ਵਿਥ ਤੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੌ ਦੇ ਪੋਨੋਟ ਲਿਖਵਾ ਲਏ ਤੇ ਨਵਾਬ
 ਖਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਰਹਿਨ-ਨਾਮਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ।

ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਅਰਾਈਂ ਨੂੰ
 ਇਕ ਜੋਗ ਹੁਧਾਰਿਆਂ ਰੁਪਈਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਾਲ ਦੇ

ਦਾਣੇ ਦਿੱਤੇ । ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਭੀ ਰਿਆਇਤ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਲਮ ਗੜ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੱਲ ਕੇ ਮੇਰੀ ਜਮੀਨ ਅਬਾਦ ਕਰ, ਨਾਲੇ ਮੇਰੇ ਕੋਠਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ । ਉਸ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਭਰਾ ਤੇ ਸਾਰਾ ਟਬਰ ਉਥੇ ਸਦਵਾ ਲਿਆ ਤੇ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਮੀਨ ਤੇ ਜੇਹੜੀ ਉਸ ਨਵੀਂ ਮੁਲ ਲਈ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਅਬਾਦ ਕਰ ਲਈ । ਹੁਣ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧ ਗਈ, ਚੱਕ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਮੀਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਰਲਾ ਕੇ ਪੁੱਠੇ ਭੀ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਕਰਜਾ ਵੀ ਲਾਹ ਛੱਡਿਆ । ਵਸੀਂ ਵਰ੍ਹੀਂ ਘਰ ਪਰਤਿਆ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇ ਕੇ ਰਹਿਣ ਫੱਕ ਕਰਾ ਲਿਆ । ਅੱਜ ਉਹ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਖਲੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਨੱਸਿਆ ਸੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਡਿਉਢੀ ਜਮੀਨ ਤੇ ਦੂਣੀ ਸਿੱਜਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਆਪਣੀ ਬਿਪਤਾ ਟਲੀ ਸੀ । ਵਿਆਹਾਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਖਰਚ, ਆਲਮ ਗੜ ਵਿਚ ਭੀ ਉਸ ਤਰਾਂ ਘਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਚੱਕ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਸਨ । ਨਾਲੇ ਆਪ ਸੁਖੀ ਹੋਇਆ ਨਾਲੇ ਹੋਟਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਫੀ ਜਾਇਦਾਦ ਛੱਡ ਕੇ ਮੋਇਆ ।

